

Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu

JAANA POIKOLAINEN & TUIJA SUIKKANEN-MALIN (TOIM.)

SIÄ PÄÄTÄT!

**RATKAISUJA NUORTEN
OSALLISUUDEN TUKEMISEEN
PELI-INNOVAATIOLLA
JA PALVELUMUOTOILULLA**

Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu

XAMK KEHITTÄÄ 13

KAAKKOIS-SUOMEN AMMATTIKORKEAKOULU
KOUVOLA 2017

© Tekijät ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu

Kannen kuva: Sanna Haapanen

Graafinen suunnittelu: Petri Hurme, Vinkeä Design Oy

Paino: Grano Oy

ISBN: 978-952-344-024-1(nid.)

ISBN: 978-952-344-025-8 (PDF)

ISSN: 2489-2467 (nid.)

ISSN 2489-3102 (verkkojulkaisu)

julkaisut@xamk.fi

Julkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-025-8>

Lukijalle

Nuorten osallistamisesta osallisuuteen

Nuorten syrjäytymisen ehkäisyn ja osallisuuden vahvistamisen merkitystä ovat viime vuosina korostaneet useat yhteiskunnalliset muutokset. Vuoden 2007 jälkeinen taantuma heikensi nuorten ikäluokkien työllisyyttä. Nuorten osallisuuden polarisoituminen oli jo aiemman laman jälkeen käynnistänyt keskustelun taantumien vaikutuksista nuoriin sukupolviin.

Huoli hyvin ja heikommin pärjävien nuorten valmiuksien ja sosiaalisen aseman eriytymisestä ei johdu vain taloudellisista suhdanteista. Osa nuorista jää aikaisempaa osaamisintensiivisemmän työelämän ulkopuolelle. Kymenlaakson alueella rakenneuudistus hävitti erityisesti teollista työtä ja sen alihankintaketjuja, ja uudet työpaikat ovat syntyneet eri aloille. Osallisuutta on haastanut myös uuden teknologian tuottama sirpaloituminen. Tiedon ja sosiaalisten suhteiden merkitys on vain kasvanut, mutta samalla ne ovat sijoittuneet uudennaisiin verkostoihin. Nuorten osallisuuden lisääminen onkin keino vastata yhä hajautuneemman ja osaamisintensiivisemmän yhteiskunnan tuottamaan ongelmaan.

Osallisuuteen on pyritty löytämään yhteiskuntapoliittisesti pelkistetty ratkaisu. Vuonna 2013 voimaan tullut nuorten yhteiskuntatakuu otettiin toiveikkaasti käyttöön. Tarkoitus on ollut taata alle 25-vuotiaalle työttömälle ja alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työtä, koulutusta tai pääsy muun toimenpiteen piiriin.

Nuorisotakuun perustana on vahva tutkimusnäyttö. Nuorten pidentyvä työttömyys johtaa nopeasti osallisuuden heikkenemiseen ja syrjäytymisriskiin, joilla on pahimmillaan pitkäaikaiset vaikutukset myöhempään elämään. Vaikeat lama-ajat ovat heijastuneet osaan kyseisen sukupolven nuorista myöhempänä vajaatyöllistymisenä. Yhteiskuntatakuu ja muut osallisuutta tukevat toimet ovat taistelua menetettyjen sukupolvien ilmiötä vastaan.

Viime vuosien kokemukset osoittavat osallisuuden vahvistamisen haasteet tilanteessa, jossa taloudellinen taantuma vaikeuttaa nuorten työllistymistä. Eurostatin tilastojen mukaan NEET-nuorten eli ilman työ-, opiskelu- tai harjoittelupaikkaa olevien nuorten osuus vuonna 2015 kasvoi 13,1 prosenttiin. Kasvua nuorten yhteiskuntatakuuta edeltäneestä vuodesta 2012 oli 1,5 prosenttiyksikköä. Kyse ei ole niinkään nuorisopolitiikan vaan elinkeino- ja talouspolitiikan epäonnistumisesta.

Taloudellisten tekijöiden merkitys korostuu Kymenlaakson kaltaisessa maakunnassa, jossa teollisuuden rakennemuutos on koetellut erityisen voimakkaasti työllisyyttä. Tämän hankkeen suunnittelun alkaessa vuonna 2014 Kymenlaakso oli käynyt läpi paperiteollisuuden murroksen. Tässä tilanteessa nuorten työllisyyden haasteet näyttivät erityisen suurilta.

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Nuorille tarjottava työ, koulutus tai toimenpiteet ovat keskeisessä asemassa nuorten osallisuuden varmistamisessa. Työllistymismahdollisuuksien heikettyä viimeisimmän taantuman aikana opiskelun ja muun toiminnan merkitys korostui. Samalla keskeiseksi tavoitteeksi nousi nuorille tarjottavan toiminnan osuvuus. Tämän hankkeen Siä päätät -teema oli tämän tavoitteen ruumiillistuma. Osallisuuden kasvattaminen onnistuu vain, mikäli tarjottava toiminta on nuorelle itselleen mielekästä.

Uudet ratkaisut nuorten osallisuuden vahvistamiseen olivat tavoite, josta Siä päätät -hankkeen valmistelu sai vuonna 2014 alkunsa. Edellisenä vuonna oli päättyneet Kymenlaakson ammattikorkeakoulun vetämä suomalais- ja venäläisnuorten subjektiivista hyvinvointia ja syrjäytymisen kokemusta vertaillut Tekesin rahoittama tutkimushanke. Kyseisessä hankkeessa olivat mukana tämän hankkeen pääkumppanit.

Yksi aiemman hankkeen keskeisimmistä tuloksista koski syrjäytymisriskin piirissä olevien nuorten kokemuksia, jotka vaikeuttavat nuoren sosiaalisten suhteiden muodostamista ja suoriutumista. Kyse on siitä, että heikoimmin hyvinvoivilla oma kokemus elämäntytyväisyydestä supistuu pyrittäessä parempaan sosiaaliseen asemaan tai suoriutumiseen (Kallunki & Lehtonen 2012). Ilmiö kuvaa hyvin haastetta, joka osallistamisessa kohdataan. Nuorten tukeminen oman osallisuutensa vahvistamisessa onkin yksi keskeinen tavoite. Toinen tutkimustulos liittyi syrjäytymisen kierteeseen (Lehtonen & Kallunki 2013), jossa keskeinen väliin tuleva tekijä on luottamus läheisiin ihmisiin. Tästä syystä yhteiskunnallisten interventioiden pitäisi kyetä tarjoamaan mahdollisimman aitoa inhimillistä vuorovaikutusta, jotta syrjäytymisen riskiä voidaan pienentää.

Tässä hankkeessa nuorten osallisuus pyrittiin ottamaan jo interventioiden toteuttamisessa niin vakavasti kuin mahdollista. Hankkeen tehtävänä on ollut kehittää nuorten interventioita siten, että nuoret olisivat itse avainasemassa menetelmien kehittäjinä. Hankkeen nimi, Siä päätät, kuvaa kunnianhimoista tavoitetta siirtää päätösvaltaa ohjaajilta nuorille itselleen.

Nuorten kokemuksen ja ammatillisen ohjauksen yhdistäminen siten, että nuoret osallistuvat oman todellisuutensa ja ohjauksensa rakentamiseen, haastaa myös ammattilaisen identiteettiä. Tavoite merkitsee siirtymää osallistamisesta osallisuuteen, jossa syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ovat toiminnan aitoja subjekteja. Nuorten syrjäytymisriskiin ei tulisi liittyä tarpeettomasti holhoavaa otetta, joka on omiaan heikentämään nuoren täysivaltaisuuden ja osallisuuden kokemusta.

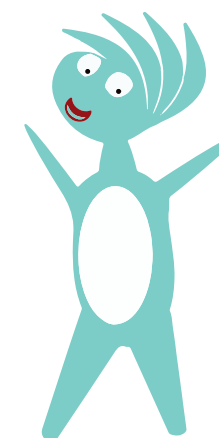
Pelillisuus ja palvelumuotoilu olivat Siä päätät -hankkeessa ne keinot, joilla nuorten osallisuutta menetelmien kehittämisessä lähdettiin vahvistamaan. Hankkeen alkuvaiheessa päädyttiin tekemään menetelmätarjottimesta niin sanottu puoliväliratkaisu nuorten osallistamisessa. Osallisuuteen liittyvien interventioiden kehittäminen vaatii ammatillista osaamista, jota ei voi siirtää nuorten vastuulle. Menetelmätarjottiminta hyödyntämällä nuorten osallisuus ja ammatillinen osaaminen voitiin yhdistää siten, että nuoret pääsivät jatkokehittämään valitsemiaan menetelmiä.

Hankkeen kokemukset ovat lupaavia. Ne ovat syntyneet sitoutuneen kehittäjäjoukon työn tuloksena. Kiitoksen ansaitsee joukko hankkeen toteutukseen ja ohjausryhmään osallistuneita asiantuntijoita. Keskeistä käynnistämävaiheessa oli Haminan kaupungin sitoutuminen, jossa merkittävässä roolissa olivat hyvinvointipalvelujohtaja Päivi Mattila ja koulupsykologi Elise Wass. Kaakkois-Suomen sosiaalipsykiatrisen yhdistyksen sitoutumisessa toiminnanjohtaja Markku Kärmeniemen ja palvelupäällikkö Jari Peltolan rooli oli keskeinen. Sotekin osalta hankkeen käynnistämiseen osallistui aktiivisesti vastaava projektipäällikkö Merja Nätkinniemi.

Hanketta on tukenut asiantunteva ohjausryhmä, jonka jäsenet ovat tulleet mukana olleista eri organisaatioista (ks. Liite 1). Hankkeen projektipäällikkö Tiina Kirvesniemellä on ollut avainrooli tavoitteiden siirtämisessä käytäntöön. Hankkeen julkaisun syntymisestä on vastannut Jaana Poikolainen. Kiitokset kaikille osallistuneille, erityisesti hankkeessa mukana olleille nuorille!

Kouvossa 28.4.2017

Valdemar Kallunki, tutkimusjohtaja

Kirjoittajat

Sanna Haapanen.

TaM, lehtori, Xamk

Valdemar Kallunki.

TT, tutkimusjohtaja, Xamk

Samuli Karevaara.

DI, tutkimuspäällikkö, Xamk

Tiina Kirvesniemi.

KT, projektipäällikkö, Xamk

Sirkka Komulainen.

FT, tutkimuspäällikkö, Xamk

Antti Leppilampi.

yhteisöpedagogi (AMK),
projektityöntekijä, Xamk

Merja Nätkinniemi.

KM, vastaava projektipäällikkö, Sotek

Jari Peltola.

sosionomi (ylempi AMK),
palvelupäällikkö, Kakspy

Jaana Poikolainen.

KT, projektipäällikkö, Xamk

Tuija Suikkanen-Malin.

VTL, yliopettaja, Xamk

Susan Sutela.

sosionomiopiskelija (ylempi AMK),
Xamk

Eeva Tilli.

sosionomi (ylempi AMK), vastaava
pajaohjaaja, Sotek (31.12.2015 saakka);
viestintäsuunnittelija, Ekami

Riina Tähti.

sosionomiopiskelija (ylempi AMK),
Xamk

Elise Wass.

PsM, psykologi, Haminan kaupunki

Minna Veistilä.

VTT, yliopettaja, Kyamk
(31.10.2016 saakka); sosiaalihoitaja, Sysmä

Minna Yrjölä.

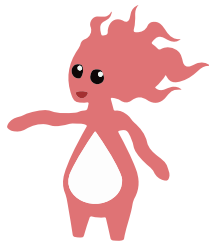
sosionomiopiskelija (ylempi AMK),
Xamk

Sisällys

Johdanto.....	8
1. Hankkeen prosessi ja toimenpiteitä.....	10
1.1 Monitoimijainen hanke kaupungin silmin	11
1.2 Nuorisososiaalityön menetelmät tarjottimella.....	17
1.3 Siä päätät -hankkeen Sotekin toimenpiteet ja asiakasraati.....	27
1.4 Nuorten osallisuutta edistävä ryhmätoiminta	35
2. Hankkeen osallistavat menetelmät.....	41
2.1 Palvelumuotoilun menetelmät ja työtavat nuorten työpajoissa.....	42
2.2 Nuorisotyömäinen pelitoiminta osallisuutta tukemassa	53
2.3 Itsenäistyvän nuoren roolikartta voimavaramittariksi.....	60
3. Hankkeeseen liittyvät opinnäytteet.....	67
3.1 Eläinavusteista toimintaa klubitaloilla	68
3.2 Voimavarat myönteisen kehityksen poluilla - lastensuojelun asiakkaina olleiden kertomuksia.....	73
3.3 Ne olis tarvinnu apua jo ennen mua - näkökulmia lastensuojelun ennalta ehkäisevään työhön	79
4. Pohdinta.....	83
4.1 Hankkeen työpakettien toteutusten arviointia - kohti osallisuutta ja osallistavaa toimintaa.....	84
4.2 Nuorten arviointia hankkeen menetelmistä ja toimivuudesta.....	92
4.3 Hanketoimijoiden arviointia hankkeesta.....	97
4.4 Hankkeen eteneminen, menetelmät ja jatkokehitysidea.....	102
Liite 1. Ohjausryhmä.....	108

Johdanto

Tiina Kirvesniemi

Siä päätät -hankkeen tavoitteena oli kehittää ja löytää innovatiivisia ja käyttäjälähtöisiä pelillisiä toimintamalleja ja menetelmiä, joilla edistetään erityisen tuen tarpeessa ja työelämän ulkopuolella olevien 16–29-vuotiaiden nuorten aikuisten integroitumista yhteiskuntaan. Suunnitelmana oli, että nuoret itse osallistuvat pelillisten toimintamallien ja menetelmien suunnitteluun, jolloin voidaan puhua nuorten osallistamisesta. Hankkeessa tavoiteltiin myös nuorten osallisuuden tukemista tarjoamalla hankkeen aikana sekä suoraan että välillisesti mielekästä tekemistä ja samalla kehittämällä nuorten interventioihin parempia menetelmiä, joissa on otettu huomioon erilaisista syistä tukea tarvitsevien nuorten yksilölliset palvelupolut ja tarpeet. Niin ikään tavoitteisiin kuului tukea nuorten kiinnittymistä yhteiskuntaan sosiaalisen osallisuuden, harrastusten tai koulutusten ja työllistymisen avulla. Pyrkimyksenä oli myös kehittää voimavaralähtöisiä, sosiaalisia taitoja lisääviä sekä työllistymistä tukevia interventioita tai toimintamalleja kuntien, valtion ja kolmannen sektorin organisaatioiden hyödynnettäväksi.

Hanke toteutettiin Haminan kaupungin alueella. Tulosten implementoinnin kannalta oli oleellista arvioida hankkeessa kehitettyjen menetelmien ja pelillisten ratkaisujen soveltuvuutta kaupungin palveluiden kehittämiseen. Tällöin on kyse yhtäältä siitä, miten asiakastietoa voidaan kerätä ja hyödyntää palveluiden kehittämiseen eli miten palvelumuotoilua voidaan hyödyntää. Toisaalta on kyse nuorten osallistamiseen ja voimavaraistamiseen kehitettyjen menetelmien saattamisesta osaksi nuorten kanssa tehtävää työtä sekä pelillisten ratkaisujen hyödyntämisestä osana nuorten palvelutarjontaa. Lopputuloksista voidaankin huomata, että menetelmien ja peliaihoiden kehittäminen liittyvät toisiinsa pelillisyyden näkökulmasta.

Tässä teoksessa kuvataan käytäntöpainotteisesti Siä päätät -hankkeen kehittämissyötä. Johdannon orientoivan lähtökohtia ja tavoitteita kuvaavan osuuden jälkeen ensimmäisessä luvussa Elise Wass tarkastelee hanketta kaupungin toimijoiden näkökulmasta, ja Tuija Suikkanen-Malin ja Minna Veistilä kertovat palvelumuotoilun menetelmistä ja menetelmärajottimen laadinnasta yhdessä nuorten kanssa. Sotekin toimintaa hankkeessa eli nuorista koostuvan asiakasraadin toimintaa ja asiakasraadista kehitettävien menetelmien jatkokehittelyä avaavat Eeva Tilli ja Merja Nätkinniemi, ja lopuksi Jari Peltola esittelee Kakspyn näkökulmasta nuorten osallisuutta edistävää ryhmätoimintaa hankkeen aikana.

Toisen luvun keskiössä ovat palvelumuotoilun menetelmät ja työtavat nuorten työpajoilla, tätä tematiikkaa tarkastelevat Sanna Haapanen ja Tiina Kirvesniemi. Pelillisyyttä ja pelillistämistä nuorisotyössä tarkastelevat Sirkka Komulainen ja Samuli Karevaara. Pelillistämisen keinoja käytettiin myös Itsenäistyvän nuoren roolikartan kehittämiseksi voimavaramittariksi, tätä prosessia ja tuloksia kuvailee Tuija Suikkanen-Malin.

Kolmannessa luvussa esitellään hankkeeseen liittyvien opinnäytetöiden tuotoksia. Hankkeeseen tehtiin kolme ylemmän ammattikorkeakoulun sosionomikoulutusohjelman opinnäytetyötä, joiden keskeisistä tuotoksista opiskelijat ovat kirjoittaneet tässä luvussa olevat artikkelit. Eläinavusteisen menetelmäkokeilun nuorten valintojen perusteella hankkeen mukaisesti Kakspyn klubitaloille teki Minna Yrjölä koiransa kanssa. Klubitaloilla toteutuu nykyään eläinpäivä. Kaksi muuta opinnäytetyötä keskittyivät tavoittamaan lapsena lastensuojelun asiakkaina Haminassa olleita aikuisia. Heidän kokemuksiansa kautta Susan Sutela selvitti, millaisia voimavaroja tarvitaan haastavista elämäntilanteista selviämiseksi, ja Riina Tähti tutki ennalta ehkäisevän työn paikkaa haastateltavien kokemusten perusteella. Nämä työt nostivat esille lapsena vaikeassa asemassa olleiden kokemuksia ja auttavat osaltaan tavoittamaan sen nuorten ryhmän maailmaa, jota tässä hankkeessa ei muutoin mahdollisesti ole kohdattu. Opinnäytteet tallentuvat valmistuttuaan osoitteeseen <http://theseus.fi/handle/10024/121461>.

Neljännessä luvussa Jaana Poikolainen ja Tiina Kirvesniemi arvioivat hanketta siitä näkökulmasta, miten työpaketteihin kirjattuihin tehtäviin on vastattu hankkeen aikana. Lisäksi Tiina Kirvesniemi esittelee nuorten arvioita käytetyistä osallistavista menetelmistä ja samalla kuvataan heidän kokemuksiaan hankkeen toimivuudesta. Antti Leppilampi tarkastelee hanketoimijoiden arvioivaa palautetta ja lopuksi Tiina Kirvesniemi kokoaa yhteen raportin keskeisiä asioita sekä jatkokehittämissideoita.

1 Hankkeen prosessi ja toimenpiteitä

1.1 Monitoimijainen hanke kaupungin silmin

Elise Wass

Siä päätät -hanke sai alkunsa kaupungin tarpeesta löytää uusia keinoja vastata nuorten aikuisten kasvaneeseen palvelutarpeeseen. Menetelmiä lähdettiin kehittämään yhteistyössä nuorten kanssa, jotta ne voisivat aidosti vastata nuorten kokemukseen palvelutarpeestaan. Hankkeeseen houkuttellut nuoret lähtivät innokkaasti kehittämään uudenlaisia lähestymistapoja ja puolustivat niitä rohkeasti sidosryhmien esittämää kritiikkiä vastaan.

HANKKEEN LÄHTÖKOHDAT KAUPUNGIN NÄKÖKULMASTA

Haminassa on pitkät perinteet ennalta ehkäisevästä mielenterveystyöstä, joka on tullut esiin muun muassa 1990-luvulla perustetun itsemurhien ennaltaehkäisytyöryhmän toiminnassa. Myöhemmin nimensä ennaltaehkäisevän mielenterveystyön työryhmäksi (EET) muuttanut moniammatillinen asiantuntijajoukko kokoontui muutaman kerran vuodessa keskustelemaan eri sektoreilla näyttäytyvistä ajankohtaisista haasteista ja keinoista vastata niihin. Ryhmän kautta on organisoitu esimerkiksi henkilöstökoulutuksia Beardsleen perheinterventiomallin käyttöönottoon ja suunniteltu seurustelun, päihiteisiin, rahankäyttöön ja sosiaaliseen mediaan liittyviä keskustelutunteja peruskoulunsa päättävälle.

Keväällä 2014 ryhmän kokouksessa suurinta huolta herätti opiskelunsa päättäneiden moniongelmaisten nuorten kasvanut joukko eri palveluissa. Noin 20–25-vuotiaiden nuorten asiakasryhmä tuntui olevan yliedustettu muun muassa psykiatrian, sosiaalitoimen ja päihdepalvelujen piirissä. Palveluihin ohjautuneet nuoret tarvitsivat usein apua usealla elämäntilanteella näyttäytyviin haasteisiin: arjenhallintaan, mielialaan, päihteidenkäyttöön ja taloudellisiin kysymyksiin. Kunnalliset palvelurakenteet ja hoitoketjut vaativat primäärisyyden löytämistä ja hoitamista asianmukaisella taholla, jolloin monipuolista apua tarvitsevien nuorten kohtaaminen saattoi osoittautua organisatoriseksi haasteeksi.

Nuorten kyky sitoutua palveluihin koettiin vaihtelevaksi. Asiakaskontaktin tai hoitosuhteen alettua nuoret eivät välttämättä tulleet sovittuihin tapaamisiin. Peruuttamattomat poisjäännit kuluttavat työntekijäresursseja ja vievät ajan pois niiltä, jotka olisivat hoitoon sitoutuneita. Oli myös vaikea arvioida toteutumattomien tapaamisten taustalla vaikuttavia tekijöitä. Kokevatko nuoret kotoa lähtemisen niin suureksi haasteeksi, että niin kutsutut matalan kynnyksen palvelut muodostuvat korkean kynnyksen palveluiksi? Tarvittaisiinko enemmän kotiin suunnattuja palveluja? Ilmaisevatko nuoret asiakastytymättömyyttään jäämällä kotiin? Mitä voitaisiin tehdä toisin ja paremmin?

Huoli nuorten tilanteesta yhdisti useaa sektoria, ja organisaatioiden eri osat olivat perustaneet työryhmiä ongelmien ratkaisemiseksi. Ennalta ehkäisevän mielenterveystyöryhmän suunnitelmana oli koota yhteen vielä laajemmin eri sektoreiden toimijoita, jotta kaupungissa kokoontuvien työryhmien työtä voitaisiin synkronoida. Laajemman

kokouksen kutsulistan laatimisen yhteydessä tuli tieto mahdollisuudesta hakea hanke- rahoitusta yhdessä Kotkan, Kouvolan ja Kymenlaakson ammattikorkeakoulun kanssa.

HANKESUUNNITTELU KÄYNNISTYY

Hankkeeseen sitoutuminen joutui koetukselle ennen hankehakemuksen jättämistä. Alun perin hanke oli tarkoitus toteuttaa koko Kymenlaakson yhteisprojektina, jonka alaisuudessa jokainen kaupunki olisi toteuttanut alueensa erityistarpeet huomioivia toimenpiteitä. Hamina oli alusta lähtien halukas kehittämään ensisijaisesti ennalta- ehkäisyyn tähtäviä toimia kaupunkistrategian linjausten mukaisesti. Kotkassa ja Kouvolassa hankkeen painopisteenä olisi ollut vaikeimmassa tilanteessa olevien nuorten palvelujen kehittäminen. Elokuussa 2014 Kotka ja Kouvola ilmoittivat jättäytyvänsä pois yhteisestä hankehakemuksesta päällekkäisten projektien vuoksi.

Kymenlaakson ammattikorkeakoulun hallinnoiman hankkeen tarkoituksena oli käynnistää hankerahoituksen turvin nuorten työllisyyttä edistäviä toimenpiteitä Hamina, Kotkassa ja Kouvolassa. Koska jokaisen kaupungin palvelurakenteet ja tarpeet olivat erilaisia, tavoitteena oli toteuttaa kussakin kaupungissa juuri niiden tarpeisiin räätälöityjä toimintoja. Kotka ja Kouvola päättivät jättäytyä hankehakemuksen ulkopuolelle, ja Hamina haki rahoitusta yhdessä Kymenlaakson ammattikorkeakoulun, Kakspy ry:n ja Sotek-säätiön kanssa.

Hankkeen vahvuutena on ollut alusta lähtien motivoitunut ja tehokas kehitystiimi. Hankehakemusta ryhdyttiin suunnittelemaan organisaatorajat ylittävän moniammatillisen ja motivoituneen kehitystiimin voimin. Ensimmäiseen hankesuunnittelukokoukseen osallistui lyhyestä varoitusaajasta huolimatta edustajia kaikilta kutsuUILta tahoilta: Haminan kaupungin opiskeluterveydenhuollosta, terveydenhuollosta, psykiatrian poliklinikalta ja sosiaalitoimesta, Kymenlaakson ammattikorkeakoulusta, Kaakkois-Suomen sosiaalipsykiatrisesta yhdistyksestä Kakspy ry:stä, Sotek-säätiöstä, Ravimäkiyhdistyksestä, A-klinikalta ja Etsivä nuorisotyö Findersista. Monialainen osallistuminen kieli laajasta yhteistyöhalusta, joka välittyi myös kokousten tehokkuudessa. Ensimmäisen tunnin mittaisen kokouksen jälkeen hankkeella oli suuntaviivat ja nimi, joiden pohjalta suunnitelmaa lähdettiin kehittämään eteenpäin. Työryhmän ehdoton etu oli valmius ja mahdollisuus työskennellä joustavasti tiiviissä aikataulussa kesälomakaudesta huolimatta. Myös Haminan kaupungin johto sitoutui hankkeeseen ja sen tavoitteisiin sijoittamalla alkuperäistä suunnitelmaa suuremman omavastuuosuuden hankkeen toimenpiteiden toteuttamiseen.

AIKAISEMPIEN HANKKEIDEN ONGELMAT

Kymenlaakson ammattikorkeakoululla, Kakspy ry:llä ja Sotek-säätiöllä oli entuudestaan mittavaa kokemusta erilaisista hankkeista. Siä päätät -hankkeen suunnittelun yhteydessä koettiin tarpeelliseksi tunnistaa erilaisia aikaisempien hankkeiden sudenkuoppia, jotta käynnistyvässä hankkeessa asiat voitaisiin tehdä toisin. Hankkeen suunnitteluvaiheessa tunnistettiin kolme kehityskohdetta, jotka yhdistivät aiemmin toteutettuja hankkeita.

Hankkeiden koettiin jäävän irrallisiksi. Hanketoimenpiteet ovat usein vain muutamien työntekijöiden työnkuvaan kuuluvia, tai niihin hankitaan erillisiä projektityöntekijöitä. Hankkeen aikana saatu tieto tai kehitetyt toimivat toimintamallit eivät siirry muiden työntekijöiden peruspäivätyöhön muun muassa tiedotukseen liittyvien haasteiden vuoksi. Hankkeiden irrallisuutta lisää myös se, että hankerahoituksen turvin toteutetaan sellaisia toimintoja, joita ei ole mahdollista järjestää peruspäivätyön resursseilla.

Määräaikaiset hanketyöntekijät ovat organisatorinen aivovuoto. Hankerahoituksen turvin rekrytoidaan usein organisaation ulkopuolisia hanketyöntekijöitä määräaikaisiin työsuhteisiin. Hanketyöntekijät tekevät arvokasta työtä, josta kertynyt osaaminen ja hiljainen tieto siirtyvät pois organisaation käytöstä hankkeen päättymisen jälkeen. Mikäli hankkeiden toimivat käytänteet ja tulokset saadaan siirrettyä hanketyöntekijöiltä myös muiden tietoon, ne jäävät usein pölyttymään kuolleina kirjaimina hyllyjen perukoille.

Hankkeet ovat asiantuntijalähtöisiä. Hankkeiden suunnittelu etenee tavanomaisesti asiantuntijalähtöisesti. Useimmiten kokeneet ja koulutetut asiantuntijat miettivät, millainen toiminta voisi houkuttaa valittua kohderyhmää tai millaisesta palvelusta asiakasryhmä saattaisi hyötyä. Hankerahoituksen turvin toimintaa kokeillaan asiakasryhmän kanssa, ja mahdollista jatkohanketta saatetaan kehittää asiantuntijavoimin saadun asiakaspalautteen perusteella. Asiakkaiden ja asiantuntijoiden välille ei juuri synny dialogia, vaikka asiantuntijoilla harvoin on todellista kokemusperäistä tietoa esimerkiksi siitä, millaista on olla koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleva nuori.

Hankkeen ensisijainen tavoite oli asiantuntijatiedon haastaminen nuorten osallisuutta tukemalla, kuten Siä päätät -hankkeen nimikin kuvastaa. Tavoitteena oli mahdollistaa nuorten menetelmäkehitys asiantuntijatietoa hyödyntäen, jotta aikaa ei hukattaisi nuorten näkemysten arvailuun. Nuorille tarjottiin suunnittelutyön pohjaksi menetelmätarjotin, jota he voisivat hyödyntää uuden menetelmän kehittämisessä. Toiminnan suunnittelussa haluttiin pitää vaihtoehtona myös sitä, että nuoret yhdistelisivät erilaisia menetelmiä tai kehittäisivät täysin uuden tavan toimia niin halutessaan. Nuorten raadin ohjaajien toiminnan ajateltiin olevan pikemminkin valmentavaa kuin ohjaavaa. Tarkoitus oli, että ohjaajat esittelisivät menetelmät nuorille, kysyisivät heiltä prosessin etenemistä tukevia kysymyksiä ja tarvittaessa antaisivat asiantuntijatietonsa nuorten käyttöön. Valmiita vastauksia ja malleja haluttiin välttää, jotta nuorten omalle innovoinnille jäisi mahdollisimman paljon tilaa.

Siä päätät -hankkeen suunnittelussa kiinnitettiin huomiota siihen, että hankkeen menetelmät jäisivät työntekijöiden käyttöön myös hankekauden jälkeen. Tavoitteena oli kehittää menetelmiä, jotka sopisivat moniin palveluihin ilman laajamittaisia koulutuksia ja jotka tarjoaisivat työntekijöille mahdollisuuden muovata niistä omaan työhönsä sopivia. Kehitettyjen menetelmien oli tarkoitus toimia kaikilla toimintatasoilla, niin hyvinvointia lisäävässä ennalta ehkäisevässä työssä kuin pahoinvoinnin poistamiseen tarkoitettussa korjaavassa työssä. Menetelmien käyttöönotossa haluttiin hyödyntää jo olemassa olevia verkostoja ja siten vahvistaa yhteistyösuhteita yli organisaatorajojen.

Kymenlaakson ammattikorkeakoululla oli vahva halu löytää ja kehittää myös uudenlaisia menetelmiä sosiaalipalveluiden käyttöön sekä asiakkaiden tilanteen arviointiin. Hankkeessa oli mahdollista hyödyntää ammattikorkeakoulun peliohjelmoinnin osaamista. Nuoret haluttiin ottaa osaksi pelinkehitysprosessia, jossa he pääsisivät pohtimaan voimavaroja, käsikirjoittamaan pelin tarinaa ja suunnittelemaan pelissä esiintyviä hahmoja. Nuoret viettävät yhä enemmän aikaa tieto- ja viestintäteknologian parissa, joten digitaalisia ja pelillisiä menetelmiä haluttiin hyödyntää myös hankkeen suunnittelussa.

VISIO HANKESUUNNITELMAKSI

Hankesuunnitelmaa laadittiin yhdessä Kymenlaakson ammattikorkeakoulun, Haminan kaupungin, Kaakkois-Suomen sosiaalipsykiatrisen yhdistyksen ja Sotek-säätiön kanssa. Ensimmäistä kertaa hankemaaailmaan astuneelle uudenslaiset byrokraattiset kiemurat tuntuivat vaikeilta sisäistä ja hanketoiminnalle tyypillinen kieli hankalalta omak-sua. Kirjoittamista ohjasi vahvasti Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen (ELY) rahoituskoordinaattori, joka perehtyi erittäin syvällisesti hakemuksen eri versioihin. Hakemuksen laatimisen yhteydessä termien täsmentäminen ja prosessien avaaminen mahdollistivat sen, että kaikilla tahoilla oli yhteinen kirkas käsitys suunnitelman sisällöstä ja tulevista konkreettisista toimenpiteistä.

Alkuinnostus täysin uudenslaisen hankkeen keksimisestä uhkasi laantua alkumetreillä erilaisiin pykäliin, ohjeisiin ja kieltoihin. Säädosviidakossa rämpiessä tuli selväksi, että jos kukaan ei ole aikaisemmin tehnyt jotain, siihen voi olla myös jokin syy. Säännöt ja pykälät rajoittivat muun muassa sitä, millaisia nuoria hankkeen toimintaan voitaisiin ottaa ja millaisin perustein. Tässä yhteydessä eri sektoreiden työntekijöistä koostuva sitoutunut kehitystiimi osoittautui korvaamattomaksi, sillä se mahdollisti luovan ongelmanratkaisun ja uusien lähestymistapojen löytämisen yllättävissäkin tilanteissa.

SUUNNITELMASTA TOTEUTUKSEEN

Hankehakemus hyväksyttiin, ja hanke pääsi alkamaan tammikuussa 2015. Hankkeessa mukana olevat henkilöt ehtivät vaihtua useaan otteeseen hankkeuden aikana, ja ensimmäisiin hankesuunnittelukokouksiin osallistuneista oli lopulta jäljellä vain kolme. Hankkeuden alettua uusia asiantuntijoita tuli mukaan erityisesti Kymenlaakson ammattikorkeakoulusta. Uudet asiantuntijat toivat mukaan monipuolisempaa osaamista ja laajempia näkökulmia, sillä käytettävissä oli myös sosiaalialan, palvelumuotoilun, pelinkehityksen ja nuorisotyön erityisasiantuntijoita.

Vei oman aikansa, ennen kuin uudenslaisella osaamisella täydentynyt työryhmä pääsi toimimaan yhteisen vision mukaan. Jaetun näkemyksen luominen vaati työtä. Hakemuksen pohjalta muodostetut mielikuvat hankkeesta olivat erilaiset kuin hankesuunnitteluun osallistuneilla. Hankkeen käynnistyessä työntekijät olivat eri vaiheissa sisällön prosessoinnissa. Suunnittelun alkumetreiltä mukana olleet olivat päässeet antamaan jo oman panoksensa ideointiin, jolloin tarvetta suunnitelman laajentamiseen tai muokkaamiseen ei ollut. Vasta hankkeuden alettua toimintaan osallistuneet taas

kokivat hankkeen inspiroivaksi ja halusivat lisätä suunnitelmaan omasta asiantuntijuudesta kumpuavia mausteita. Lisäksi suuri tiimi aiheutti epäselvyyksiä prosessin aikana. Kaikille jäsenille sopivia tapaamisaikoja oli ajoittain vaikea löytää, ja kokouksia pidettiin videoyhteyden välityksellä. Tämä vaikeutti hankkeen toimenpiteiden etene-misen seurantaa, sillä ajoittain oli epävarmaa, kuka on käytettävissä toimenpiteisiin, mihin hänen resurssinsa suuntautuu ja kuinka toimenpiteet edistyvät.

Hanke haluttiin suunnitella tutkivalla otteella niin että lopputulokset eivät olleet kiveen hakattuja heti ensi hetkestä lähtien. Alkuvaiheessa uuden tiimin kanssa lähdettiin etsimään yhteistä suuntaa ja sitä, millaisin toimin sitä kohti pyrittäisiin. Tämä aiheutti hankkeuden alkuun jonkin verran tyhjäkäyntiä, mutta toisaalta se myös mahdollisti aikaisempaan aineistoon tutustumisen ja menetelmätarjottimen luomisen.

Hanketta suunniteltaessa useat eri tahot välittivät viestiä siitä, että moniongelmaisten nuorten määrä palveluissa on kasvanut merkittävästi. Toiminnan käynnistyessä haasteeksi muodostui nuorten rekrytointi raateihin, pajoihin ja ryhmiin. Kuten muissakin erityistä tukea tarvitseville nuorille suunnatuissa projekteissa myös nyt törmättiin ilmiöön, jossa tukea kaipaavia nuoria on pilvin pimein mutta ei kuitenkaan missään. Ne nuoret, jotka saatiin osallistumaan, sitoutuivat toimintaan ja jopa puolustivat kehittämäänsä ideoita sinnikkäästi kriittisiltä kommenteilta.

Nuorisokato hankkeissa vaikutti olevan muidenkin projektien vitsaus, jonka taustalla olevia syitä haluttiin kartoittaa tarkemmin ulkopuoliselta toimijalta hankitulla palvelumuotoiluselvytyksellä. Palvelumuotoilun avulla oli tarkoitus selvittää, millaisia ovat palvelujen ulkopuolelle jäävät nuoret ja millaisiin palveluihin he voisivat olla valmiit sitoutumaan. Hankkeen ennalta ehkäisevää näkökulmaa huomioiden haluttiin myös kartoittaa, minkälaista tukea nuorille olisi ollut hyvä tarjota ja missä vaiheessa, jotta eriarvoiseen asemaan johtava kierre olisi voitu aikaisemmin katkaista.

JÄLKIVIISAUS

Hankkeuden päättyessä vaikuttaa siltä, että alkuperäisestä organisaatioiden työntekijöiden hyödyntämisajatuksesta huolimatta hanketyöntekijän rekrytointi olisi ollut perusteltua. Erityisesti siirryttyäni uuteen työtehtävään kauemmas hankkeen kohderyhmän luontaisista kohtaamismahdollisuuksista työajan käyttö sidosryhmätyöskentelyyn ja nuorten rekrytointiin jäi kaupungin osalta niukaksi. On ehkä todettava, että hanketyö jää joka tapauksessa irralliseksi, ellei johto sitoudu tiedottamiseen, jalkauttamiseen ja toimeenpanoon.

Nuorten tavoittaminen osoittautui haastavaksi. Nuoret saattavat käyttää jotakin palvelua, mutta heidän ohjaamisensa eteenpäin uudenslaisen toiminnan piiriin näyttää vaativan pitkää yhteistyötä ja säännöllistä tiedottamista vakiintuakseen. On ollut ilahduttavaa huomata, että toimintaan osallistuneet nuoret ovat olleet hyvin idearikkaita ja sitoutuneita kehitystyöhön. Nuorilla on selvästi paljon annettavaa heille suunnattujen palvelujen kehittämiseen, vaikka tätä resurssia ei osata riittävästi hyödyntää tai arvostaa.

Siksi hankekauden päättymisen jälkeen suuret haasteet ovat siinä, kuinka jo nyt tehtyjä tuloksia hyödynnetään ja kuinka voidaan tarjota uusia mahdollisuuksia osallistua kehittämiseen. Erityisesti lähestyvässä sosiaali- ja terveystalouden uudistuksessa olisi arvokasta hyödyntää myös organisaatioiden ulkopuolisia asiakaskokemuksia.

Nuorten kehittämät menetelmät eivät näytä sellaisenaan istuvan kovin moneen valmiiseen palvelukonseptiin. Esimerkiksi nuorten kaipaamat eläinavusteiset menetelmät osoittautuivat hankaliksi toteuttaa käytännössä. Nuoret kaipaavat myös anonyymeja sähköisiä palveluja, joita on ollut resurssien puitteissa tietoteknisesti vaikea toteuttaa. Kun nuoret jäävät palvelujen ulkopuolelle, on relevanttia kysyä, tulisiko kehityskohdeksi ottaa työntekijöiden käyttämät menetelmät vai palvelumuodot ja -rakenteet. Ovatko tietyissä tiloissa tapahtuvat kahdenkeskiset keskustelut työntekijän kanssa nuorille tarkoituksenmukainen ja toimiva palvelukonsepti vai tulisiko kohtaamisen muotoja monipuolistaa?

Jää nähtäväksi, olisiko menetelmien sijaan ollut tarkoituksenmukaisempaa kehittää palveluja. Nykymuodossaan palvelut ovat rajatusti jollekin kohderyhmälle suunnattuja, ja luokkuja on useita. Vaikka monipuoliset palvelut ovat asiakkaiden etujen mukaisia, saattaa työntekijöiden ja palveluntuottajien runsaus näyttytyä nuorelle sekavana viidakkona, jossa on vaikea tietää, kenen puoleen kääntyä. Tällöin on vaara, että hämmentyneenä nuori jättää ottamatta yhteyttä halutessaan välttää jatkuvaa työntekijältä toiselle siirtymistä. Siksi olisi välttämätöntä kehittää työntekijöiden ymmärrystä toistensa työstä, jotta viimeistään toinen luokku olisi nuorelle oikea.

1.2 Nuorisososiaaliryöön menetelmät tarjottimella

Tuija Suikkanen-Malin & Minna Veistilä

Tässä artikkelissa tarkastelemme nuorisososiaaliryöön menetelmiä nuorten osallisuuden edistämiseksi. Nuorisososiaaliryöllä tarkoitamme sellaista sosiaaliryötä, joka kohdentuu ikävaihetta 15–29 eläviin henkilöihin. Tämä ikärajaus on tehty vuosina 2015–2017 toteutettavan Siä päätät -hankkeen hankesuunnitelmassa. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun ja Haminan kaupungin yhteisen ESR-hankkeen (Euroopan sosiaalirahasto) tarkoituksena on ollut kehittää nuorten osallisuutta heidän kanssaan tehtävässä työssä. Työskentelemme ammattikorkeakoulun yliopettajan ja lehtorin töidemme ohella hankkeessa, ja tehtävänämmä oli koota aiemmissä kehittämissä hankkeissa syntyneitä nuorten kanssa työskentelyn menetelmiä tarjottimeksi, josta hankkeeseen osallistuvat nuoret valitsivat viisi menetelmää jatkokehittämiseen ja -kokeiluun. Nuorten omien tavoitteiden ja toimijuuden tukeminen on nuorisososiaaliryöön keskeinen tehtävä (Kannasoja 2013). Menetelmät ovat yksi seitsemästä nuorten ja sosiaaliryöntekijöiden toimijuuteen vaikuttavasta tekijästä nuorisososiaaliryössä (Lehtonen 2012, 69; ks. myös Näkki & Sayed 2015)*.

Artikkelissa tarkastelemme menetelmien keräämisprosessia ja nuorten tarjottimelta valikoimia menetelmiä suhteessa hankkeen keskeiseen käsitteeseen, osallisuuteen. Ymmärrämme osallisuuden nuorten omien tavoitteiden mukaiseen työskentelyyn liittyvänä käsitteenä, jolla on yhteys työntekijään, menetelmiin ja politiikkaan ja jonka määrittelyssä nuorten kokemukset ja voimavarat ovat keskeisiä (Shier 2006; THL 2016).

Aluksi pohdimme nuorisososiaaliryötä menetelmällisenä haasteena ja osallisuutta käsitteenä. Sen jälkeen esittelemme menetelmien keräämisprosessin ja menetelmätarjottimen sekä avaamme kutakin nuorten valitsemaa menetelmää osallisuuden näkökulmasta. Päättämme artikkelin lyhyeen jatkokehitystyön haasteiden kuvaukseen.

NUORISOSOSIAALIRYÖ MENETELMÄLLISENÄ HAASTEENA

Nuoruus määritellään usein ikäperusteisesti, kuten tämän artikkelin kuvaamassa Siä päätät -hankkeessakin. Kulttuurisena käsitteenä nuoruus on joustava ja varsin tuore yhteiskunnallinen kategoria aikuisuuden ja lapsuuden välissä. Siihen sisältyy niin alaikäisiä kuin täysi-ikäisiäkin kansalaisia, joita helposti määritellään perheidensä jäseninä. Nuoruus on kuitenkin muotoutunut selkeästi omaksi elämänvaiheeksi, joka on haavoittuva ja altis ongelmille. (Pohjola 2009, 23–25, 28.) Nuoruuden elämänvaiheen haavoittuvuuden tiedostaminen oli tärkeää tässä hankkeessa niin nuorten kohtaamisen kuin menetelmien esittelynkin kannalta. Tavoitteena oli luoda olosuhteet sellaisiksi, että nuorten osallistuminen heidän kanssaan työskentelyssä käytettävien menetelmien kehittämiseen mahdollistuisi hyvin (ks. luku 2.1).

* Muut vaikuttavat tekijät ovat rakenteet, aika tai ajoitus, vuorovaikutus, kokemus, eettisyys ja motivaatio.

Nuorisosiaalityöllä, kuten nuoruudellakin, on varsin lyhyt historia. Nuorisosiaalityö voidaan yksinkertaisimmillaan määritellä nuorten keskuudessa tehtäväksi sosiaalityöksi, jolla on yhtäläisyyksiä nuorisotyön kanssa (Pohjola 2009, 25). Sosiaalityön voidaan ajatella perustuvan kahteen elementtiin, materiaaliseen ja ei-materiaaliseen auttamiseen. Vain harvoin sosiaalityö perustuu ainoastaan toiseen elementtiin, vaan usein se on sekoitus näitä molempia. Materiaaliseen auttamiseen liittyvät ongelmien luokittelun perinne, pyrkimys toimenpiteisiin ja kysymys sosiaalisesta oikeudesta. Ei-materiaalinen elementti puolestaan liittyy työtapoihin, kuten systemaattiseen kasvatukseen, yhteisölliseen koheesioon, psykologiseen terapiaan tai sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Sosiaalityön moottorina voi toimia aate tai ideologia, mutta tärkeää on aina systemaattinen työtapo ja asiakkaan tasavertainen kohtaaminen. (Toikko 2005, 213–218.)

Sosiaalityössä on lukuisia työtapoja, jotka perustuvat historiallisesti erilaisiin perinteisiin ja voivat olla keskenään ristiriitaisiakin. Toikko (2005, 223–230) nostaa näkyviin kolme työtapaperinnettä. Ne ovat hallinnollisten toimenpiteiden perinne, henkilökohtaisen vuorovaikutuksen perinne ja yhteisöllisen muutostyön perinne. Hallinnollisten toimenpiteiden perinne liittyy sosiaalityön vahvaan juridis-hallinnolliseen taustaan, jossa asiakkaan oikeudet ja velvollisuudet määrittyvät lainsäädännöllisin perustein ja painopiste on materiaalisessa avussa. Henkilökohtaisen vuorovaikutuksen perinne pohjautuu asiakkaan ja työntekijän keskinäiseen vuorovaikutukseen, rakentuu ei-materiaalisten elementtien varaan, mutta usein myös nojautuu materiaaliin elementteihin. Yhteisöllisen muutostyön perinne perustuu ajatukseen, jossa olosuhteita pidetään ongelmien aiheuttajina yksilöiden sijaan. Tässä muutoksessa yhdistyvät materiaaliset ja ei-materiaaliset elementit. Erilaiset julkishallinnolliset nuorille kohdistetut palvelut, joita tämän hankkeen toimijat edustavat, toimivat kontekstina artikkelissa esitellyille menetelmävalinnoille.

Samalla kun nuoruus on tunnistettu omaksi elämänvaiheekseen, siitä on tullut myös hallinnoinnin kohde. Sosiaalityöllä samoin kuin nuorisotyölläkin on toisinaan vaikeuksia lähestyä nuoruutta. Suhde nuoruuteen on ambivalentti: toisaalta todetaan nuoren tarve itsenäistymiseen ja toisaalta suojeluun. Nuorisosiaalityö kohdentuu nykyisin pääasiassa lastensuojelun piirissä oleviin alaikäisiin nuoriin. Täysi-ikäisiä nuoria voidaan pitää sosiaalityön ja nuorisotyön kentällä lähes marginaaliryhmänä. Sosiaalityö perustuu harvoin nuorten vapaaehtoisuuteen, mikä rakentaa työntekijän valta-aseman samoin kuin lastensuojeluun liittyvä vastuunkanto nuoren asioista. (Crawford 2011; Gaskell 2010; Pölkki ym. 2012.) Nuoren voi tällöin olla vaikeaa luottaa työntekijään tai organisaatioon. Nuoren sosiaalista luottamusta heikentävät vähäinen koulutus ja yksin asuminen (Myllyniemi 2015, 53). Niin kansallisissa kuin kansainvälisissäkin tutkimuksissa nuoret nostavat esiin luottamuksen heikentäjänä työntekijöiden vaihtuvuuden. Erityistä herkkyyttä vaati tässä hankkeessakin luottamuksellisen suhteen luominen hanketoimijoiden ja nuorten välille. Oli tunnistettava se mahdollisuus, että hankkeen toiminnassa nuoret muuttuisivat hallinnoinnin kohteeksi osallistujien sijaan.

Sosiaalityön menetelmällä voidaan tarkoittaa vakiintunutta, toistettavissa olevaa työtapaa, jonka voi toteuttaa eri yhteisöjen sisällä tai välillä (Mäntysaari 1999, 358).

Menetelmää voidaan tarkastella myös kontekstisidonnaisena, jolloin se on toteutettavissa muuttuvana ja joustavana eri tilanteiden erityispiirteiden mukaisesti (Karvinen-Niinikoski ym. 2005, 79). Sosiaalityössä menetelmän voidaan nähdä myös kokoavan yhteen erilaisia tekoja, jolloin sosiaalityö määrittyy menetelmien kautta. Kun menetelmällä tarkoitetaan tietynlaista sosiaalityön toimintaa, silloin se on rajattu varsin tarkasti. (Bergmark & Lundström 2006, 167–168.)

Tässä artikkelissa esiteltyjen menetelmien valinnassa tuli huomioida moninaiset tarpeet ja pyrkimykset sekä ammatilliset orientaatiot. Nuorisosiaalityö moniulotteisena toimintana soveltui hyvin taustoittamaan menetelmien valintaa, sillä jo sen luonteeseen kuuluu nuorten tukeminen omassa elämäntilanteessaan niin, että heillä on mahdollisuus itse toimia todellisuuttaan koskevan ymmärryksen rakentajina (Palsanen & Kääriäinen 2015, 192). Menetelmiä koottaessa ei vielä tiedetty tarkalleen, missä konteksteissa niitä tulotisiin käyttämään ja millaisiin tarkoituksiin niitä alettaisiin kehittää. Keskeistä oli hankkeen kannalta kuitenkin se, että menetelmien tuli tukea nuorten osallisuutta.

OSALLISUUS MENETELMIEN KEHITTÄMISEN KÄSITTEENÄ

Osallisuus on palvelujen laadun arvioimisen ja kehittämisen käsite, joka sopii hyvin nuorisosiaalityön menetelmien kehittämiseen. Nuoruus on elämänvaiheena osallisuuden kokemusten rakentumisen aikaa, joka voi määrittää monin eri tavoin nuoren suhdetta ympäristöönsä. Sosiaalityön tutkimuksessa ja kehittämisessä osallisuus on myös 2000-luvulla ollut varsin yleisesti käytetty käsite, mutta sen määrittely ja operationalisointi on ollut vaihtelevaa. Tässä hankkeessa totesimme Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2016) määritelmää soveltaen nuoren osallisuuden olevan sitä, että nuori kokee olevansa merkityksellinen osa yhteiskunnan kokonaisuutta. Tällöin hän tulee kuulluksi itsenään ja vaikuttaa elämänsä kulkuun ja yhteisiin asioihin. Nuoren osallisuus edellyttää yhteyttä omiin ja yhteisiin voimavaroihin. Näitä ovat

- toiminta, jossa nuori tulee nähdyksi ja kuulluksi
- palvelut, joilla voidaan täydentää nuoren toiminnan mahdollisuuksia
- tieto ja taito, jotka luovat osallisuutta edistävää osaamista
- luottamus ja keskinäinen kunnioitus, jotka rakentuvat ihmisten välisessä yhteydessä ja vuorovaikutuksessa
- ajatuksiin, kokemuksiin ja muistoihin liittyvät yhteiset merkitykset, joiden kautta nuoren elämän mielekkyys rakentuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten, kulttuurin ja luonnon kanssa
- toimeentulo, jota tarvitaan nuoren perustarpeiden tyydyttämiseen ja toimimiseen.

Näiden voimavarojen avulla rakentuva osallisuuden kokemus vaikuttaa siihen, millaisen osan mahdollisesta toimintakyvystään nuori pystyy ottamaan käyttöönsä. (THL 2016.)

Nuorten osallisuus voi olla hyvin erilaista ja rakentua eri tasoilla. Hartin (1992) esittelemät osallisuuden tikapuut ja niistä edelleen muokatut, Shierin (2006) esittelemät

osallisuuden polut toimivat hankkeen osallisuuskäsityksen toisena lähtökohtana. Shier tarkastelee osallisuutta viisivaiheisena polkuna, jonka ensimmäinen askel on se, että lapset ja nuoret tulevat kuulluksi. Kuulluksi tuleminen mahdollistaa yksilötasolla työntekijän asenne ja asettuminen sellaiseen vuorovaikutukseen lapsen ja nuoren kanssa, että kuulluksi tuleminen mahdollistuu. Menetelmätasolla työyhteisössä tulee olla käytettävissä lapsen ja nuoren kuulemiseen sopivia välineitä, ja politiikkatasolla kuulemisen tulee olla sekä sallittua että aktiivisesti edistettyä.

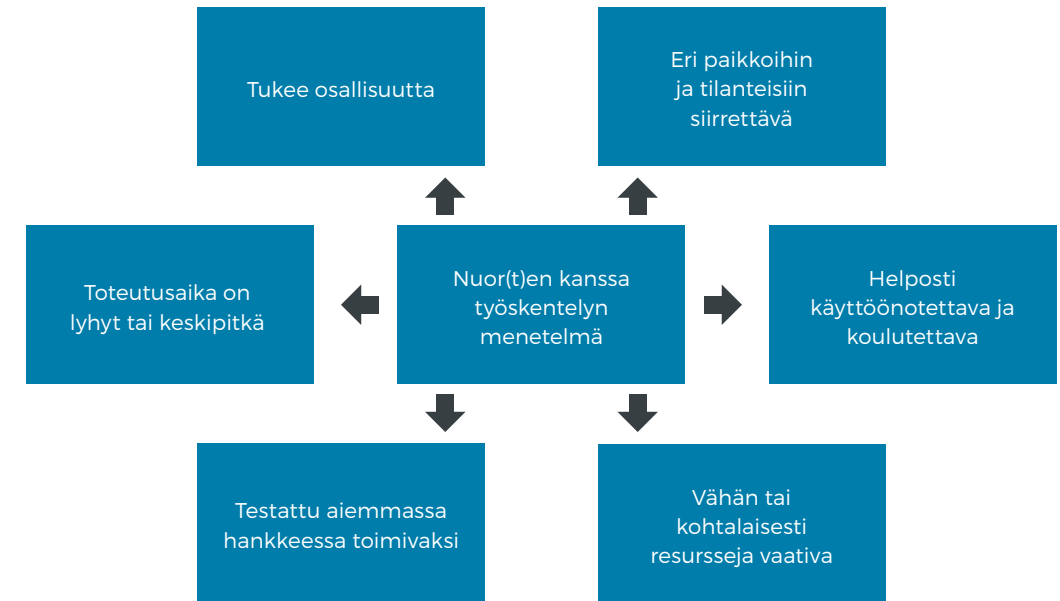
Toinen askel Shierin (2006) osallisuuden polulla on se, että lapsia ja nuoria kannustetaan ilmaisemaan mielipiteitään. Tässä vaiheessa työntekijän asenteet ja toimintatavat sekä käytettävissä olevat menetelmät ja poliittiset ratkaisut eivät tue vain passiivisesti asettumista kuulemaan lasta ja nuorta vaan pyrkivät aktiivisesti poistamaan esteitä siltä, että lapsi tai nuori ei pystyisi tuomaan mielipidettään esille.

Kolmas – ja kansainvälisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimusta toteuttavaksi määritelty – askel Shierin (2006) osallisuuden polulla on se, että lapsen ja nuoren mielipiteet otetaan huomioon. Neljännellä askelella lapset ja nuoret ovat mukana päätöksentekoprosesseissa, ja viidennellä askelella lapset ja nuoret jakavat valtaa ja vastuuta päätöksenteossa. Menetelmävalinnoissa osallisuuden polkuja hyödynnettiin sen varmistamisessa, että kukin tarjottimelle valittu menetelmä mahdollisti ainakin kolmannen askeleen osallisuuden toteutumisen nuorille. Osallisuuden portaiden avulla myös arvioitiin hankkeeseen osallistuvien nuorten osallisuuden kokemuksia.

MENETELMIÄ KERÄÄMÄSSÄ – PROSESSIN KULKU HANKKEISTA TARJOTTIMEKSI

Nuorten kanssa tehtävän työn menetelmiä koottiin hankkeessa nuorille esiteltävään nuotoon, jota kutsuttiin menetelmätarjottimeksi. Hankkeessa määritellyt menetelmätarjottimen lähtökohdat olivat, että kerättävien menetelmien tuli olla pääasiassa kansallisia ja aiemmissa kehittämishankkeissa kehitettyjä. Lisäksi hankehakemuksessa menetelmät määriteltiin sosiaalista osallisuutta tukeviksi ja voimavaralähtöisiksi. (Siä päätät 2015.) Hanketoimijoiden yhteisneuvotteluissa menetelmien valintaperusteiksi nousivat myös niiden siirrettävyys, käyttöönoton helppous, vähäinen resursoinnin tarve sekä toteutusajankäyttö. Menetelmien toteutusajan toivottiin pääasiassa olevan vain muutamia tunteja, mutta myös muutaman kuukauden mittaiset menetelmät koettiin mahdollisiksi toteuttaa. Kuvassa 1 on esitetty menetelmien valinnan periaatteet.

Näiden periaatteiden mukaisesti keräsimme menetelmiä oman ammatillisen tietämyksemme ja ammatillisten kokemustemme perusteella sekä internethakujen avulla. Hankkeissa kehitettyjä menetelmiä oli kohtalaisen vaivatonta löytää, koska hankkeiden rahoitus on usein ollut julkista ja tämän vuoksi myös hankkeisiin liittyvien tietojen julkisesta jakelusta on huolehdittu hyvin. Monissa hankkeissa oli tuotettu kokonaisista menetelmävihkojakin, kuten Tukeva-työkalupakki (Korhonen 2012). Tiedot mene-

Kuva 1. Menetelmätarjottimen menetelmien valintaperiaatteet

telmistä kokosimme taulukkoon, jossa kerrottiin toimintamalli tai menetelmä, sen kehittäjä, lyhyt kuvaus menetelmästä sekä tiivistetty käyttäjäkokemus. Taulukkoon kertyi noin viidenkymmenen menetelmän kooste.

Hanketyöryhmä, johon kuului eri sektoreilla nuorten kanssa toimivia ammattilaisia, kävi keskustelua kootuista menetelmistä. Keskustelun perusteella rakentui lopullinen menetelmätarjotin (kuva 2). Menetelmätarjotin koottiin PowerPoint-alustalle, johon kustakin menetelmästä liitettiin hyperlinkki menetelmän esittelyyn internetissä. Lisäksi mahdollisimman monista menetelmistä pyrittiin tekemään havainnollistava video tai visualisointi. Näiden videoiden ja visualisointien tekemiseen osallistui Kymenlaakson ammattikorkeakoulun sosiaalialan opettajia sekä opiskelijoita sosiaali- ja terveystieteiden alueilta.

Menetelmien esittely tarjottimella rajattiin kolmeen päätasoon: mikro-, meso- ja makrotasoon. Nämä tasot suuntasivat tässä yhteydessä menetelmän esittelyä ja esiteltäviä työskentelytapoja. Monet menetelmät ovat sovellettavissa useille tasoille, mutta havainnollistamisen helpottamiseksi tarjottimelle valittiin vain yksi esittely kunkin menetelmän sovelluksista. Kukin kolmesta pääluokasta jaettiin kolmeen alaluokkaan menetelmän käyttötarkoituksen perusteella. Mikrotason alaluokiksi nousivat itsentuntemus, itsenäistyminen ja hankalat elämäntilanteet. Mesotason alaluokkina tarjottimella ovat perhe, ystävät ja harrastukset sekä opiskelu ja työ. Makrotason alaluokiksi valikoituivat luontosuhde, yhteiskuntasuhde ja kansainvälisyys.

Voimavaralähtöiset menetelmät

Mikrotaso		
ITSETUNTEMUS	ITSENÄISTYMINEN	HANKALAT ELÄMÄNTILANTEET
Menneisyysmatkailu	Itsenäistyvän nuoren roolikartta	Suitset stressille
Photovoice	Ettei kilahtaisi	ART-menetelmä
Seksuaalisuuden portaat	Umbrella	Miesten erokoulu
Kortit	Päihdeputki	Pakkia paniikkiin
Mesotaso		
PERHE	YSTÄVÄT JA HARRASTUKSET	OPISKELU JA TYÖ
eFamily Coach	Isosiskotoiminta	Nuotta
Sukupuut	Icehearts	Friskie
Huomatkaa minut -vertaisryhmät	Räpäten ryhmään	Tarinateatteri kiusaamista vastaan
Eronettiryhmät	Ihmeilmi	Verkkarit
Makrotaso		
LUONTOSUHDE	YHTEISKUNTA-SUHDE	KANSAINVÄLISYYS
Luontoyhteysmenetelmät	Tulevaisuuden muistelu	Kansainvälinen leiri
Eläinavusteiset menetelmät	Rahakramppi	IDA-malli
Polku – luonnosta potkua työelämään -työpajatoiminta	Benchmarking-matka	Active Youth -malli
Ympäristökoulu Regina	Valmiina töihin	Nuorisovaihto / nuorisoaloite

Kuva 2. Menetelmätarjotin

Käytännössä tarjottimen rakenne vaikutti varsin toimivalta tavalla esitellä nuorille nuorten kanssa työskentelyn menetelmiä. Esitystapojen sisällöt ja nimet olisi kuitenkin voinut rakentaa nuorille paremmin aukeaviksi. Tarjotin oli tarkoitettu käytettäväksi nuorten ja ammattilaisten yhteistoiminnassa, jolloin ammattilaisen tehtävä oli myös tulkata kutakin menetelmää ymmärrettävään muotoon. Tässä työskentelyssä hanke käytti apuna palvelumuotoilun välineitä, ja nuoret päätyivät niiden avulla valitsemaan viisi menetelmää jatkokehittämiseen ja kokeiluun.

TARJOTTIMELTA VALITUT MENETELMÄT OSALLISUUTTA EDISTÄMÄSSÄ

Nuorten tarjottimelta valitsemat menetelmät olivat Tulevaisuuden muistelu (Eriksson, Arnkil & Rautava 2006), eläinavusteiset menetelmät (ks. esim. Suopanki 2011), Rahakramppi (Rahakramppi 2016), Ihmeilmi (Ihmeilmi 2016) sekä Nyytin Verkkarit (Nyytin nettisivut 2016; Verkk@rit 2016).

Tulevaisuuden muistelulla tarkoitetaan ennakoitdialogia, jossa kuvitellaan toivotun kaltaisen nykyhetken sijaitsevan muutaman vuoden päässä: ”On vuosi 2020 ja kaikki on hyvin.” Tulevaisuudesta käsin katsellaan kuvitteellista kulunutta aikaa ja vastataan kysymyksiin siitä, miten hyvään tilanteeseen on tultu, mitä itse on tehty, mistä on saatu apua ja miten aiemmin ilmenneet huolet ovat hälvenneet. Stakesin (nyk. THL, Erikson ym. 2006) kehittämää menetelmää on käytetty sekä työyhteisöjen kehittämisessä että jumiutuneiden asiakastilanteiden ratkaisemisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa. Menetelmän vaikuttavuutta on myös arvioitu ja todettu, että se on tuottanut osallistujilleen tulevaisuuden uskoa, luottamusta lähi- ja verkostosuhteissa, uusia voimavaroja, verkostojen tukea ja konkreettista hyötyä (Kokko 2007, 171).

Tulevaisuuden muistelun osallisuutta edistävä merkitys voi liittyä uusien näköalojen avaamiseen, sillä nykyhetkestä irrottautuminen mahdollistaa tulevaisuuteen suuntautumisen ja luo toivoa. Toiveikkaus on myös nuorten hyvinvoinnin peruspilareita ja ammatillisen auttamistyön voimavara (Kokko 2007, 166). Osallisuutta edistää myös se, että nuori saa mahdollisuuden rakentaa elämäntarinansa koherentiksi tämän menetelmän avulla. Nuoret hyödynsivät menetelmää myös siten, että kirjoitettiin kirje itselle tulevaisuuteen eli liikuttiin ajassa myös nykyisestä tulevaan päin. Tällöin menetelmä voi tuottaa nuorelle kokemuksia siitä, että hän on osallinen oman tulevaisuutensa voimaantuneeseen rakentamiseen.

Eläinavusteisilla menetelmillä tarkoitetaan laajempaan Green Care -konseptiin kiinnittävää hoivan ja tuen tapaa, jossa eläimiä käytetään apuna nuoren tarpeiden mukaiseen suunnitelmalliseen toimintaan. Nämä menetelmät korostavat tunteiden, suhteiden ja kokemusten käsittelyn merkitystä osallisuudelle. Nuoruuden elämänvaiheeseen saattaa liittyä tilanteita, joissa nuoren on vaikea olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Kokemukset siitä, että ympärillä olevat ihmiset eivät ymmärrä nuorta tai suhtaudu myönteisesti häneen, voivat korostaa eläimen merkitystä luotettavana ja myönteistä huomiota nuorelle antavana elävänä olentona. Eläimen kanssa tai kautta nuori voi käsitellä sellaisia asioita, tunteita ja kokemuksia, joita hänen olisi vaikeaa

tuoda esille keskusteluissa ihmisten kanssa. Eläimistä voi tulla jopa ihmissuhteiden korvaajia, sillä ne kykenevät tarjoamaan pitkäaikaisia, keskinäiseen riippuvuuteen perustuvia suhteita. Lemmikkieläin voi merkitä nuorelle kosketusta, jotain, joka odottaa hänen kotiintuloaan, jonka kanssa nukkua ja jota voi helliä ja hoitaa. Eläimet saattavat tarjota mahdollisuuden myös ihmissuhteita ongelmattomampiin suhteisiin. (Tuomivaara 2003, 125.) Erityisesti sosiaalipedagoginen hevostoiminta nostaa esille myös kasvatuksellinen näkökulman nuorten osallisuuteen. Nuoren ajatellaan oppivan vastuullisuutta, tavoitteellisuutta ja suunnitelmallisuutta hänestä riippuvaisen eläimen kanssa toimiessaan.

Rahakrappi on pelimäinen menetelmä nuorten itsenäisen rahankäytön tukemiseen. Se on Lahden nuorisopalveluiden Nuorisotiedotus Hurinan kehittämä oppituntimainen menetelmä, jonka suunnittelussa ovat olleet mukana nuorisoalan opiskelijat. Siinä nuorten tulee ryhmässä toimien selviytyä pelin avulla demonstroituista arjen tilanteista tietyillä tuloilla itsenäisiä valintoja tehden. (Rahakrappi 2016.) Rahakrappi-menetelmä korostaa toimeentulon näkökulmaa osallisuuteen ja tuo esille talouteen liittyvän toimijuuden merkityksen nuorille (THL 2016). Nuoruuden transitiivaiheeseen kuuluu elämänhallinnan rakentaminen omaa taloutta suunnittelemalla ja toteuttamalla, vaikka nuoret sinänsä pitävätkin useimmiten rahaa vain neutraalina keinona hankkia elämässä tarvittavia välttämättömyyksiä (esim. Sundblad 2008).

IhmeFilmi on nuorille suunnattu valtakunnallinen elokuvakasvatushanke, jonka tavoitteena on tuoda laatuelokuvien katsominen osaksi koulujen ja nuorisotilojen toimintaa sekä kehittää nuorten elokuvakasvatusta (IhmeFilmi 2016). Tämä menetelmä korostaa taiteen merkitystä nuoren osallisuuden kokemukselle (THL 2016). Fiktion avulla nuori saa turvallisen mahdollisuuden ihmisyyden eri puolien tunnusteluun, erittelyyn ja ilmaistamiseen. Sen avulla nuori voi myös käsitellä ja ottaa haltuun omaa minuuttaan ja identifioitua yksilönä. (Siivonen, Kotilainen & Suoninen 2011, 127.)

Nyytin Verkkarit on nuorten laatima yhdistelmä Nyyti ry:n nettiryhmistä (Nyytin nettiryhmät 2016) sekä Mannerheimin lastensuojeluliiton nuorten verkkotukihenkilötoiminnasta (Verkk@rit 2016). Tämä menetelmä tuo esille vertaistuen merkityksen nuorten osallisuudelle (ks. esim. Hänninen 2015). Menetelmä tarjoaa nuorille mahdollisuuden saada vertaisten kanssa keskustelemalla tunnetukea, kuten kuuntelemista ja rohkaisemista. Samalla nuori saa vuorovaikutuksesta tukea itsearvostukselleen sekä tiedollista tukea, kuten neuvoja, ehdotuksia ja ohjeita. (Verkk@rit 2016.)

Nuoret valitsivat monipuolisen, osallisuutta useista eri lähtökohdista lähestyvän menetelmävalikoiman jatkotyöstöön. Osallisuuden edistämisen kannalta keskeistä on vielä tarkastella, miten menetelmiä nuorten kanssa kehitetään ja kokeillaan.

JATKOKEHITYSTYÖN HAASTEET

Hankemuotoisessa kehittämistoiminnassa haasteellista on asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoiminnan yhteinen suunnittelu sekä tietynlainen suunnittelemattomuus – se että

ammattilaiset eivät vakiintuneen tapansa mukaisesti etukäteen tarkasti mieti, miten prosessin tulisi kulkea (ks. Palsanen & Kääriäinen 2015, 195). Jo tämänkin hankkeen hankesuunnitelmassa (Hankesuunnitelma 2015) oli tiukasti paalutettu se, miten toiminta tulee järjestää ja mitä tuloksia sillä tulee olla. Koska nuoret eivät ole olleet mukana hankesuunnitelman laatimisessa, ei tämän hankkeen toteutusta voida pitää lähtökohtaisesti täysin osallisuutta edistävänä tai yhteistoiminnallisena kehittämisenä. Tämä tiedostettiin, mutta hankkeessa keskityttiin siihen, että yhteistoiminta ja osallisuuden edistäminen olivat tarkastelun kohteina erityisesti niissä hankeprosesseissa, jotka liittyivät nuorten ja työntekijöiden kohtaamisiin.

Valitut menetelmät ovat parhaillaan useiden alueellisten toimijoiden jatkokehitystyön ja testaamisen kohteina. Työntekijät ja heidän asiakkanaan olevat nuoret kehittävät ja testaavat menetelmiä. Osallisuuden kannalta tämä vaihe on kriittinen. Tulee huolehtia siitä, että nuoret eivät muutu tässä vaiheessa vain menetelmien käytön kohteeksi vaan objektivoinnin sijaan heille tarjotaan edelleen aktiivista yhteistoimintaa menetelmien kehittämisessä. On olemassa jo tutkimuksellistakin näyttöä (Palsanen & Kääriäinen 2015) siitä, että näin toimimisen hyödyt sekä nuorille että ammattilaisille ovat moninaiset. Haasteena on työntekijöiden uuden ajattelutavan oppiminen, johon myös alkamassa oleva hallituksen lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma (Kalmari 2016) sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia kannustaa.

LÄHTEET

Bergmark, Å. & Lundström, T. 2006. Metoder i socialt arbete – vad är det? Teoksessa Meeuwisse, A. & Sunesson, S. & Swärd, H. (toim.) Socialt arbete. En grundbok. Stockholm: Natur och Kultur, 166–182.

Crawford, M., Tilbury, C., Creed, P. & Buys, N. 2011. The role of carers and caseworkers in the school-to-work transition of young people in care. *Australian Social Work*, 64 (4), 459–474.

Gaskell, C. 2010. 'If the social worker had called at least it would show they cared'. *Young care leaver's perspectives on the importance of care. Children & Society*, 24 (2), 136–147.

Hart, R. 1992. *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship*. Florence: UNICEF International Child Development Centre.

Hänninen, A. 2015. *Tukea Varjomaailmasta – Ammatillinen ja vertaistuki lapsille ja nuorille suunnatun verkkopalvelun julkisella foorumilla. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.*

Eriksson, E. Arnkil, T. E. & Rautava, M. 2006. *Ennakointidialogeja huolten vyöhykkeillä. Verkostokonsultin käsikirja – ohjeita verkostomaiseen työskentelyyn. Työpapereita 29. Helsinki: Stakes.*

IhmeFilmi. Saatavissa: <http://ihmefilmi.fi/> [viitattu 26.1.2016].

Hankesuunnitelma 2015. Siä päätät -hanke.

Kalmari, H. 2016. *Lapsille, nuorille ja perheille parempi kunta ja maakunta – miten sen teemme? Saatavissa: http://stm.fi/documents/1271139/2802197/LAPE-maakuntakierros-Hanne+Kalmari-02062016.pdf/0f0dc8d1-697f-414f-b145-876c7c19db33* [viitattu 9.6.2016].

Kannasoja, S. 2013. *Nuorten sosiaalinen toimintakyky. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 484. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.*

Karvinen-Niinikoski, S., Salonen, J., Meltti, T., Yliruka, L., Tapola-Haapala, M. & Björkenheim,

J. 2005. Konstikas sosiaalityö. Suomalaisen sosiaalityön todellisuus ja tulevaisuuden näkymät. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 28. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kokko, R-L. 2007. Tulevaisuuden muistelu – toiveikkuutta tuottava yhteistyömenetelmä. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2), 166–174.

Korhonen, S. (toim.) 2012. Tukeva-työkalupakki. Tukeva-hanke, Oulun seutu. Saatavissa: <http://www.e-julkaisu.fi/tukeva-tyokalupakki/> [viitattu 1.6.2016].

Lehtonen, A. 2013. Näkökulmia nuorisososiaalityöhön. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Sosiaalityön koulutusohjelma. Saatavissa: <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61437/Lehtonen.Anurag.pdf?sequence=1>. [viitattu 18.1.2016].

Myllyniemi, S. (toim.) 2015. Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014. Nuorisosaian neuvottelukunnan julkaisuja nro 51.

Mäntysaari, M. 1999. Sosiaalityön tutkimuksen suuntaamisesta. Janus 7 (4), 355–366.

Nyytin nettiryhmät. Saatavissa: <https://www.nyyti.fi/keskustele-netissa/nettiryhmat/> [viitattu 5.6.2016].

Näkki, P. & Sayed, T. (toim.) 2015. Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Palsanen, K. & Kääriäinen, A. 2015. Asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoiminnallisen työskentelyn merkitykset ja seuraukset. Janus 23 (2), 190–205.

Payne, M. 2014. Modern Social Work Theory. New York: Palgrave Macmillan.

Pohjola, A. 2009. Nuorisotyön ja sosiaalityön rajapinnoilla. Teoksessa Raitakari, S. & Virokannas, E. (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät – puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 96. Jyväskylä: Gummerus, 21–40.

Pölkki, P., Vornanen, R., Pursiainen, M. & Riikonen, M. 2012. Children's participation in child-protection processes as experienced by

foster children and social workers. Child Care in Practice, 18 (2), 107–125

Rahakramppi. Saatavissa: http://www.puhurahasta.fi/?page_id=354. [viitattu 26.1.2016].

Shier, H. 2006. Pathways to Participation Revisited. Nicaragua Perspective. Saatavissa: http://www.harryshier.net/docs/Shier-Pathways_to_Participation_Revisited_NZ2006.pdf. [viitattu 18.1.2016].

Siivonen, K., Kotilainen, S. & Suoninen, A. 2011. Iloa ja voimaa elämään. Nuorten taiteen tekemisen merkitykset Myrsky-hankkeessa. Verkkojulkaisuja 44. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.

Sundblad, M. 2008. Nuorten henkilökohtainen rahatalous ja elämänhallinta. Taloudellinen asema ja subjektiivinen hyvinvointi nuoruuden siirtymävaiheessa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Suopanki, A. 2011. Green Care sosiaalityön mahdollisuutena. Saatavissa: http://www.gcfinland.fi/file/original/suopanki_kandi.pdf?fileId=5584 [viitattu 5.6.2016].

THL 2016. Tutkimusta osallisuudesta. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/sokra/tutkimustietoa-osallisuudesta> [viitattu 31.3.2016].

Toikko, T. 2005. Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere: Vastapaino.

Tuomivaara, S. 2003. Eläimet muuttuvassa yhteiskunnassa – Johdatus ihmisten ja eläinten välisten suhteiden sosiologiaan. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, Sosiologian laitos.

Verkk@arit. Saatavissa: <http://www.mll.fi/nuorille/verkkonuorisoty/verkk-rit/>. [viitattu 5.6.2016].

1.3 Siä päätät -hankkeen Sotekin toimenpiteet ja asiakasraati

Eeva Tilli & Merja Nätkinniemi

JOHDANTO

Artikkelissa tarkastellaan nuorista koostuvan asiakasraadin toimintaa ja asiakasraadin kehittämien menetelmien jatkokehittelyä. Asiakasraadin tehtävä oli kehittää jo olemassa olevia nuorison kanssa käytettäviä voimavaralähtöisiä menetelmiä palvelumuotoilun keinoin. Tavoitteena oli, että asiakasraatiin osallistuvat nuoret saisivat kokemuksen osallisuudesta ja samalla kehitettäisiin nuorille tarjottavia palveluja käyttäjälähtöisesti. Nuorten valitsemista menetelmistä Sotek-säätiössä kokeiltiin Tulevaisuuden muistelua. Tavoitteena oli kokeilla menetelmän soveltuvuutta työelämän ulkopuolella olevilla nuorilla ja kehittää sitä edelleen.

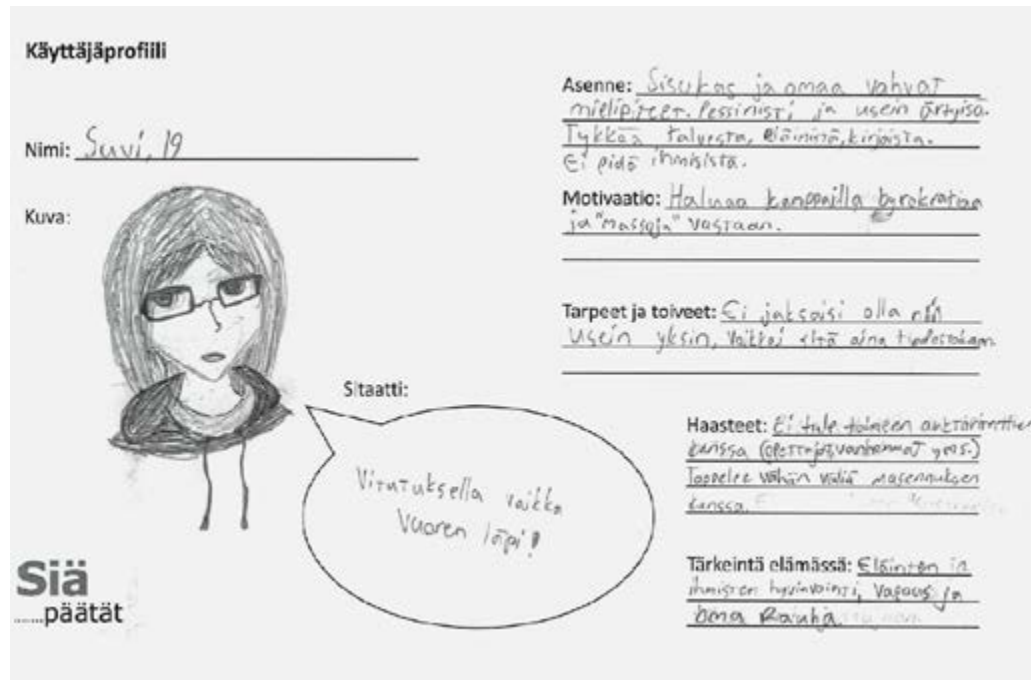
ASIAKASRAATITYÖSKENTELY

Asiakasraati koottiin Sotek-säätiön Nuorten pajan pajaryhmän ympärille. Raatiin kuului yhteensä kuusi haminalaista nuorta, ja raati kokoontui Sotekin Linnoituksen yksikössä pajapäivien aikana. Nuoret olivat iältään 18–25-vuotiaita. Ohjaajina toimivat Sotek-säätiön pajaohjaaja Eeva Tilli, Kaakkois-Suomen sosiaalipsykiatrisen yhdistyksen palvelupäällikkö Jari Peltola ja Kymenlaakson ammattikorkeakoulun tuote- ja palvelumuotoilun lehtori Sanna Haapanen.

Asiakasraati kokoontui yhteensä kuusi kertaa. Jokaiseen tapaamiseen osallistui vaihtelevasti 3–6 asiakasraatiin kuuluvaa nuorta. Ensimmäinen tapaaminen pyhitettiin tutustumiseen kahvin äärellä. Nuoret ja ohjaaja Eeva Tilli tunsivat toisiaan entuudestaan jo hiukan, sillä Nuorten paja oli juuri hiljattain käynnistynyt. Muut ohjaajat olivat nuorille entuudestaan tuntemattomia, joten alussa käytettiin aikaa tutustumiseen puolin ja toisin. Lisäksi ohjaajat kertoivat nuorille projektista ja asiakasraadin tarkoituksesta.

Seuraavalla tapaamisella aloitettiin varsinainen työskentely. Nuorille annettiin tehtäväksi laatia käyttäjäprofileita. Käyttäjäprofilit olivat kuvitteellisia nuoria, joille keksittiin erilaisia elämäntilanteita, haasteita ja tavoitteita. Käyttäjäprofilit antoivat nuorille mahdollisuuden ulkoistaa työskentely koskemaan jotakin kuvitteellista nuorta (ks. kuva 1) eikä esimerkiksi heitä itseään ja heidän ongelmiaan. Tapaamisen lopuksi käytiin profilit yhdessä läpi ja nuoret saivat valita, mikä menetelmätarjottimen menetelmä voisi olla hyödyksi hahmoille. Menetelmiin ei kuitenkaan vielä tutustuttu tarkoin, vaan nuoret valitsivat niitä lähinnä otsikon perusteella. Nuoret saivat myös kotitehtäväksi valita menetelmätarjottimelta yhden menetelmän, josta he halusivat seuraavalla tapaamisella kuulla lisää.

Seuraavalla tapaamisella käytiin läpi käyttäjäprofileille sopivia ja nuorten itsensä valitsemia menetelmiä ja tutustuttiin näihin menetelmiin tarkemmin. Keskustelimme

Kuva 1. Suvi-käyttäjäprofiili

menetelmien hyvistä ja huonoista puolista, menetelmän esitystavasta menetelmätarjottimella ja menetelmiä koskevista kehittämisideoista (ks. kuva 2). Keskustelun lisäksi nuoret saivat halutessaan kirjoittaa mielipiteitään Post it -lapuille. Laput jätettiin kuitenkin tämän jälkeen pois, koska nuorten oli selvästi vaikeampi kirjoittaa mielipiteitään kuin keskustella niistä.

Menetelmiä käytiin läpi vielä seuraavallakin kerralla. Lopuksi valittiin läpi käydyistä menetelmistä nuorten omasta mielestä kolme kiinnostavinta tai parhaalta kuulostavaa menetelmää (kuva 3). Jokainen sai valita myös omalle käyttäjäprofiilille kaksi omasta mielestä parhaiten sopivaa menetelmää. Menetelmien kehittämisideoista keskusteltiin ja pidettiin kirjaa läpi koko prosessin. Menetelmien kehittämisvaiheeseen olisi voinut olla hyödyllistä laatia ennalta työskentelymalli. Nyt menetelmiä kehitettiin läpi koko prosessin satunnaisissa vaiheissa. Olisi ehkä ollut hyvä valmistella kehittämiseen jonkinlainen pohja, esimerkiksi kysymyksiä, joita menetelmille olisi esitetty.

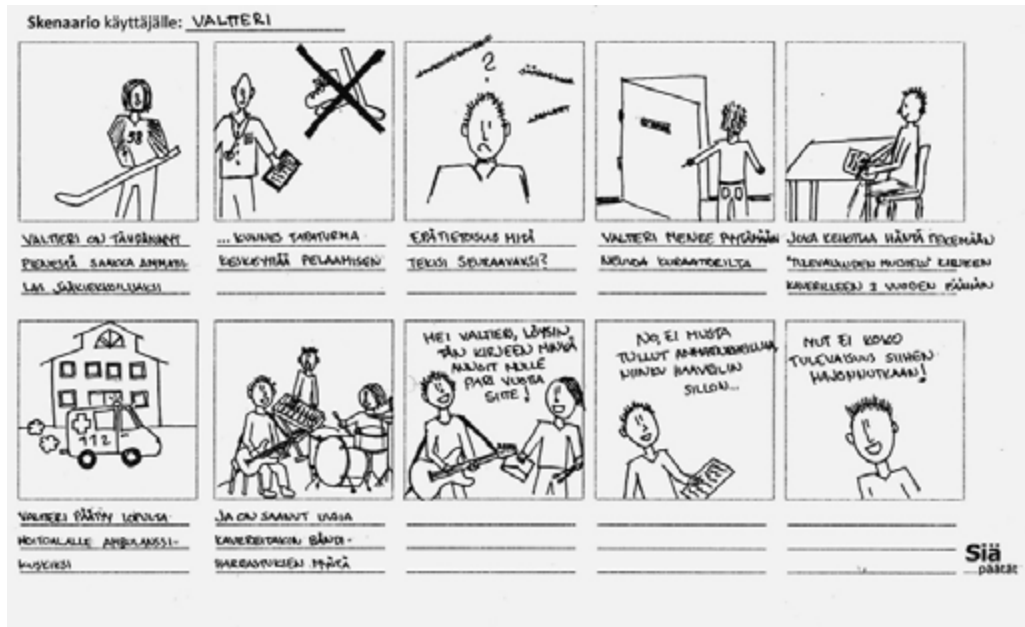
Viimeisellä työskentelykerralla päätettiin, miten kehitettyjä menetelmiä markkinoidisiin suurelle yleisölle. Päätettiin, että käytetään mainoslauseita ja sarjakuvamaisia

Voimavaralähtöiset menetelmät						MUSIKKI puheen käsittäm.
Mikrotaso		Mesotaso		Makrotaso		
Itäntuntemus	Itsenäisyyden	Itäntuntemus	Perhe	Ystävä ja harrastukset	Opiskelun	Yhteiskunta
Menneisyysmatkailu	Itsenäisyyden nuoren roolikar	Suomen	eFamily Coach	Ryhmäblogi	Nuotavalmennus, Nuorisokeskus	Luontoyhteisömenetelmät
Työväline	ART - menetelmä	Tulevaisuuden	Suomi-gruu	Icebearts	MAST	Eläntävoimien menetelmät
SÄDE	Umbrella	Valtteri	Huomautuksia minut	Räpätän ryhmään	Polku	Valtteri
Kortit	Päihdeputki	Arto	Nyytin	Ilmestys	Ilmestys	Ympäristökoulu
			TEEMU	SÄDE		

Kuva 2. Menetelmätarjotin

Kuva 3. Menetelmien kehittäminen

Kuva 4. Skenaario Valtterista

skenaarioita (kuva 4). Jokaiselle menetelmälle luotiin oma, mahdollisimman kuvaava mainoslause. Skenaariossa kerrottiin kuvin ja sanoin tarina käyttäjäprofiilinuoresta käyttämässä jotakin menetelmää. Kehitetyt menetelmiä tuli yhteensä viisi: IhmeFilmi, eläinavusteiset menetelmät, Rahakramppi, Tulevaisuuden muistelu sekä Nyytin nettiryhmät ja Verkkarit. Viimeinen tapaaminen oli hankeseminaari, jossa kehitetyt menetelmät esiteltiin hankkeesta kiinnostuneille nuorten kanssa toimiville tahoille. Nuoret olivat tilaisuudessa mukana. Seminaariin osallistuneet tahot saivat kehitettyjen menetelmien esittelyn jälkeen valita, minkä menetelmän he mahdollisesti haluaisivat ottaa omaan työhönsä testaukseen ja jatkokehittelyyn.

TULEVAISUUDEN MUISTELU

Asiakasraatityöskentelyn jälkeen Sotek valitsi kokeiltavakseen Tulevaisuuden muistelu -menetelmän. Tulevaisuuden muistelu on ratkaisukeskeinen menetelmä, jonka tarkoituksena on ongelmien sijasta nostaa esille voimavaroja, luoda toivoa ja nostaa katsetta tulevaisuuteen. Sotekilla menetelmää käytettiin apuna nuorten suunnitellessa omaa tulevaisuuttaan. Menetelmää testattiin kolmeen eri otteeseen Sotekin nuorilla asiakkailla: kaksi kertaa sosiaalisesti aroille nuorille suunnatussa Avittaja-ryhmässä sekä kerran Sotekin Linnoitus-yksikön nuorille.

Ensimmäisen kerran tehtävää kokeiltiin Avittaja-ryhmässä keväällä 2016. Tehtävänä oli miettiä tästä hetkestä viiden vuoden päähän, jolloin kaikki asiat olisivat hyvin.

Tehtävänantoa helpottamaan oli laadittu apukysymyksiä:

- Miten asiat ovat sinun kannaltasi?
- Mitä teit itse kehityksen aikaansaamiseksi?
- Mistä sait tukea ja millaista?
- Mistä olit huolissasi silloin ”5 vuotta sitten” ja mikä sai huolesi vähemmän?
- Mikä oli 5 vuotta sitten hyvin?
- Miltä sinusta tuntuu 5 vuoden jälkeen?

Aluksi ryhmäläiset miettivät vastauksiaan omiin vihkoihinsa, minkä jälkeen ajatukset koottiin A4-paperille. Paperin toisen puolen sai koristella mieleiseksi, ja lopuksi työt vielä laminoitiin. Tarkoitus oli saada aikaan konkreettinen tuotos omasta tulevaisuudesta.

Ensimmäisestä toteutuskerrasta opittiin se, että ohjaajan ei tarvitse määritellä aikajaksoa, kuinka pitkälle tulevaisuutta mietitään. Olisi hyvä, jos asiakas saisi itse päättää, minkä ajanjakson hän haluaa tehtävässä nostaa esille. Se, toteutetaanko tehtävä yksilö- vai ryhmäohjauksessa, jakoi asiakkaiden mielipiteet. Osa asiakkaista koki, että ryhmässä tehtävän tekeminen oli helpompaa, osan mielestä taas yksilöohjauksessa olisi voinut esittää enemmän tarkentavia kysymyksiä ohjaajalle.

Tulevaisuuden muistelu -menetelmän testausta jatkettiin syksyllä 2016. Sotekin ohjaaja kävi teettämässä tehtävän kahdelle Sotek-säätiön Linnoitus-yksikön nuorelle. Näistä toinen oli Sotekilla asiakkaana ja toinen opiskelijaharjoittelijana. Edellisestä menetelmän testauksesta poiketen nuorille annettiin vapaammat kädet menetelmän toteuttamiseen ja vähemmän ohjausta sen suhteen, mitä heidän tulisi tehtävänannossa miettiä. Ohjeistus oli seuraava:

”Kuvittele, että on kulunut valitsemasi määrä vuosia tästä päivästä ja koet, että elämässäsi asiat ovat aika hyvin.” Apukysymyksinä olivat:

- Millaista elämä on?
- Mitä hyviä asioita elämässäsi on?
- Mitä itse teit, että saavutit hyvän elämän?
- Mistä sait tukea ja millaista?
- Mistä asioista olit huolissasi?
- Mitä hyvää menneessä elämässäsi oli?

Asiakkailla oli käytössään lehtiä, joista he saivat leikata itselleen sopivia kuvia tai lauseita ja liimata niitä paperille. Paperille sai myös itse piirtää tai kuvittaa asioita. Kun tuotos oli valmis, paperi laminoitiin kuten aiemmallakin kerralla.

Ohjaajalle jäi menetelmän toteutuksesta sellainen olo, että sitä olisi helpompi käyttää silloin, jos asiakas kävisi muutoinkin samalla työntekijällä yksilöohjauksessa. Erikseen toteutettuna toisen työntekijän ohjauksessa kokonaisuus jää helposti irralliseksi. Tämän huomasi myös asiakkaiden suhtautumisesta menetelmän kokeilemiseen: ainoastaan

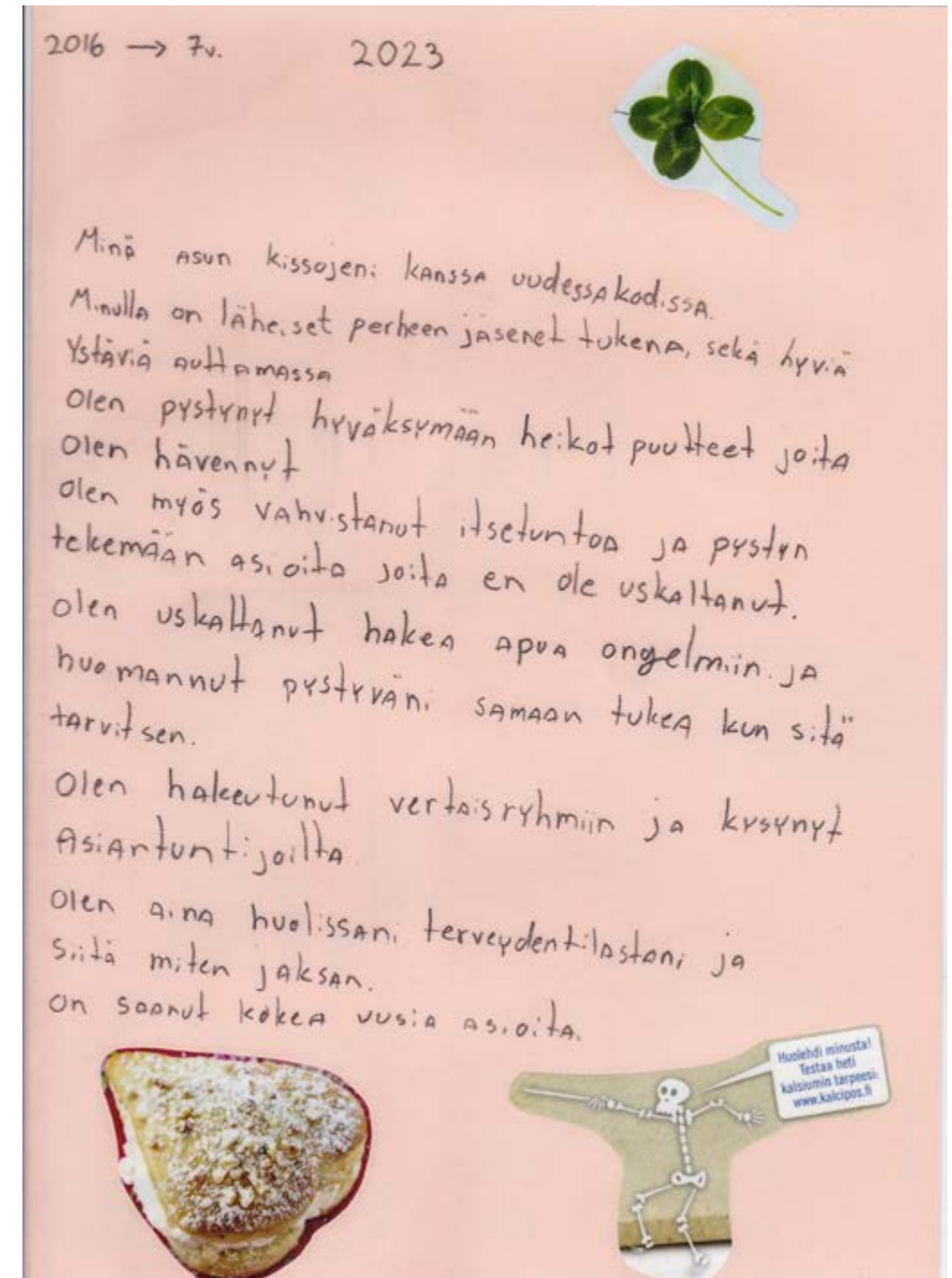
kaksi Linnoituksen yksikön nuorista asiakkaista suostui kokeiluun. Osallistujia olisi ehkä saatu enemmän, mikäli heidän oma työntekijänsä olisi teettänyt menetelmän. Menetelmää voisi kehittää niin, että Tulevaisuuden muistelua voisi seurata vielä jatkokotehtävä, jossa laadittu tuotos käytäisiin yksityiskohtaisesti läpi ohjaajan johdolla ja mietittäisiin yhdessä konkreettisia keinoja asetettujen tulevaisuuden suunnitelmien savuttamiseksi. Menetelmästä saisi myös enemmän irti, kun siitä saatua lopputuotosta hyödynnettäisiin yksilöohjauksessa myöhemminkin.

Menetelmää kokeiltiin joulukuussa 2016 uudestaan sosiaalisesti aroille nuorille suunnatussa Avittaja-ryhmässä. Edellisistä kokeiluista poiketen menetelmää työstettiin kahdella eri kokoontumiskerralla, jolloin asiakkaille jäi enemmän aikaa miettiä tulevaisuuteen liittyviä asioita. Ohjeistus oli sama kuin edelliskerralla, ja se toteutettiin samalla tavoin. Nuorten valitsema ajanjakso tulevaisuudessa vaihteli vuodesta 2020 vuoteen 2024. Toisin kuin edellisillä kerroilla jokainen sai esitellä oman tuotoksensa muille ryhmäläisille. He saivat itse päättää, kuinka paljon tai vähän he halusivat jakaa tuotoksestaan muille. Avittaja-ryhmässä asiakkaat tunsivat toisensa hyvin jo etukäteen, joten oman tuotoksen esitleminen muille ryhmäläisille oli avointa. Ryhmässä menetelmän toteuttamisen etu oli se, että siitä muodostui sosiaalinen tilanne. Nuoret keskustelivat aiheesta keskenään, saivat toisiltaan ideoita ja pääsivät tehtävän tekemisessä paremmin alkuun. Ryhmässä toteuttamisen negatiivinen puoli oli se, että osa ryhmäläisistä koki oman tuotoksensa riittämättömäksi vertaillen sitä muiden tuotoksiin. Ryhmäläisissä oli myös eroja sen suhteen, miten he ymmärsivät ohjeistuksen. Toiset laittoivat paperille ylös konkreettisia asioita, esimerkiksi talon ostaminen, perheen perustaminen ja ammatillisen tutkinnon suorittaminen, kun taas osa listasi paljon abstraktimpia asioita, esimerkiksi onnellisuus, terveys tai jännittämisen väheneminen (ks. kuva 5).

POHDINTA

Asiakasraatitoiminta tarjosi nuorille mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa heille suunnattujen palvelujen kehittämiseen. Osa nuorista osallistui aktiivisesti asiakasraadissa tapahtuvaan keskusteluun, mutta muutama nuori oli selvästi hiljaisempi. Työskentelyn loppua kohden kuitenkin myös hiljaisimmat rohkaistuivat puhumaan enemmän. Ohjaajat pyrkivät ottamaan myös hiljaiset nuoret huomioon siten, että heille henkilökohtaisesti suunnattiin kysymyksiä. Nuoret ja ohjaajat suhtautuivat toisiinsa välittömästi.

Nuoret uskalsivat olla rehellisiä ja myös kyseenalaistaa ohjaajien näkemyksiä. Nuoria helpotti varmasti se, että ohjaajat olivat joka kerralla samat tutut, keskusteluun varattiin paljon aikaa, huumoria viljeltiin ja työskentelytila oli nuorille päivittäisestä pajatoiminnasta tuttu. Nuoria tuntui motivoivan se, että työskentelyllä tavoiteltiin aidosti jotakin päämäärää ja että menetelmät menisivät konkreettiseen käyttöön. Työskentelyssä oli läpi koko prosessin positiivinen vire ja nuoret olivat aktiivisia.

Kuva 5. Laminoitu tulevaisuuden haave

Tulevaisuuden muistelu -menetelmä auttoi nuoria suuntamaan katsetta kohti tulevaisuutta ja löytämään konkreettisia keinoja tavoitteiden tai haaveiden saavuttamiseksi. Menetelmä toteutettiin ryhmissä, vaikka jokainen työstikin oman tulevaisuuden skenaarionsa. Menetelmän toteuttaminen ryhmässä teki tehtävän tekemisestä sosiaalisen tilanteen ja sai aikaan paljon keskustelua nuorten kesken. Keskustelu auttoi nuoria pääsemään tehtävän tekemisessä paremmin alkuun, jonka moni koki haasteelliseksi.

Menetelmää testattaessa havaittiin, että valmis lopputuotos on kuitenkin tärkeä käydä läpi yksilöohjauksessa, jotta ohjaaja pystyy jokaisen asiakkaan kanssa erikseen pohtimaan, mitä kukin on kirjannut ylös ja miksi. Yksilöohjauksessa ohjaaja pääsee esittämään asiakkaan tuotoksesta tarkentavia kysymyksiä ja auttamaan nuorta konkretisoimaan asioita paremmin, esimerkiksi mitä asiakas on tarkoittanut sanalla ”onnellisuus”. Mitkä asiat tuovat juuri hänelle onnea tai onnellisuuden tunteen? Ohjaaja voi myös yhdessä nuoren kanssa miettiä, miten nuoren esittämiin tulevaisuudenkuviin voi päästä ja häntä voi tukea tavoitteiden saavuttamisessa.

1.4 Nuorten osallisuutta edistävä ryhmätoiminta

Jari Peltola

Kaakkois-Suomen sosiaalipsykiatrinen yhdistys ry osallistui Siä päätät -hankkeeseen kehittämällä nuorten osallisuutta edistävää ryhmätoimintaa nuorten KMT-ryhmässä (kunto, mieli, taito). Toiminnassa hyödynnettiin muun muassa palvelumuotoilua, ja keskeisinä toimintaa ohjaavina käsitteinä toimivat osallisuus, dialogisuus, toipumiso-rientaatio sekä ongelma-perustainen oppiminen (kuva 1).

Kuva 1. Nuorten KMT-ryhmä toiminnan keskiössä

NUORTEN KMT-RYHMÄ

Haminassa järjestettiin nuorten kuntouttavan työtoiminnan KMT-ryhmä 15.11.2016–16.2.2017. Ryhmän nimilyhenne tulee sen sisällöistä: keho kuntoon, mieli hyväksi ja vuorovaikutus taidoiksi. Ryhmä kokoontui tiistaisin ja torstaisin Haminan klubitalolla. Ryhmä toteutettiin yhteistyössä Haminan Väylän, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun hallinnoiman Siä päätät -hankkeen ja Kaakkois-Suomen sosiaalipsykiatrisen yhdistyksen kanssa, jolloin ryhmän pääohjaus oli sosiaalipsykiatrisen yhdistyksen työntekijöillä ja vierailevina ohjaajina toimivat ammattikorkeakoulun palvelumuotoilun sekä sosiaali- ja pelialan opettajat. Nuoret testasivat opettajien johdolla Siä päätät -hankkeessa kehitettyjä pelillisiä ja toiminnallisia menetelmiä.

Väylä ohjasi ryhmään alussa kuusi nuorta ja välissä yhden nuoren. Nuoret olivat 19–26-vuotiaita, kolme miestä ja neljä naista. Kolmella oli suoritettu ammattitutkinto: datanomi, artesaani ja suurtalouskokki. Yhdellä oli peruskoulu kesken, ja kahdella oli

ammattikoulu keskeytynyt. Ryhmän aloittaneet kuusi nuorta olivat mukana toiminnassa loppuun asti. Osallistumisprosentti oli 74 (123/166 ryhmäpäivää).

MIHIN RYHMÄN OSALLISUUTTA EDISTÄVÄ TOIMINTA PERUSTUI?

Ryhmän toimintaa ohjasivat Siä päätät -hankkeessa kehitetyt menetelmät ja niiden jatkokehittäminen. Ohjausmenetelminä ja toiminnan lähtökohtina olivat palvelumuo-
toilu, ongelmaperustainen oppiminen, osallisuus, dialogisuus ja toipumisorientaatio. Esittelen seuraavassa tarkemmin ryhmän toimintaa ohjanneista menetelmistä Parempi filmi -menetelmän, toipumisorientaation ja dialogisuuden.

PAREMPI FILMI: PUOLUSTAJAT

Parempi filmi -menetelmä (2017) on Siä päätät -hankkeen nuorten raadin kehittämä sovellus valtakunnallisen elokuvakasvatushankkeen IhmeFilmistä (IhmeFilm.fi 2017), jossa valittujen elokuvien katsomisen jälkeen analysoidaan elokuvaa ja järjestetään nuorten omien elokuvien työpajoja asiantuntijan johdolla. Nuorten raati luonnehti Siä päätät -sovelluksen Parempi filmi -toimintamallia näin: ”Katsotaan erilaisia elokuvia ja analysoidaan niitä keskustellen ryhmässä. Mahdollisuus toteuttaa oma elokuva ja julkaista se netissä.”

Nuorten KMT-ryhmän kanssa katsottiin toimintamallin mukaisesti ensin Päihdelin-
kistä videoita ja animaatioita päihdeidenkäytöstä ja päätettiin tämän jälkeen tehdä itse parempi filmi. Ryhmälle ”parempi” tarkoitti omakohtaisen aiheen käsittelyä ja omanlaista esitystapaa. Ryhmässä keskustelu alkoi katsottujen videoiden henkilöiden päihdeidenkäytöstä ja päättyi koulukiusaamiseen, josta ryhmän jäsenillä oli omakohtaisia kokemuksia kiusaamisen eri rooleissa.

Ryhmässä keskusteltiin kiusaamisen vaikutuksista ihmiseen ja persoonallisuuteen: Kuinka pitkäkestoisia vaikutukset ovat? Mitä kiusaaminen aiheuttaa? Mitä kiusatun ja kiusaajan taustoihin liittyy? Mikä on kotiolojen merkitys? Tämän jälkeen keskustelu siirtyi kiusaamisen vähentämiseen, poistamiseen ja ehkäisemiseen: miten voidaan muuttaa ihmistä? Ryhmän nuorten omista kokemuksista esiin nousi kiusaamisessa puolustajana väliin meneminen: ”Erästä tyttöä kiusattiin koulubussissamme. Aloin tarjota viereistä paikkaani hänelle, jotta hänellä olisi jotenkin turvallinen olo. Erään matkan jälkeen tyttö kertoi kiitollisuutensa ihan kasvotusten. Nähtävästi lopussa kiitos seisoo, ajattelin.”

Ryhmän viestiksi muodostui johtopäätös: Jos puolustajia on tarpeeksi, kiusaaja jää vähemmistöön ja saattaa liittyä myös puolustajiin. Kiusaajien ego ei kasva kiusaamisella, eivätkä he uskalla kiusata, jos puolustajia on tarpeeksi. Mutta miten saadaan kiusaaja puolustajien puolelle? Ryhmä laati keskustelun jatkeeksi alla olevan käsikirjoituksen kiusaamisen puolustajista otsikolla Liity puolustajiin ja lopeta kiusaaminen (ks. kuva 2).

Kuva 2. Parempi filmi: Puolustajat

Käsikirjoitus

- Kiusaaminen: Kukaan ei yksin ole turvassa kiusaamiselta.
- Puolustajat: Jokainen voi olla kiusatun puolustaja, joka estää kiusaamisen.
- Puolustaminen: Puolustajien tehtävänä on seisoa kiusatun rinnalla kiusaamista vastaan.
- Muutos: Kun puolustajia on tarpeeksi, kiusaaja jää alakynteen ja puolustajien joukko kasvaa entisestään.
- Liity puolustajiin: Oletko sinäkin yksi sadasta puolustajasta?

TOIPUMISORIENTAATIO

Muutosprosessi

Toipumisorientaation mukaisessa työskentelyssä pyritään saamaan aikaiseksi muutosprosessi nuoren asenteissa, arvoissa, tunteissa, päämäärissä, taidoissa ja rooleissa. Muutoksessa nuori ohjaa elämäänsä mahdollisimman itsenäisesti pyrkien löytämään piileviä resurssiaan ja käyttämään niitä mahdollisimman täysimääräisinä. Vaikka nuorelle on voinut muodostua elämään erilaisia rajoituksia, on ryhmän vuorovaikutusprosessien tehtävänä tukea ja edistää nuoren toiveikkuutta, elämän tarkoituksellisuuden kokemusta ja elämän mielekkyyttä. Tavoitteen saavuttamiseksi edistetään nuoren kykyä ymmärtää omaa elämäntilannettaan sekä tietoisuutta käytettävissä olevista keinoista, joilla voi kohdata erilaisia tilanteita ja selviytyä niistä. Nuoret saavuttavat ryhmän toiminnasta saadun positiivisen kokemuksen ja toiminnan merkityksellisuuden ansiosta elämäänsä mielekkyyttä. (Nordling, Järvinen & Lähteenlahti 2015, 133–135.)

Onnistumiskokemukset

Toipumisorientaation mukaan terveys on ihmisten kykyä sopeutua, kykyä tulla itsenäisesti toimeen arjessa ja ohjata itse elämäänsä erilaisten haasteiden keskellä. Ryhmätyöskentelyssä etsitään nuoren vahvuuksia, voimavaroja ja tyydytystä tuovia mielekkäitä sosiaalisia rooleja sekä mobilisoidaan virallisia ja epävirallisia sosiaalisia tukijärjestelmiä. Työskentelyssä pyritään murtamaan vääristävien ja mitätöivien uskomusten valta sekä mahdollistamaan selviytyminen erilaisista kriiseistä ja vaikeista elämäntilanteista. Koska nuoren elämään on usein liittynyt paljon kokemuksia epäonnistumisista ja menetyistä mahdollisuuksista, on ryhmässä kiinnitettävä huomiota onnistumiskokemusten saamiseen ja toiveikkuuden viriämiseen. Kun tavoitteet vastaavat nuoren voimavaroja, on onnistuminen mahdollista. Työskentelyn tavoitteiden vetovoima perustuu niiden mielekkyyteen. Itselle tärkeiden konkreettisten lähitavoitteiden saavuttaminen synnyttää onnistumiskokemuksia. (Nordling, Järvinen & Lähteenlahti 2015, 134–137.)

Osallisuus

Toipumisorientaation mukaisella työotteella pyritään vahvistamaan nuoren osallisuutta. Osallisuuden kokemus tarkoittaa kuulumista tai liittymistä sellaiseen itselle merkitykselliseen ryhmään tai toimintaan, missä tulee hyväksytyksi ja ymmärretyksi tai missä voi jakaa omia kokemuksiaan tai tunteitaan. Toivon ylläpidolla, positiivisen palautteen antamisella ja kannustuksella on nuorta motivoiva vaikutus. On todettu, että yhdessä toimimalla nuorten itseluottamus kasvaa, kun he saavat onnistua eri asioissa. (Nordling, Järvinen & Lähteenlahti 2015, 137, 139.)

DIALOGISUUS JA SISÄINEN MOTIVAATIO

Sisäinen motivaatio rakentuu autonomiasta, taituruudesta ja merkityksestä. Autonomia toteutuu, kun voi itse hallita toimintaansa. Taituruudessa voi kehittää itseään ja osata tehtävänsä. Merkitys puolestaan syntyy, kun toiminta on tärkeää, osa jotain suurempaa, yhteisöllisyyttä. Dialogisuudella voidaan ohjauksessa edistää osallistujien sisäistä motivaatiota. Sisäinen motivaatio syntyy ohjaajan ja osallistujan välisessä sekä osallistujien keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutuksessa voidaan huomioida kokemusmaailmoja, vahvuuksia ja asioita, joissa me olemme hyviä. Ongelmaperustaisessa oppimisessa onnistuminen synnyttää sisäistä motivaatiota. Autonomiata on, kun osallistuja ryhmänsä kanssa saa itse määrittää tavoitteensa ja tehtävärytmensä; taituruutta on, kun onnistuu ongelmien ja erilaisten tilanteiden ratkaisemisessa; merkitystä on, kun osaaminen nivelletään ryhmän toimintaan. (Gröning & Kojola 2013, 68–69.)

Ohjaaja ja ohjaaminen vaikuttavat osallistumismielekkyyteen. Vaikuttavia tekijöitä ovat niin ohjaajan persoonallisuus kuin ohjaustyylit ja toimintatavat. Mukava ja rento ohjaaja saa enemmän aikaiseksi kuin tylsä tai osallistujista pitämätön ohjaaja. Osallistujien mielestä osallistumismotivaatioon vaikuttavat positiivisesti ohjaajan persoonalliset piirteet: mukava, rento, huumorintajuinen, osallistujaläheinen, kannustava, positiiv-

vinen, tasa-arvoinen, ymmärtäväinen, reipas ja iloinen. Osallistujaläheinen ohjaaja ottaa eritasoiset osallistajat huomioon eikä suosi ainoastaan taitavia ja vastaavasti jättä huomiotta heikompia osallistujia. (Gröning & Kojola 2013, 68–69.)

Monipuolinen ohjaus herättää ja vahvistaa kiinnostusta osallistumista kohtaan ja tekee siitä mielekäästä. Monipuolisessa ohjauksessa hyödynnetään ohjaajan puheen sijaan erilaisia tehtävätyyppejä, keskusteluita, kyselemistä sekä erilaisia muistiinpanotekniikoita. Ohjaajan tulisi pitää osallistujat mukana käsiteltävässä asiassa niin, että he saavat olla paljon äänessä ja ajatella itse. Narratiivisuuden lisääminen ohjauksessa voisi olla hyvä keino osallistujien identiteetin rakennusprosessin tukemiseen, osallistumismotivaation lisäämiseen ja motivaation pysyvyyden parantamiseen. Ohjausmetodina narratiivinen ohjaus ajaa ohjaajia muuttamaan ohjaustaan osallistujalähtöiseen suuntaan, jolloin oppimisprosessi on jaettu. (Gröning & Kojola 2013, 70–71, 109–110.)

Ohjaajan lisäksi osallistumismielekkyyteen vaikuttavat opittavassa asiassa menestyminen ja kokemus omasta osaamisesta sekä osallistumisen merkityksellisyys. Merkityksellisyys saattaa liittyä siihen, mitä hyötyjä osallistumisesta on tulevaisuudessa. Motivaatio syntyy sisäisenä innostuksena ja kiinnostuksena jotakin asiaa kohtaan. Viihtyisällä ympäristöllä sekä osallistujan ja ohjaajan hyvällä suhteella on suuri merkitys osallistujan kasvuprosessissa niin identiteetin kuin sisäisen osallistumismotivaation löytymisen kannalta. Tulevaisuuden ryhmässä osallistumismotivaatiota vahvistavat vuorovaikutus ja yhteistyö. (Gröning & Kojola 2013, 74, 84, 104, 112.)

MILLAINEN RYHMÄ OLI NUORTEN MIELESTÄ?

Kolmen kuukauden ryhmäjakson lopussa pohdin yhdessä nuorten kanssa KMT-ryhmän merkitystä. Nuorten positiiviset kokemukset liittyivät yhteisiin juttuihin, joita ei muuten pääsisi tekemään: ”yllättäviä positiivisia kokemuksia (vuohivaellus), samalla sai tutustua syvemmin juttuihin ja palveluihin”. Nuorista vuorovaikutus toisten ryhmäläisten ja ohjaajien kanssa edisti ryhmän toimivuutta: ”sai tutustua uusiin ihmisiin, sai keskustella asioista joista halusi, oppi näkemään uusia ihmisiä, ohjaaja kuunteli, on yhteydessä, osallistui toimintaa yhdessä, saa kontaktin”.

Nuorten toimijuutta vahvasti mahdollisuus osallistua ryhmän toiminnan sisältöön: ”vahvistettiin mitä tykkää tehdä (piirustus, korut), oli meidän päätöksistä kiinni mitä tehdään, omia kiinnostuksen aiheita, ei ollut suorittamista, asioita mistä ei tykkää ei ollut”. Ryhmä vaikutti nuorten arkipäivään, ja eräs nuori kuvaileekin: ”irtautuu arjesta, pääsee ulos omasta jokapäiväisestä elämästä, saa muutakin tekemistä päivään”.

LÄHTEET

Gröning, T. & Kojola, K. 2013. Opiskelumotivaatio nuoren elämännäyttämöllä - "Opettaja saa tylsänkin aineen mielenkiintoseksi, jos se osaa opettaa sen hyvin". Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö, Luokanopettajan koulutus.

IhmeFilmi.fi 2017. Saatavissa: <http://ihmefilmi.fi/> [viitattu 20.4.2017]

Nordling, E., Järvinen, M. & Lähteenlahti, Y. 2015. Toipumisorientaatio hoidon ja kuntoutuksen viitekehyksenä. Teoksessa TYÖPAPERI 20/2015 Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015 Miten tästä eteenpäin? Wuorio, S. ym. (toim.) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 133–141.

Parempi filmi -menetelmä 2017. Puolustajat. Saatavissa: <https://youtu.be/zDoC3-xMplE> [viitattu 27.4.2017]

2. Hankkeen osallistavat menetelmät

2.1 Palvelumuotoilun menetelmät ja työtavat nuorten työpajoissa

Sanna Haapanen ja Tiina Kirvesniemi

Siä päätät -hankkeessa osallisuuden tukemiseen on etsitty ratkaisuja palvelumuotoillullisin menetelmin. Palvelumuotoilulla tarkoitetaan prosessia, jossa käyttäjätietoa ja -ymmärrystä kerätään erilaisin menetelmin ja tätä tietoa käytetään palveluiden kehittämiseen. Palvelumuotoilulla tuotetaan tietoa ja ymmärrystä asiakkaan tarpeista, unelmista ja toiveista. Palvelumuotoilulle keskeistä on myös yhteiskehittäminen, jolla tarkoitetaan erilaisia toimijoita ja kohderyhmiä osallistavaa kehittämistä. Tyypillisesti tätä tehdään erilaisissa työpajoissa, joissa esimerkiksi voidaan tuottaa ideoita palvelun kehittämiseksi. Työpajoissa hyödynnetään erilaisia osallistavia työmenetelmiä. Palvelumuotoilussa hyödynnetään myös laajasti erilaisia visuaalisia työkaluja tekemään kehittämistä näkyväksi sekä lisäämään empatiaa palvelun käyttäjiä kohtaan. Yleisenä palvelumuotoilun tavoitteena on arvon luominen asiakkaalle. (Miettinen 2011.)

Palvelumuotoilun lisäksi voidaan puhua Living lab -toimintamallista, jossa käyttäjät osallistuvat ja osallistetaan palveluiden tutkimukseen, kehitykseen ja innovointiin osana heidän arkeaan (Living lab ammattikorkeakoulussa 2012, 10). Siä päätät -hankkeessa käyttäjämäärityksen keräämisestä puhutaan palvelumuotoiluna, jolloin kiinnostuksen kohteena ovat haminalaisten nuorten tarpeet, unelmat, toiveet ja kokemukset palveluiden käyttäjinä.

Palvelut ovat ajassa tapahtuvia prosesseja, jotka koostuvat asiakkaan tarpeeseen ratkaisua etsivistä toimenpiteistä. Tällöin korostetaan ymmärrystä siitä, miten asiakkaat kokevat palvelun ja miten he käyttävät sitä. Palvelumuotoilussa keskitytään usein palvelujärjestelmämallin vuorovaikutteiseen eli asiakkaalle näkyvään osaan, asiakasrajapintaan. (Koivisto 2011.)

Palveluiden jäsennyksinä käytetään esimerkiksi palvelupolkuja. Palvelupolut koostuvat asiakkaan ja palveluntarjoajan välisen vuorovaikutuksen keskeisistä kohtaamisista eli palvelutuokioista sekä niihin liittyvistä kontaktipisteistä. Kontaktipisteitä voivat olla esimerkiksi palvelun tuottamiseen tarvittavat tilat ja esineet. Palvelupolun muodostumiseen vaikuttavat sekä palveluntarjoajan tuotantoprosessi että asiakkaan omat valinnat. Palvelupolku-termi huomioi sen, että asiakkaat omat tarpeet, valinnat ja käyttäytymismallit ohjaavat palvelun käyttöä palveluntarjoajan määrittelemän palveluprosessin ohella. (Koivisto 2011.)

Tässä luvussa kuvataan Siä päätät -hankkeessa toteutettua palvelumuotoilutoimintaa sekä käytettyjä menetelmiä, toteutusta ja aineiston analysointia. Nuorten osallistaminen on ollut koko hankkeen ajan keskeinen tavoite ja heidän äänensä kuuluviin saaminen prioriteetti. Hankkeen alussa Kymenlaakson ammattikorkeakoulun sosiaalialan lehtoreiden laatima menetelmätarjotin toimi lähtökohtana nuorten asiakasraatila-

ten toiminnalle, niin että asiantuntijalähtöisyydestä huolimatta nuoret päättivät ja valikoivat kokeiltavat ja edelleen kehitettävät menetelmät. Asiakasraatityöskentely kuvataan varsinaisesti luvussa 2.3, mutta siihen liittyvät palvelumuotoilun menetelmät kuvataan tarkemmin tässä luvussa.

Niin ikään kuvataan KMT-ryhmän nuorten toteuttama Palvelusafari-prosessi, jossa he arvioivat haminalaisia palveluita. Hankkeen kohderyhmään kuuluvien nuorten tavoittaminen oli vaikeaa sekä hanketoimijoiden että nuorten parissa työskentelevien mielestä. Niinpä päätettiin hankkia tässä luvussa kuvattu palvelumuotoiluselvitys Hellonilta tuottamaan syvällistä tietoa nuorista asiakkaista, jotta heitä voitaisiin paremmin tavoittaa hankkeen toimintaan ja muihin palveluihin.

PALVELUMUOTOILUN TYÖVÄLINEET ASIAKASRAATITYÖSKENTELYSÄ

Nuorten profiilit

Asiakasraatityöskentelyn tavoitteena oli esitellä nuorille erilaisia ohjauksen menetelmiä menetelmätarjottimen avulla. Menetelmätarjottimen olivat ennalta laatineet sosiaalialan lehtorit. Niin menetelmiin tutustumisessa kuin niiden valinnassa ja jatkokehittämistarpeiden tunnistamisessa haluttiin saada nuorten ääni kuuluviin mahdollisimman osallistavalla tavalla.

Palvelumuotoilussa käyttäjäprofiilit ovat tapa kiteyttää asiakastutkimuksesta saatu käyttäjätieto kuvaamalla tyypilliset käyttäytymismallit ja motiivit. Yksittäinen asiakas- tai käyttäjäprofiili kuvaa tietyn tutkimuksessa esiin nousseen käyttäjäjoukon. Löydökset ovat palvelun kehittämisen kannalta sitä merkittävämpiä, mitä suurempi joukko käyttäjistä toteuttaa kyseistä toimintamallia. Profilointia voidaan hyödyntää vaihtoehtoisten konseptien suunnittelussa ja arvottamisessa. Profiilit kiteyttävät palvelumuotoilulle kriittisimmän tiedon asiakkaasta ja hänen arjestaan. (Tuulaniemi 2013.)

Toivottiin, että ryhmään kuuluneet nuoret toisivat mielipiteitään esiin omina persooninaan. Toivoimme kuitenkin saavamme hieman laajempaa näkökulmaa menetelmien valintaan. Lisäksi tunnistimme vaikeuden puhua nuoren omista ongelmista ja tarpeista. Tämän vuoksi hyödynsimme käyttäjäprofilointia prosessin tukena, vaikka sitä ei kaikilta osin toteutettukaan puhtaasti alkuperäisen menetelmän mallin mukaisesti, koska profilointi ei perustunut laajaan käyttäjätutkimukseen vaan nuorten omiin kokemuksiin ja näkemyksiin.

Profilointia varten työstettiin valmis pohja, jossa nostettiin esiin nuorten elämän kannalta merkittäviä tekijöitä. Valmista pohjaa hyödynnettiin työpajassa ja aihetta lähestyttiin pohtimalla yhdessä, millaisia erityisen tuen tarpeessa olevia nuoria työpajaan osallistuneilla nuorilla oli lähipiirissään. Myös esiin nousseista ongelmista ja tarpeista keskusteltiin. Itse profiileja nuoret lähtivät työstämään nimenomaan omien kokemustensa sekä tunnistamiensa tarpeiden ja haasteiden pohjalta (ks. kuva 1).

Käyttäjäprofiili

Nimi: Jenna, 20

Kuva: **Sia**
päättät

Asenne: ei ole mitään myönteinen, positiivinen

Motivaatio: tulevaisuus

Tarpeet ja toiveet: oita, kukaan ei ole
huolehtimaan, kukaan ei ole

Haasteet: kuuluu koulun
se on koulun jälkeen

Tärkeintä elämässä: perhe
ja kukaan ei ole

Sitaatti:
"Kukaan ei ole mitään
positiivista, kukaan ei ole"

Kuva 1. Esimerkki luoduista käyttäjäprofileista. Jennan käyttäjäprofiili. Nuorten työpaja, syyskuu 2015. Asiakasraatiryhmän nuoret ja Sanna Haapanen.

Profileja nuoret saivat työstää pareina tai yksin. Parityöskentely osoittautui tässä hyväksi menetelmäksi, koska se tarjosi mahdollisuuden peilata omia ajatuksia parin kanssa. Myös pajan ohjaajat osallistuivat profiilien luomiseen ja rohkaisivat näin myös nuoria tuomaan näkemyksiään esiin. Vaikutti siltä, että profiilien luominen oli melko helppoa alun pienten tarkennusten jälkeen. Profiilien valmistuttua ne kerättiin yhteen ja jaettiin uudelleen osallistujille, jotka saivat hetken tutustua profiiliin ja esittelivät sen sitten muille. Keskusteltiin myös siitä, tunnistivatko nuoret profiilien kuvaamia henkilöitä – toisin sanoen onko kuvattuna kaltaisia henkilöitä oikeasti olemassa. Nuoret pitivät kuvattuja profileja uskottavina ja toteisivat tunnistavansa profiilin kaltaisia henkilöitä.

Pajassa syntyi yhteensä seitsemän kuvitteellista profiilia, joita hyödynnettiin myöhemmin hankkeessa muun muassa palvelusafarin suunnittelussa sekä N€uvoton-pelin henkilöinä. Menetelmätarjottimen tutustumisessa ja menetelmien valinnassa profiilien kuvaamilla nuorilla oli myös aktiivinen rooli, koska pajaan osallistuneet nuoret valitsivat menetelmiä heidän tarpeitaan huomioiden. Profilit kuvaavat myös hyvin samankaltaisia haasteita ja ongelmia, joita tunnistettiin nuorten haastatteluissa Hellonin tekemässä palvelumuotoiluselvityksessä.

Skenaariot

Kun menetelmätarjottimen avulla oli päästy siihen vaiheeseen, että menetelmistä viisi oli valikoitunut jatkokehitykseen, haluttiin menetelmät kuvata yksinkertaisella ja nuorille soveltuvalla tavalla. Menetelmätarjottimen antama informaatio oli koettu

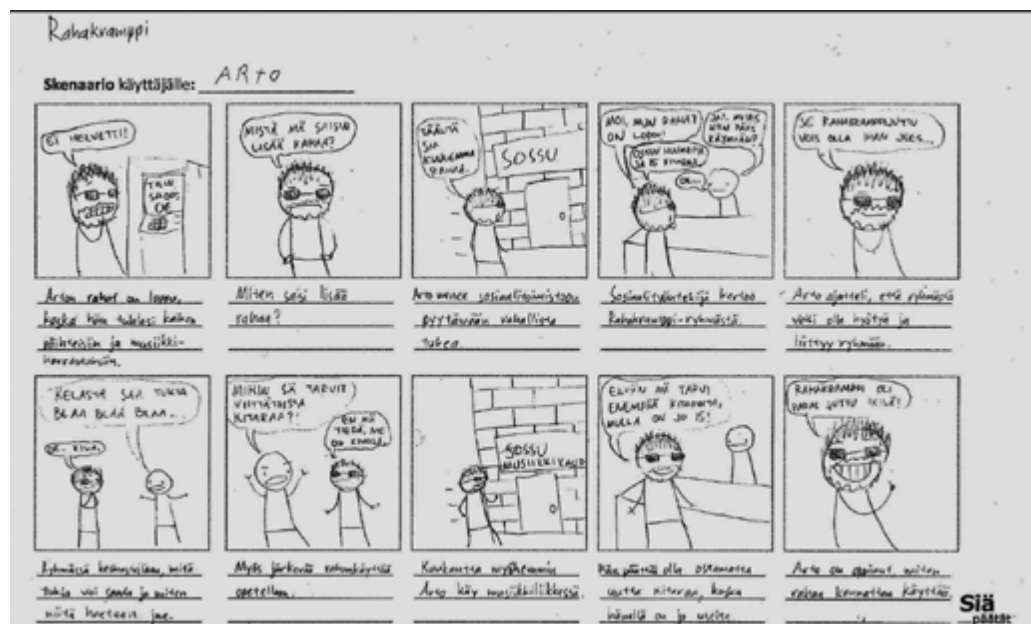
aikaisemmin joiltakin osin vaikeaksi ja huonosti nuorille soveltuvaksi. Nuorille ehdotettiin, että he työstäisivät menetelmistä skenaariot eli kuvitteelliset tarinat, joilla tuotaisiin esiin itse menetelmä ja sen toiminta sekä se, kuinka menetelmä soveltuisi juuri nuorten tarpeisiin. Skenaarioihin liitettiin nimenomaan jonkun edellisessä vaiheessa profiloituneen nuoren tarina.

Skenaarioiden työstämiseen ehdotettiin kahta tapaa: tarinamuotoinen, kirjoitettu skenaario tai sarjakuvamuotoinen, kuvitettu skenaario. Alkuun pääseminen oli vaikeampaa kuin profiilien kanssa työskenneltäessä. Piirtäminen tuntui alussa nuorista haasteelliselta, ja sarjakuvien sijaan harkittiin myös esimerkiksi valmiiden lehtikuvien käyttämistä. Lopulta nuoret kuitenkin ryhtyivät piirtämään skenaarioita valmiiksi luotuun sarjakuvapohjaan (kuva 2).

Kukin valittu menetelmä yhdistettiin yhteen käyttäjäprofiiliin, ja näin syntyi viisi käyttäjäskenaariota. Skenaariot kuvaavat sitä, miten nuoret kokevat valitsemiensa menetelmien tukevan ja auttavan erityisen tuen tarpeessa olevia nuoria heidän arjes-

Kuva 2. Skenaarion työstäminen sarjakuvana nuorten asiakasraadissa syyskuulla 2015. Kuvaaja Sanna Haapanen.

Kuva 3. Arton skenaario Rahakramppi-menetelmästä nuorten asiakasraadissa syksyllä 2015. Asiakasraatiryhmän nuoret ja Sanna Haapanen.

saan eteenpäin. Menetelmän kokeilussa todettiin, että nuoret kokivat skenaarioiden työstämisen haastavaksi. Pajaan osallistuneet nuoret onnistuivat lopulta hienosti (kuva 3) ja osallistuivat profiilien ja skenaarioiden esittelyyn yhdessä hanketoimijoiden kanssa hankkeen seminaarissa joulukuussa 2015.

Nuoret palvelusafarilla

Palvelukokemus on yksi keskeisiä palvelumuotoilun käsitteitä. Se kuvaa yksittäisen palvelun käyttäjän kokemusta palvelusta. Palvelumuotoilun tavoitteena on pyrkiä optimoimaan kunkin asiakkaan palvelukokemus keskittymällä palvelun merkittävimpiin vaiheisiin, kehittämällä palveluprosessia, työtapoja ja palvelun tiloja sekä poistamalla asioita, jotka häiritsevät palvelun toteutumista. (Tuulaniemi 2013.)

Palvelusafari on palvelukehittämisen menetelmä, jossa tiettyä palvelua kokeillaan ja samalla analysoidaan. Analysoinnin kohteena on tyypillisesti palvelupolku eli se, kuinka palvelu etenee ja millaisista vaiheista eli palvelutuokioista palvelu koostuu. Lisäksi osallistujia pyydetään havainnoimaan palvelun kontaktipisteitä eli palvelutiloja, palveluun liittyviä ihmisiä, esineitä sekä prosesseja. Palvelusafaria voidaan toteuttaa yksin tai ryhmänä. Palvelusafaria lähellä olevasta mysteerishoppailusta menetelmä eroaa kuitenkin siinä, ettei palveluun tutustumista tehdä salassa vaan siihen voi liittyä vuorovaikutusta esimerkiksi haastattelun muodossa. Tavoitteena on pelkän yksittäisen

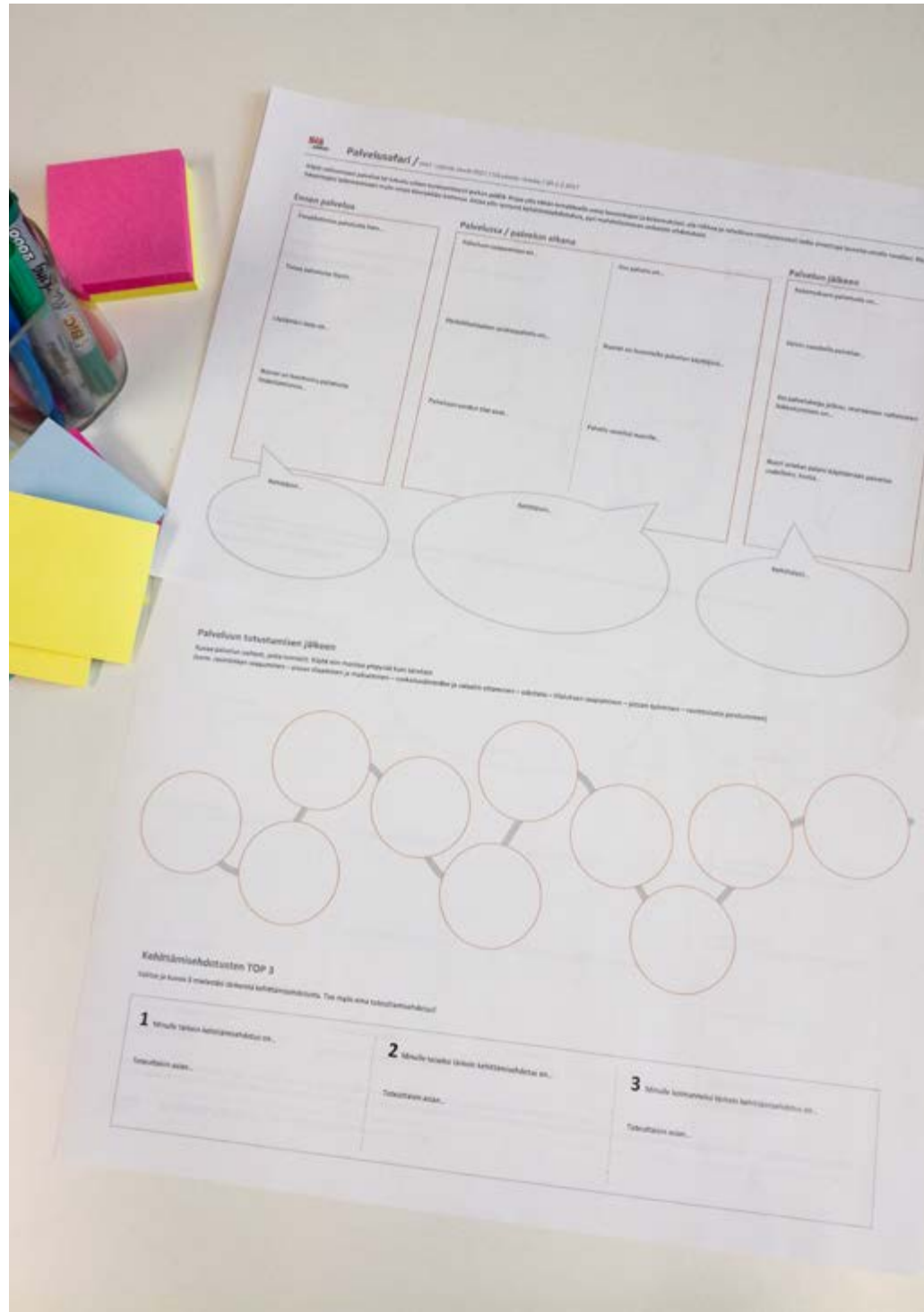
palvelun arvioinnin sijaan ymmärtää prosessi mahdollisimman hyvin ja tunnistaa kehittämistarpeet. (Miettinen 2011.)

Haminan palvelusafari toteutettiin ryhmämuotoisena, niin että palvelusafaria oli toteuttamassa muutamia kohderyhmään kuuluvia KMT-ryhmän nuoria. Lehtori Sanna Haapanen toimi ryhmän tukena keräämässä kokemuksia sekä havaintoja ja kirjaamassa niitä muistiin. Safaria varten suunniteltiin valmiit pohjat, joihin myös nuoret itse kuvasivat palvelua ja siihen liittyviä edellä mainittuja tekijöitä. Ensimmäisen safarin kohteeksi haettiin Haminasta palvelua, joka toisaalta olisi nuorille jonkin verran tuttu, jotta aihetta olisi helppo lähestyä. Toisaalta kohde olisi sellainen, joka voisi organisoida omia palveluitaan palautteen perusteella, eli nuorten kehittämis ehdotuksilla olisi realistiset mahdollisuudet tulla huomioiduksi palvelun kehittämisessä. Ensimmäiseksi kohteeksi nuoret valitsivat työvoiman palvelukeskus Väylän.

Vaikka Siä päätät -hankkeen perusajatus palvelumuotoilullisesta lähtökohdasta katsottuna on nuorten osallistaminen, palvelusafarin prosessin alustavan suunnitelman teki Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun lehtori. Suunnitelma esiteltiin hankkeessa mukana oleville nuorille, mutta sen jälkeen nuoret osallistuivat suunnitelman jatkotyöstämiseen. Alustava suunnitelma laadittiin, jotta safari saatiin tuotua osaksi nuorten KMT-ryhmän toimintaa. Suunnitelma oli kuitenkin alustava, ja siitä oli mahdollisuus poiketa tarvittaessa.

Palvelusafariin varattiin aluksi kolme neljän tunnin mittaista tapaamista marras-joulukuussa 2016. Ensimmäisellä tapaamisella keskustelimme nuorten kanssa, mitä palvelut ylipäätään ovat ja millaisia palveluita he käyttävät. Lisäksi heille kerrottiin hiukan palvelumuotoilusta ja siitä, millaisiin vaiheisiin palvelumuotoilu jakaa palvelun kokonaisuuden. Toinen kerta käytettiin varsinaisen palvelusafarin suunnitteluun. Pohdimme yhdessä, millaisia asioita safarilla tulisi huomioida ja millaisia kysymyksiä esittäisimme meitä vastaan ottavalle palvelun työntekijälle. Lisäksi keskityimme palvelun vaiheisiin, jotka toteutuivat mahdollisesti ennen varsinaiseen palveluun osallistumista, muun muassa siihen, mistä ja millaista tietoa nuoret palvelusta hakevat. Nuorten omien näkemysten, tarpeiden ja kokemusten lisäksi laajensimme näkökulmaa pohtimalla nuorten asiakkaiden tarpeita ensimmäisessä nuorten pajassa asiakasraatityöskentelyn aikana luotujen käyttäjäprofiilien avulla. Sovimme myös työnjaosta, sillä tavoitteena oli, että koko ryhmä osallistuisi tasavertaisesti safariin. Yhtenä tehtävänä oli myös dokumentoida palvelua valokuvaamalla. Kolmannella kerralla menimme tutustumaan palveluun.

Alustavasta aikataulusta poiketen ja inhimillisten sattumusten takia purimme nuorten kanssa varsinaiset tulokset vasta helmikuun alussa 2017. Tähän tapaamiseen työstettiin valmis työpohja. Sen kehittämisessä hyödynnettiin ymmärrystä, joka oli kasvanut nuorten kanssa työskennellessä. Työpohjasta (kuva 4) pyrittiin tekemään mahdollisimman selkeä ja helppo tapa jäsentää omia kokemuksia palvelusta. Nuoria kehoitettiin olemaan rohkeita ja rehellisiä mielipiteidensä kirjaamisessa. Lomake koostui kolmesta osiosta, joihin pyydettiin arvioita ennen palvelua, palvelussa tai palvelun aikana ja palvelun

Kuva 4. Työpohja palvelusafaria varten.
Kuvaaja Sanna Haapanen.

jälkeen. Sanallisen kerronnan tukemiseksi käytettiin lauseentäydennysmenetelmää ja palvelun vaiheiden kuvaamiseen valmista visualisoitua yksinkertaista palvelupolukupohjaa. Työpohjalla pyrittiin myös rohkaisemaan nuoria nostamaan esiin heidän havaitsemiaan kehittämistarpeita sekä ideoimaan niihin ratkaisuja erityisesti nuorten kohderyhmä huomioiden. Työpohja toimi muistiinpanojen alustana, kun asioita käytiin läpi keskustellen yhdessä koko ryhmän kanssa.

Ennen palvelusafarikäyntiä nuorten kanssa kartoitettiin, mistä ja millaista ennakkotietoa palvelusta saatiin ja miten nuoret oli huomioitu palvelun tiedottamisessa. Nuoret kertoivat hakeneensa ennakkotietoa Google-haun kautta. Nuoret kokivat, että eivät siten löytäneet kovin helposti tietoa tai tieto oli osin sekavaa, esimerkiksi osoitetietojen osalta.

Nuoret kehittäisivät palveluista tiedottamista siten, että palvelusta kerrottaisiin tarkemmin, mitä apua on saatavilla ja miten voi hakeutua asiakkaaksi. Heidän mielestään olisi hyvä olla netti- ja Facebook-sivut, joilla palveluista kerrotaan, eli tiedottamisen ja markkinoinnin näkökulmasta nuoret tavoitettaisiin heidän mielestään näissä välineissä.

Palveluun saapuminen koettiin hieman ongelmalliseksi aluksi, mutta ”kun löytää oikealle ovelle, loppu on helppoa”. Palvelu itsessään koettiin hyväksi, eikä siitä ollut mitään negatiivista sanottavaa. Henkilökohtainen asiakaspalvelu oli nuorten mielestä ystävällistä ja asiallista, vaikka toki eri henkilöiden välillä oli vaihtelua. Palveluun varattuja tiloja luonnehdittiin mukaviksi ja kotoisiksi. Nuorten mielestä virkailijan työpöytä asiakkaan ja palveluhenkilön välissä luo virallisen vaikutelman, jolloin tulee epävarma olo ja on vaikeampi puhua. Aulatilat koettiin mukaviksi, ja aulasta löytyvät esitteet toivat nuorten mielestä vaihtoehtoja esiin. Nuoria ei palvelussa otettu huomioon eri tavalla kuin muita asiakkaita, ja palvelun katsottiin soveltuvan myös nuorille ilman kategorisointia iän mukaan.

Kehittämisehdotuksena nuoret toivat esiin toiveen, että joka käynnillä käytäisiin nuoren kuulumisia läpi ensin kokonaisvaltaisesti eikä edettäisi pelkästään asia edellä. Lisäksi he toivoivat aulan ilmoitustauluihin jaottelua ja otsikointia eri teemojen mukaan. He pohtivat myös, olisiko mahdollista saada tietoa harrastusmahdollisuuksista esimerkiksi yhteistyössä eri yhdistysten ja toimijoiden kanssa.

Palvelun jälkeen nuorten kokemus palvelusta oli hyvä, sillä he tunsivat saaneensa tietoa eri aloilta ja johdattelua uutta suuntaa kohti. Palvelu oli nuorten mielestä suositeltavaa myös omille kavereille. Mikäli palveluketju jatkuisi, ajateltiin asiakkaana tai kirjoilla olemisen tekevän palaamisen helpoksi. Nuori asiakas voisi palata käyttämään palvelua uudelleen, koska on saanut apua, on ollut tyytyväinen palveluun ja on muodostunut hyvä suhde omia asioita hoitaneeseen henkilöön.

Palveluun tutustumisen jälkeen kuvattiin palvelusafariprosessissa tunnistetut palvelun vaiheet ja valittiin keskeisimmät kehittämisen tarpeet tärkeysjärjestykseen. Keskeisimmät kehittämisehdotukset liittyvät palvelusta tiedottamiseen ja Väylän näkyvyyteen

erilaisissa sosiaalisen median kanavissa. Ensimmäisen menetelmäkokeilun jälkeen КМТ-ryhmä on jatkanut palvelusafareja. Ryhmän ohjaajat ovat tukeneet palvelusafarin toteutuksessa, mutta tavoite on, että nuoret voisivat halutessaan myös itsenäisesti tutustua palveluihin ja tuoda niihin omia kehittämisehdotuksiaan.

Palvelumuotoiluselvitys

Palvelumuotoiluselvityksen tavoitteena oli tuottaa syvällistä asiakasymmärrystä erityisen tuen tarpeessa olevista haminalaisista nuorista. Selvityksessä kuvattiin kohderyhmää, heidän arvojaan, asenteitaan ja toiveitaan palveluita kohtaan. Näin pyrittiin luomaan edellytykset palveluiden asiakaslähtöiselle kehittämiselle ja nuorten tavoittamiselle. Palvelumuotoiluselvityksen toteutti Hellon.

Palvelumuotoiluprosessi alkoi aloituspalaverilla, jossa oli mukana Haminan hankevas-taava sekä hanketoimija Kymenlaakson ammattikorkeakoulusta. Asiakasymmärrystä koottiin haastattelemalla yhteensä seitsemää nuorta. He tulivat erilaisista taustoista, joten heiltä saatiin monipuolinen haastatteluaineisto ja arvokkaita huomioita kehitystyötä varten. On kuitenkin huomioitava, että haastatteluihin osallistuneet nuoret eivät olleet niitä, jotka ovat täysin pudonneet palveluiden piiristä, vaan heidät tavoitettiin nuorille kohdennettujen palveluiden kautta. Monet haastatelluista nuorista kuitenkin tunsivat ikätovereita tai tuttuja, joiden asiat olivat huomommin kuin heillä itsellään. Monilla oli ollut aiemmin myös rankkoja elämänvaiheita. Nuorten lisäksi haastateltiin kolmea asiantuntijaa, jotka työskentelevät erityistä tukea tarvitsevien nuorten parissa.

Nuorten haastatteluiden perusteella koottiin ilmiöitä ja haasteita, jotka olivat tulleet esille. Kiusaaminen nousi vahvasti esiin haastatteluissa, ja erityisesti puuttumattomuus kiusaamiseen näkyi myöhemmin yksinäisyytenä. Haastateltujen elämänhallinnassa oli ongelmia. He eivät myöskään kokeneet saaneensa riittävää opinto-ohjausta ja olivat ajautuneet itselleen epäsovivaan kouluun, minkä vuoksi heille tuli motivaatio-ongelmia ja opintojen keskeytyksiä. Nuorille suunnatuissa palveluissa ja harrastustoiminnassa koettiin puutteita, ja osa nuorista jäi harrastustoiminnan ulkopuolelle niiden kalliin hinnan vuoksi. Heistä Hamina oli kaupunki, joka ei näytä tarjoavan heille lainkaan mahdollisuuksia. Huumeiden käyttö on haastateltujen mukaan yleistynyt Haminan alueella.

Haastattelujen ja niiden analyysin pohjalta palvelumuotoiluselvityksessä laadittiin tyyppillisiä toimintamalleja kuvaavat nuorten profiilit. Profiilit auttavat palvelukehityksessä muistuttamaan mieleen erilaisten nuorten tarpeita. Niiden avulla voidaan palveluita suunniteltaessa verrata, vastaavatko palvelupolut ja palveluiden yksityiskohdat nuorten erilaisia tarpeita.

Profileista Haaveilija ei saa mistään kunnolla otetta, eivätkä omat vaihtoehdot vaikuta realistisilta. Haaveilijan palvelupolkua kehitettäessä olisi hyvä ottaa huomioon kunnollinen ajankäyttö mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, jossa hän löytäisi oikean suunnan elämälleen. Keskeyttäjä puolestaan jää kiertämään kehää. Hän innostuu helposti uudesta työstä tai koulusta, mutta ei osaa suhteuttaa työpanostaan voimava-

roihinsa. Tämä aiheuttaa stressaantumista ja keskeyttämisen. Keskeyttämisen sykli toistaa itsensä, joten keskeyttäjä palvelupolussa näkyy useita vaiheita, joissa hänen auttamiseensa pitäisi panostaa nopeasti. Kolmas profiili Lannistuja on kohdannut vastoinkäymisiä usein jo lapsuudessa tai yläkouluiässä. Hän on ollut lastensuojelun asiakkaana ja kärsinyt kouluaikana masennuksesta. On tärkeää antaa Lannistujalle henkilökohtaista tukea ja monialaista yhteistyötä heti peruskoulun päättyessä.

Palvelumuotoiluselvityksessä esitettiin ajatuksia siitä, miten nuorten palveluita voidaan parantaa muun muassa harrastustoiminnan, ryhmäytymisen ja opintojen kannalta. Esiin nostettiin ennalta ehkäisevä toiminta, nuorisotilojen ja palveluiden identiteetin kehittäminen, vapaa-ajan toiminnan kehittäminen sekä työllistämispalveluiden ja työtoiminnan kehittäminen. Näiden lisäksi esitettiin konkreettisia jatkoehdotuksia kehittämistoiminnalle.

POHDINTAA

Hankkeen keskeinen tavoite oli nuorten osallisuuden tukeminen palvelumuotoilun keinoin. Hankkeen kohderyhmäksi tunnistettiin erilaisten mittarien valossa melko laaja joukko erityisen tuen tarpeessa olevia nuoria. Käytännössä näiden nuorten tavoittaminen osoittautui kuitenkin haastavaksi. Hankkeen toimintaan osallistui nuoria, jotka ovat jollain tavalla osallisena heille suunnatuissa palveluissa. Nuoria tavoitettiin erityisesti erilaisten heille järjestettyjen ryhmätoimintojen kautta. Ne nuoret, jotka konkreettisesti olivat mukana joko asiakasraadissa palvelumuotoilun menetelmiä kokeilemassa tai jotka osallistuivat palvelumuotoiluselvitystä tehtäessä haastatteluihin, saattoivat kokea osallisuutta tai he ainakin osallistuivat.

Hankkeen toimenpiteitä suunniteltaessa ja toteutettaessa nuorten osallistuminen pyrittiin jatkuvasti varmistamaan mahdollisimman kohderyhmälle soveltuvin tavoin. Nuorten valitsemat menetelmät pidettiin kokeilu- ja kehittämistoiminnan keskiössä koko hankkeen ajan. Menetelmiä esiteltiin edelleen haminalaisille nuorten kanssa toimijoille, jotka myös kokeilivat menetelmiä erilaisissa nuorille suunnatuissa palveluissa.

Hankkeen aikana nuorten asiakasraadissa sekä palvelumuotoiluselvityksessä kehitetyt asiakasprofiilit tukevat toisiaan ja luovat kuvaa haminalaisista nuorista ongelmiseen, tarpeeseen sekä toiveineen. Palvelusafari työpohjineen mahdollistaa nuorten helpon osallistumisen palveluiden kehittämiseen. Kehitetyt profiilit ja työmenetelmät voivat jäädä elämään hankkeen päätyttyä Haminassa erilaisten palveluiden kehittämisessä.

Kun tarkastellaan Siä päätät -hankkeen palvelumuotoilutoimintaa osallisuuden näkökulmasta, on huomattava, että osallisuus toteutui nuorten osallistuessa asiakasraati- ja КМТ-ryhmien toimintaan. Osallisuuden ulottuvuutena toteutui yhteisöllinen osallisuus yhteisöön kuulumisena ja ryhmän jäsenyytenä. Vaikka Siä päätät -hankkeen ryhmät eivät olleet muotoutuneet nuorten omista lähtökohdista käsin, he kuitenkin pääosin päättivät osallistua ryhmän toimintaan. Osallisuuden ja täysivaltaisen toimijuuden näkökulmasta myös osallisuudesta kieltäytyminen olisi voinut olla yksi mahdollisuus.

Vaikka palvelumuotoilun prosessit alkoivat jossain määrin aikuis- tai asiantuntijaläh- töisesti, pyrittiin kuitenkin nopeasti nuorten valtaistamiseen ja toimijuuden vahvis- tamiseen niin, että nuorilla oli valta määrittää prosessin kulku. Nuorten mielipiteet, näkemykset ja valinnat otettiin huomioon useassa kohtaa, ja niillä oli suuri vaikutus palvelumuotoilun prosesseihin ja lopputuloksiin. Ryhmään kuulumisen lisäksi ha- vaittiin myös yksilöllistä voimaantumista tai valtautumista esimerkiksi asiakasraadin skenaariotyöskentelyssä. Käyttäjäprofileissa ja sarjakuvissa voidaan nähdä kuvitteel- listen hahmojen ja tapahtumien lisäksi myös jotain nuorten omasta persoonasta ja elämästä. Skenaariotyöskentelyn onnistumisen edellytyksenä on hyvin onnistuneen ryhmäytymisen lisäksi turvallinen ja toimintaa tukeva ilmapiiri, joka rohkaisee osal- listumiseen ja osallisuuteen.

Siä päätät -hankkeessa koettu kohderyhmään kuuluvien nuorten kato tai vaikea tavoitettavuus on tärkeä seikka, kun suunnitellaan nuorille suunnattuja palveluita. Voidaan olettaa, että palvelumuotoilun tulokset ovat hyödynnettävissä palveluiden kehittämiseen. Mitä useampi nuori kokee palvelut helposti lähestyttäviksi, heitä on- gelmissaan auttaviksi ja luotettaviksi, sitä vähemmän nuoria putoaa tukiverkoston ulkopuolelle. Kunnan ja valtion palvelut ovat tyypillisesti rakentuneet omista lähtökoh- distaan, esimerkiksi hallinnon tai byrokratian näkökulmista. Viime vuosikymmeninä on kuitenkin asiakas- tai potilaslähtöisyyttä ja -kuulemista ryhdytty painottamaan, jolloin palvelumuotoilulla on tärkeä rooli palveluiden kehittämisessä.

LÄHTEET

Heikkanen, S. & Österberg, M. (toim.) 2012. Living Lab ammattikorkeakoulussa. Helsinki: Ammattikorkeakoulujen neloskierre -hanke ja Haaga-Helia ammattikorkeakoulu.

Koivisto, M. 2011. Palvelumuotoilun peruskäsitteet. Teoksessa Satu Miettinen (toim.) Palvelumuotoilu – uusia menetelmiä käyttäjätiedon hankintaan ja hyödyntämiseen. Helsinki: Teknologiateollisuus, 43–59.

Miettinen, S. 2011. Palvelumuotoilu – yhteissuunnittelua, empatiaa ja osallistumista. Teoksessa Satu Miettinen (toim.) Palvelumuotoilu – uusia menetelmiä käyttäjätiedon hankintaan ja hyödyntämiseen. Helsinki: Teknologiateollisuus, 21–41.

Tuulaniemi, J. 2013. Palvelumuotoilu. Helsinki: Talentum.

2.2 Nuorisotyömäinen pelitoiminta osallisuutta tukemassa

Sirkka Komulainen & Samuli Karevaara

JOHDANTO

Siä päätät -hankkeessa keskeinen päämäärä on ollut nuorten osallisuuden tukeminen erilaisilla nuoriso- ja sosiaalityöstä tutuilla menetelmillä mahdollisimman nuoriläh- töisesti sekä yhteisen tekemisen kautta. Yhtenä keskeisenä menetelmänä hankkeessa on ollut pelitoiminta ennen kaikkea hyvinvointipelien sekä myös laajemmin digitali- saation viitekehyksissä. Pelillistämistä käsitteenä sekä digitalisaatiota voidaan ajatella myös hankkeen uutuusarvona.

Artikkelissa avataan edellä mainittuja hankkeessa keskeisiä pelitoimintaan liitty- viä käsitteitä. Hankkeessa on lähdetty liikkeelle siitä, että pelitoiminta voi tukea osallisuutta. Osallisuudella tarkoitetaan nuorten mahdollisuutta vaikuttaa omaan toimintaympäristöönsä sekä siihen kulttuuriin, jossa he toimivat. Nuorisoalan peli- toiminnoissa voidaan mahdollistaa toimintaa nuorten omista lähtökohdista ja tavoit- teista lähtien. Tämän lisäksi on olemassa hyviä käytäntöjä, kuten pelien tekeminen nuorten pienryhmätoimintana tai pelitoiminta sosiaalisesti arkojen nuorten kanssa. Nuorisotyömäinen pelitoiminta on tyypillisesti ohjattua, mutta keskiössä on nuoren osallisuus ja yhteistoiminta eri osallistumisen tasoilla sekä lähi- että laajemmissa yhteisöissä (Pelikasvattajien verkosto 2013, 84–86). Hyvinvointipeleistä hyötöpelit (serious games) erottaa muista peleistä se, että niissä tyypillisesti korostuvat koulutus, opetus ja tiedon välittäminen. Lisäksi digitalisoituvassa yhteiskunnassa digitaalisella nuorisotyöllä voidaan mahdollistaa nuorille uudenlaisia osallisuuden kokemuksia ja vaikuttamisen tapoja (Lauha & Tuominen 2016, 10–15).

PELIN JA PELILLISTÄMISEN KÄSITTEET YLEISESTI

Ammatillisissa viitekehyksissä pelin ja pelillistämisen käsitteistä on nykyään lukuisia määritelmiä. Peleissä keskeisiä teemoja ovat vapaaehtoisuus ja säännöt, jotka on sovittu yhdessä. Tällä tavoin ne erottuvat esimerkiksi leikistä tai urheilusta. Peleissä on tyy- pillistä eräänlainen tavoitteellisuus, haasteet sekä pyrkimys kohti selkeää lopputulosta. Joissakin peleissä painottuu päämäärä, mutta on myös pelejä, joissa tärkeää on itse pelaamisen prosessi (Pelikasvattajien verkosto 2013, 7).

Pelejä ja pelillisyyttä hyödynnetään yhä enemmän ammatillisesti ohjatussa toiminnassa esimerkiksi opetuksen, liikunnan tai sosiaalityön käyttöön. Lasten ja nuorten osalta voidaan puhua myös pelikasvatuksesta: pelaaminen voi tukea lapsen ja nuoren kasvua yksilöksi sekä vertaisryhmän ja yhteiskunnan jäseneksi. Leikit ja pelit kehittävät nuoren sosiaalisia sekä toiminnallisia taitoja, ja niissä voi siten olla valmentavia elementtejä. Viime vuosikymmeninä digitaalisesta pelaamisesta on tullut yhä näkyvämpi osa suo- malaistakin nykykulttuuria ja yhteiskuntaa. Yhteiskunnan digitalisoituessa digitaaliset

pelit valmentavat lapsia ja nuoria toimimaan digitaalisissa ympäristöissä oppilaitoksissa ja myöhemmin työelämässä (emt. 8).

Pelillistämisen taustalla on idea siitä, että pelinkaltaistamisen avulla mikä tahansa tekeminen, tylsäkin, voi muuttua hausemmaksi ja mielekkäämmäksi. Pelillistämiseen liittyy ainakin kolme eri ulottuvuutta: 1) palvelusuunnittelu, 2) tavoiteltavat psykologiset vaikutukset ja 3) tavoiteltava käyttäytyminen (Huotari & Hamari 2012, 115). Pelitutkimuksen mukaan pelien vetovoimaisuutta selittävät esimerkiksi niiden tuottamat osaamisen, onnistumisen ja hallinnan kokemukset sekä jännitys ja sosiaalinen kanssakäyminen. Pelillistämistä on erityisesti käytetty motivoimaan käyttäytymistä, joka on yksilölle hyödyllistä mutta erinäisistä syistä vaikeaa aloittaa, esimerkiksi terveelliset elämäntavat (Pelikasvattajien verkosto 2013).

Pelejä, joissa korostuvat koulutus, opetus ja tiedon välittäminen silkan viihtymisen sijaan, voidaan määritellä hyötypeliksi. Pelaaminen voi olla melko samanlaista tekemistä kuin simulointi, joskin tavoitteet ovat hieman erilaiset. Molemmat yhdistetään tietokoneavusteiseen oppimiseen. Peleissä tavoitteena on tyypillisesti saavuttaa uusia tasoja tai kerätä pisteitä, kun taas simuloitaessa jotakin tehtävää tai ongelmaa tavoitteena on asian omaksuminen eikä niinkään kilpailu itsensä tai muiden pelaajien kanssa. Terveystieteiden hyötypelissä tavoitteena on usein käyttää visuaalisen kerronnan elementtejä, koska ne voivat auttaa ymmärtämään paremmin monimutkaistakin informaatiota terveydestä ja terveystietoisuudesta (aiheesta esim. Charlier 2013, 95).

Peleihin ja pelillistämiseen liittyy myös kriittistä keskustelua. Peleistä saatetaan puhua melko kahtiajakoisesti joko markkinointinäkökulmasta tai sitten koukuttavana paheena. Yleiskielessä pelit ovat 2010-luvun suomalaisille tavallista arkipäivää: ”*Pelit ovat viihteen valtavirtaa ja tuhansille suomalaisille työ. Peleillä rikastutaan, videopeliturnaukset keräävät verkossa kymmeniä miljoonia katsojia ja kännyköiden tuottavimmat sovellukset ovat pelejä. Lähes kaikki pelaavat.*” (Sarhimaa 2017.)

NUORISOTYÖMÄINEN PELITOIMINTA

Tässä artikkelissa huomio kiinnittyy peleihin ja pelillistämiseen osallisuuden ja hyvinvoinnin edistämisen välineinä. Nuorten parissa toimittaessa voidaan puhua nuorisotyömäisestä pelitoiminnasta. Osallisuudella tässä yhteydessä tarkoitetaan nuoren mahdollisuutta vaikuttaa omaan toimintaympäristöönsä, joka voi olla fyysinen paikka tai virtuaalinen. Nuorisotyön pelitoiminnoissa tyypillisesti pyritään mahdollistamaan toimintaa nuorten omista lähtökohdista ja tavoitteista lähtien. Pelien tekemiseen suunnatussa toiminnassa on yleensä läsnä vahva osallisuuden elementti eri tavoin. Samoin peleissä voidaan käsitellä esimerkiksi omaa identiteettiä roolihahmojen kautta, luoda tarinoita tai ratkaista ongelmia; erilaisilla sisällöillä pelien avulla voidaan myös laajentaa omaa maailmankuvaa (Lauha & Tuominen 2016).

Peleillä voi olla useita hyvinvointia edistäviä funktioita. Niitä ovat esimerkiksi onnistumisen tunteet, viihdyttävä tekeminen sekä kokemus vastoinkäymisistä ja haastei-

den voittamisesta. Myös pelien fantasiamaailma voi toimia hyvinvointia edistävänä ja stressiä vähentävänä. Tämän tyyppiset toiminnot ovat nuorilähtöisiä silloin, kun nuori asettaa itse tavoitteensa pelissä sen sijaan, että ne olisivat hänen ympäristössään toimivien aikuisten sanelemia.

Nuorisotyömäiseen pelitoimintaan kuuluvat esimerkiksi wlan-tapahtumat, peliturnaukset ja kilpapelaminen. Tämän lisäksi on erilaisia sosiaali- ja terveystieteisiin liittyviä käytäntöjä, kuten pelien tekeminen nuorten pienryhmätoiminnassa. Ohjaajien roolit erityyppisissä toiminnoissa voivat vaihdella. Pelitoiminnan tavoitteet voivat olla moninaiset ja vaihdella kevyistä ja yksinkertaisista tavoitteista laajoihin ja pitkäkestoisiin. Ohjaajan ei tarvitse olla pelialan ammattilainen, mutta joitakin tietoteknisiä taitoja ilman muuta tarvitaan. Samoin nuorisotyön ammattilainen ohjaajana voi toimia yhteistyössä pelialan ammattilaisen kanssa.

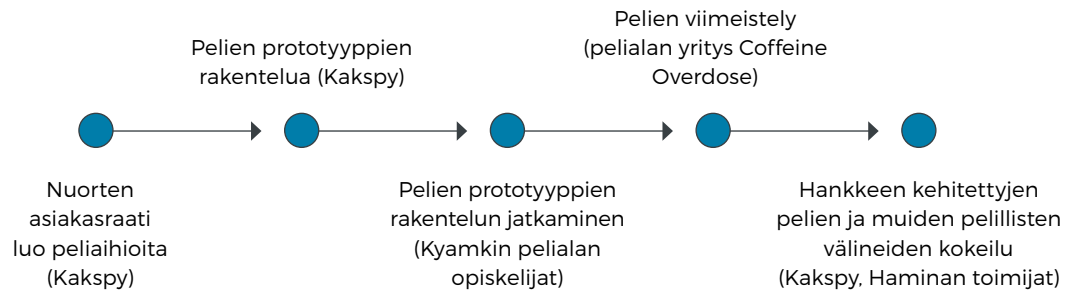
Viime aikoina on alettu korostaa, että digitaalisella nuorisotyöllä mahdollistetaan nuorille uudenlaisia osallisuuden kokemuksia ja vaikuttamisen tapoja. On todettu, että nuorisotyössä tarvitaan uudenlaista lähestymistapaa siihen, miten vastata teknologisen kehityksen asettamiin mahdollisuuksiin ja haasteisiin. Digitaalinen media ja teknologia – pelit mukaan luettuna – nähdään tällöin nuorisotyössä paitsi toiminnan välineenä myös nuorisotyön sisältönä, tilana ja toimintaympäristönä. Keskiössä on kysymys siitä, miten digitaalisuus kytkeytyy nuorisotyöhön ja sen tavoitteisiin ja miten digitaalinen nuorisotyö edistää nuorten osallisuutta ja hyvinvointia (Lauha & Tuominen 2016, 10–11).

Siä päätät -hankkeessa tuotettiin sekä perinteisiä että digitaalisia pelejä nuorisotyömäisesti ja soveltaen. Menetelmissä ja toiminnassa oli kysymys niin pelien ideoimisesta ja tuottamisesta kuin osallisuuden tukemisesta ja ryhmätoiminnasta. Näillä tavoin hanke pyrki avaamaan nuorille mahdollisuuksia nuorisotyön käytäntöjen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin omista lähtökohdistaan.

NUORET TOIMIJOINA PELIKEHITTELYN PROSESSISSA

Kuvassa 1 on kuvattu pelinkehittelyn prosessi, johon keskittyvän asiakasraadin osallistujat valittiin työvoiman palvelukeskus Väylän nuorista asiakkaista. Ryhmään osallistumiselle ei asetettu etukäteen osaamisvaatimuksia ja pidettiin hyvänä, jos osallistujat olisivat mediataitojen suhteen monialaisia niin että esimerkiksi joku pitäisi musiikin tekemisestä, toinen piirtämisestä ja joku ehkä koodaamisestakin. Peleistä pitäminen katsottiin hyväksi ominaisuudeksi, mutta se ollut olennaisinta. Ryhmän toimintaa oltiin valmiita mukauttamaan osallistujien mukaan.

Työskentely pelinkehittelyn ryhmässä suunniteltiin monimuotoiseksi niin, että oli mahdollista työskennellä sekä tietokoneilla että ilman. Pelien kehittämiseen tutustuminen aloitettiin keskustelemalla osallistujien suhteesta peleihin ja pelaamiseen. Ensimmäisillä kerroilla pelattiin erilaisia lautapelejä ja analysoitiin niiden toimintaa ja elementtejä. Nuorten kanssa selvitettiin myös peleihin ja pelihetkiin liittyviä tunteita

Kuva 1. Pelinkehittelyn prosessi

ja ajatuksia. Ryhmätoiminnan tavoitteeksi asetettiin vähintään yhden digitaalisen pelin toteuttaminen.

Digitaalisen pelin kehittämisessä lähtökohtana oli käyttää sellaisia välineitä, jotka olisivat osallistujien käytössä myös kotona. Tämä rajasi maksullisten kehitysympäristöjen käytön hankkeen ulkopuolelle. Varsinaiseksi työvälineeksi pelinkehittelyn asiakasraadille valikoitui Construct 2 -nimisen pelinkehitysympäristön ilmaisversio. Ensimmäisenä digitaalisen pelin projektina tehtiin suoraan ohjeita noudattamalla niin sanottu avaruusräiskintäpeli. Tämän harjoituksen ideana oli voimaannuttaa nuoret huomaamaan, että pienelläkin vaivalla he pystyivät ilmaisilla työkaluilla tuottamaan toimivan pelin. Nuoret innostuivat kehittämään avaruuspelejä myös ohjeistettua versiota laajemmaksi (kuva 3).

Digitaalisen pelin kehittäminen jatkui erilaisiin pikkupeleihin tutustumisella. Raatilaiset ideoivat ja toteuttivat itsekkin muutaman pienen digitaalisen pelin, kuten Nyan-cat-meemiin perustuvan matopelin (kuva 4). Näiden ylimääräisten pelien tekeminen ei ollut edes suunniteltua, vaan nuoret tekivät niitä itse tutustuttuaan työkaluihin ja pelinkehittämisen prosessiin.

Laaja teema pelien kehittämisessä oli nuoren omat voimavarat. Keskustelu johti ajatuksen siitä, että joinakin päivinä tuntee itsensä vahvaksi, mutta useina päivinä ei. Tämä jalostui ideaksi siitä, että tunteilla on usein kaksi eri puolta: viha voi muuttua lannistumattomuudeksi, jos haluaa saada aikaan muutoksen elämässään.

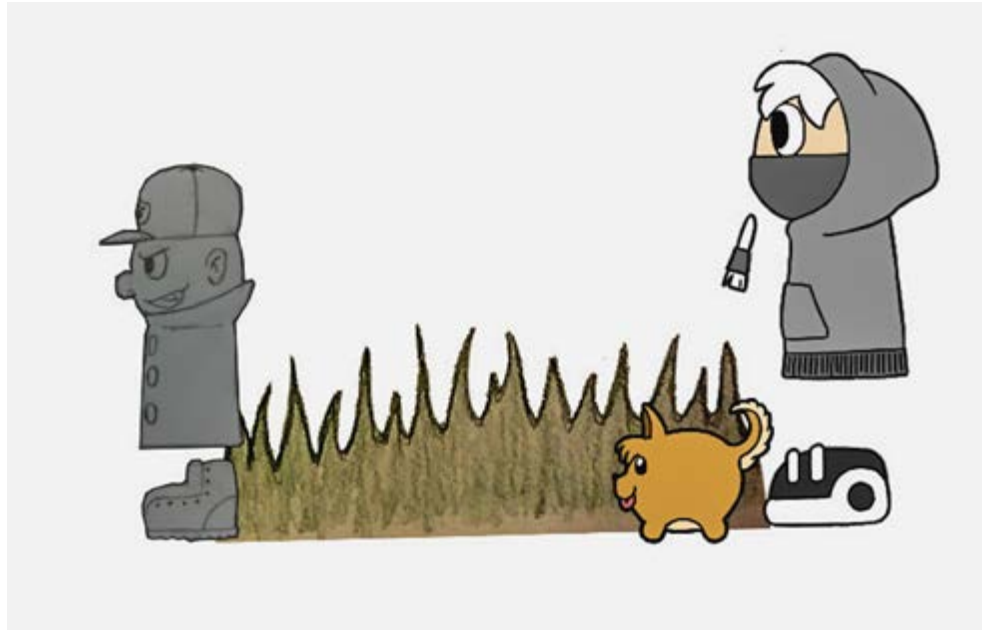
Tunteiden ilmaisuun liittyvien digitaalisten pelien lisäksi raadissa ideoitiin osallistavaksi peliksi tarkoitettu Express Yourself! -korttipeli. Express Yourself! on sosiaalinen korttipeli, jossa hauska ilmaisu pyritään esittämään erilaisia ilmaisuja valitussa tunnetilassa. Peli on tarkoitettu vahvistamaan nuoren ilmaisutaitoja ja rohkeutta ilmaista itseään. Sitä voidaan käyttää myös keventämään vaikeista asioista puhumista. Pelissä

Kuva 3. Nuorten kehittämä avaruuspelejä

Kuva 4. Nuorten toteuttama Nyan-cat-meemiin perustuva matopeli

Kuva 5. Nuorten piirtämiä peligrafiikoita tunteita käsittelevään tasohyppelypeliin.

on isohko osallistumiskynnys, joten pelkän pelaamisen sijasta peliä voi käyttää myös välineenä tunteista puhumiseen, esimerkiksi ”*millaisia tunteita sinä olet kokenut viime aikoina*” tai ”*olivatko ne hyviä vai huonoja tunteita*”. Jos jokin nuoren mainitsema tunnetila puuttuu pelin tunteiden luettelosta, se voidaan lisätä peliin. Nuori voi myös kehittää peliin lisää tapahtumia eli erityisiä kommunikointia vaatineita tilanteita, joihin hän on joutunut. Express Yourself! -pelin avulla voi keventää joidenkin vaikeiden asioiden käsittelyä. Peliä voi pelata nyt myös verkossa ja se löytyy osoitteesta www.moecafe.club/expressyourself

Haminan peliraadissa pohdittiin lisäksi tunteiden esittämistä digitaalisessa pelissä ja sitä, kuinka tunteiden varaan voisi rakentaa pelimekaniikoita. Ideaksi muodostui lopulta päähenkilö, jonka maailmasta ovat kaikki värit kadonneet. Pelissä olisi tarkoitus kerätä värit takaisin. Värit syttyvät aina kun pelihahmolle muodostuu jokin tunnetila. Tunteita muodostuu, kun pelaaja ratkaisee pelissä tehtäviä (kuva 5). Raatilaiset valitsivat peliformaatiksi tasohyppelyn, jossa ratkotaan tehtäviä. Graafisen ulkoasun päälinjaksi päätettiin valita sarjakuvamainen toteutus. Raadin toiminta oli pelien tuotannon tekniseltä kannaltakin kuitenkin onnistunut: nuoret kokivat osallisuutta ja nauttivat työskentelystä.

Pelikehittämisen asiakasraadin peliaihioita työstiin eteenpäin Kymenlaakson ammattikorkeakoulun pelialan opiskelijoiden työnä. Peliaihioista kehitettiin sellaisia versioita, että niitä voitiin kokeilla nuorten kanssa. Nuorten ideoimasta pelistä kehitettiin edelleen kaksi tasoa (kuva 6), jotka tehtiin valmiiksi ja nuorten testiryhmä testasi

Kuva 6. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun opiskelijoiden jatkojalostama versio pelistä.

peliiä. Myös kolmatta tasoa suunniteltiin. Kaksypyn pelikehittämisen asiakasraadin kaksi nuorta kävivät toukokuussa seuraamassa peliaihioiden jatkokehittelyä. Pelin viimeistelyssä käytettiin apuna myös kuopolaista Caffeine Overdose -nimistä pelifirmaa.

Pelin jatkokehittäminen on edelleen mahdollista.

LÄHTEET

Charlier, N. & De Fraine, B. 2013. Game-Based Learning As A Vehicle To Teach First Aid Content: A Randomized Experiment Journal Of School Health 83 (7). 493-499.

Lauha, H. (toim.) 2014. Nuorisotyö pelaa. Helsinki: Verke

Lauha, H. & Tuominen, S. (toim.) 2016. Kohti digitaalista nuorisotyötä. Helsinki: Verke.

Pelikasvattajien verkosto. 2013. Pelikasvattajan käsikirja. Saatavissa: www.pelikasvattajat.fi [viitattu 17.4.2017].

Sarhimaa, J. 2017. Pelit-lehden ansiosta suomalaisista tuli juuri tällainen pelaajakansa: päätoimittajana 25 vuotta toiminut Tuija Lindén kertoo nyt, miten se kävi Helsingin Sanomat, 22.3. 11:57 Saatavissa: <http://www.hs.fi/nyt/art-2000005137030.html> [viitattu 17.4.2017].

2.3 Itsenäistyvän nuoren roolikartta voimavaramittariksi

Tuija Suikkanen-Malin

TAUSTAA JA TAVOITTEITA

Tässä artikkelissa kuvaan Itsenäistyvän nuoren roolikartan pelillistämistä. Pelin kehittämisen yhtenä keskeisenä tavoitteena oli sen soveltuminen voimavaramittariksi. Aluksi kerron idean syntymisestä ja pelin kehittämisen periaatteista. Tämän jälkeen kuvaan kehittämisen ja lopuksi kerron peliä voimavaramittarina testanneen nuorten ryhmän kokemuksista.

Itsenäistyvän nuoren roolikartta on kehitelty Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymässä 2000-luvun alussa Vanhemmuuden roolikartan ja Parisuhteen roolikartan tapaan. Nykyisessä muodossa Itsenäistyvän nuoren roolikartta (kuva 1) julkaistiin vuonna 2011 (Ylitalo 2011). Roolikartan kehitys ja käyttö on perustunut Morenon (1961) rooliteoriaan sekä voimavarakeskeiseen työskentelyyn (mm. Helle 2006). Roolikartta on kehitetty nuorten kanssa työskentelyyn jäsentämään ja osittamaan keskustelunaiheita. Tarkoituksenmukaista ei ole pyrkiä täydellisyyteen kaikkien pääroolien suhteen, vaan tarkoitus on päästä keskustelemaan kaikista rooleista ja niiden alaroleista, jotta kunkin vahvuudet pääsisivät esiin. Työntekijä on voinut tarkastella nuoren kanssa eri rooleja, joiden avulla nuori on pystynyt erittelemään omia vahvuuksiaan ja niitä osa-alueita, joissa tarvitsee vielä vahvistumista. (Ylitalo 2011.)

Siä päätät -hankkeessa olemme ottaneet käyttöön aiemmin kehitettyjä menetelmiä ja toimintatapoja, minkä jälkeen niitä on yhdessä nuorten kanssa jatkokehitetty. Hankkeen yksi tavoite oli myös voimavaramittarin kehittäminen nuorille sekä nuorten kanssa työskentelevien käyttöön. Itsenäistyvän nuoren roolikartta on tunnettu ja toimiva työväline nuorten kanssa työskenteleville varsinkin lastensuojelun kentällä. Mielestämme oli kokeilun arvoinen ajatus kehittää hyväksi havaittua ja laajalle levinnyttä menetelmää pelilliseen muotoon niin, että se palvelisi samalla voimavaramittarina. Idean herättyä lähestyimme roolikartankehittäjiä ja kysyimme heiltä lupaa jatkokehittelyyn sekä mahdolliseen yhteistyöhön. Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymässä oli jo aiemmin käyty keskusteluja roolikartan mahdollisesta pelillistamisestä, ja he olivat halukkaita yhteistyöhön.

KORTTIPAKAN KEHITTÄMINEN

Kehittämismenetelmäksi valitsimme PDCA-kehän (Orsinin 2013) mukaisen prosessin. Keskeiset kehittäjät ja kokeilijat hankkeessa ovat olleet nuoret (Hankesuunnitelma 2015) ja tässä kehittämistyössä erityisesti KMT-ryhmä Haminan klubitalolta. Hankkeen toimijoina rakensimme edellytyksiä nuorten kehittämisehdotusten toteuttamiselle yhteistoiminnassa ammatillisten toimijoiden ja hankkeen tavoitteiden kesken. Ensimmäiset pilottikortit tehtiin hyvin nopeasti suunnitelman selkiytyttyä. Kun nuoret olivat

Itsenäistyvän nuoren roolikartta – viisi keskeistä osa-alueetta

Suhteidenhoitaja

- Ihmissuhteiden kehittäjä
- Sosiaalisten taitojen kehittäjä
- Ristiriitojen sietäjä ja selvittäjä
- Neuvottelutaitojen kehittäjä
- Markkinoija
- Toisten ihmisten kunnioittaja
- Läheisverkon vaalija

Arkipäivän pyörittäjä

- Ruuanlaittaja
- Vuorokauden rytmittäjä
- Kodin kunnossa pitäjä
- Puhtaudesta huolehtija
- Sinnittelijä
- Terveysten vaalija
- Raha-asioiden hoitaja
- Avun pyytäjä ja vastaanottaja
- Koulun/työn hoitaja
- Itsensä innostaja

Elämästä oppija

- Arvomaailman muodostaja
- Periaatteiden pohtija
- Oikean ja väärän tunnistaja
- Päätösten tekijä
- Pettymysten sietäjä
- Tulevaisuuteen suuntautuja
- Pitkäjänteisyyden kehittäjä

Rajojen asettaja

- Itsensä kunnioittaja
- Kokemuksista oppija
- Itsensä suojelija
- Sääntöjen ja sopimusten noudattaja
- Omien rajojensa tunnistaja
- Median hallitsija
- Ein sanoja

Itsensä arvostaja

- Tunteiden tunnistaja ja hyväksyjä
- Hellyyden vastaanottaja ja antaja
- Itsensä kanssa viihtyjä
- Lohduttaja
- Oman seksuaalisuuden hyväksyjä
- Juuriensa tietäjä
- Itsensä rakastaja
- Ulkonäkönsä hyväksyjä

Kuva 1. Itsenäistyvän nuoren roolikartta

Kuva 2. Korttien kuvapuoli

testanneet pilottikortteja eri yhteyksissä ja antaneet niistä palautetta, kehitettiin uudet pilottikortit. Kortit kehittyivät niin rakenteeltaan, grafiikaltaan kuin sisällöltäänkin tämän prosessin aikana.

Pelillistämistä lähdimme kehittämään Hassunkuriset perheet -korttipelin idealla. Viisi pääroolia muodostivat ”perheet”, joita symboloi yhteinen väri. Alaroolit saivat kukin oman korttinsa, jonka toisella puolella oli alaroolin nimi sekä kuva ja kääntöpuolella kaksi alaroolia konkretisoivaa kysymystä. Kuvituksen (kuva 2) suunnitteli valmistumaisillaan ollut graafikko Veera Miettinen. Timantti ihmisen symbolina oli mielestämme sekä voimaantumista tukeva että sukupuoleton. Kaikki kehittämisessä mukana olleet osapuolet hyväksyivät timantin kuvituksen lähtökohdaksi.

Pelialustan rakensimme uskollisena alkuperäiselle roolikartalle. Pelilaudalle asetettiin sisäkkäisiksi ympyröiksi kolme aluetta, joille kortteja voitiin jakaa. Alueet olivat Nämä ovat minulle helppoja (sopivasti kehittynyt rooli), Nämä sujuvat kohtalaisesti (alikehittynyt rooli) ja Näissä minulla on parannettavaa (puuttuva rooli). Pidimme tärkeänä rakentaa kokeilulle rakenteet ja alustava versio, johon nuorten ja heidän kanssaan toimivien ammattilaisten olisi helppo vaikuttaa ja päästä näin osallisiksi kehittämistyöhön (Hakkarainen ym. 2005).

Korttien ensimmäiset kokeiluversiot olivat käytössä eteläsuomalaisen kaupungin jälkihuollossa olevien nuorten vertaisryhmässä, nuorisokodin nuorten sekä kuntouttavan työtoiminnan nuorten ryhmissä. Kaikkien ryhmien nuoret antoivat kortteista yleisesti hyvää palautetta. He kertoivat korttien antavan heille uusia näkemyksiä omaan osaaamiseensa. Korttien käytön yleinen positiivinen puoli oli nuorten mielestä se, että he näkivät olevansa edes jossakin asiassa hyviä. Korttien kuvitus oli sellaisenaan nuorten mieleen, mutta he toivoivat niihin lisättävän symboloivaa väriä sekä selkeämpää tekstiä rooleihin. Nuorten ja ammattilaisten antaman palautteen perusteella käsityksemme korttipakan toimivuudesta voimavaramittarina vahvistui.

Saatujen palautteiden perusteella (KMT-ryhmä, Lastensuojelu, Jälkihuolto, Vuoristo) kehitimme toisen kokeiluversion kortteista. Korttien rakenteelliseen kehittämistyöhön liittyi tässä vaiheessa mukaan muotoilun opiskelija Tuomo Vornanen, joka uudisti korttien ulkomuotoa saadun palautteen perusteella. Sisällöllisesti muotoilimme kortteissa olleita kysymyksiä avoimien kysymysten suuntaan ja haimme niihin dialogisempaa otetta kuin aiemmissa suljetuissa kysymyksissä oli (Zittoun 2014). Dialogin mahdollistaminen niin pelaajien välillä kuin yksittäisen nuoren itsetutkiskeluna nousi kehittämistyössä tärkeäksi nuorten antaman kokemuspalauteen perusteella.

Korttien toisia kokeiluversioita monistettiin kuusitoista pakkaa, jotka levitettiin nopeasti kentälle kokeiltavaksi. Palautetta saatiin AMK:n sosionomiopiskelijaryhmiltä, Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymästä (Vuoristo 2017) sekä ennen kaikkea KMT-ryhmältä, joka kokeili kortteja myös voimavaramittarina. Kortteja testattiin myös sekä ydin- että sijaisperheessä ja lisäksi monialaisessa opiskelijaryhmässä. Kaikkien antamat palautteet huomioitiin korttien viimeistelyssä, joskaan kaikkia esitettyjä muutoksia kortteihin ei tehty. Tämä palautekierros vaikutti erityisesti pelialustaan, jonka muotoa ja väritystä muutimme näiden palautteiden pohjalta. Korttien tekstejä korjailimme myös palautteiden perusteella.

VOIMAVARAMITTARIKOKEILU

KMT-ryhmä kokeili korttien käyttöä voimavaramittarina. Kokeilu tehtiin ensimmäisillä korttiversioilla. Ryhmä aloitti toimintansa marraskuussa 2016, jolloin heille tarjottiin mahdollisuus testata kortteja niin, että ryhmän päättyessä noin kolmen kuukauden kuluttua he pelasivat uudelleen kortteilla ryhmässä. Ryhmä loi tavan toimia korttien kanssa itse. Heille annettiin kortit ja alustat, joihin heidän toivottiin kirjaavan omat valintansa. Samat kortit ja alustat olivat käytössä nuorilla myös ryhmän lopussa helmikuussa 2017. Kuvassa 3 erään nuoren pelialustat marraskuulta 2016 ja helmikuulta 2017 osoittavat nuoren oman arvion taitojensa kehittymisestä. Korttivalinnat ovat siirtyneet parannettavaa-osiosta kohtalaisen ja helpon suuntaan.

Helmikuussa 2017 KMT-ryhmä keskusteli korttien toimivuudesta voimavaramittarina testattuaan niitä. Kokeiluversion pelialusta oli hankalan muotoinen ja viimeistelemätön, mutta se ei KMT-ryhmää häirinnyt. Nuoret pohdiskelivat erityisesti omia valintojaan ja niiden mahdollisia taustoja. Lisäksi he hämmästelivät runsasta keskinäistä

Kuva 3. Yhden nuoren pelialustat ryhmän alussa 15.11.2016 ja ryhmän lopussa 16.2.2017

ROOLI		Helppo	Kohtalainen	Parannettavaa	
Suhteiden hoitaja	2016	78,6	17,9	3,5	n = 28
	2017	86	14		
Elämästä oppija	2016	32,1	46,4	21,4	n = 28
	2017	42,9	50	7,1	
Itsensä arvostaja	2016	53	28	16	n = 32
	2017	53	28	16	
Rajojen asettaja	2016	60	30	10	n = 20
	2017	75	25		
Arkipäivän pyörittäjä	2016	40	47,5	12,5	n = 40
	2017	67,5	32,5		

Taulukko 1. Koonti nuorten (4 henkilöä) korttien jakaumista (%) rooleittain KMT-ryhmän alussa 2016 ja lopussa 2017

keskusteluaan ja miettivät, olivatko keskustelleet näin runsaasti myös ryhmän alussa. Korttien käyttö oli nuorille luontevaa. Neljä viidestä ryhmäläisestä halusi antaa omat pelialustansa hankkeen käyttöön.

Nuorilta saaduista pelialustoista olen koonnut taulukon 1, josta näkyy rooleittain nuorten (n = 4) jakamien korttien sijoittuminen pelialustalle ryhmän alku- ja lopputilanteessa. Taulukossa sopivasti kehittynyt rooli on merkitty sanalla helppo, aliehitetty rooli sanalla kohtalainen ja puuttuva rooli sanalla parannettavaa. Rooleissa oli tapahtunut nuorten oman arvion mukaan kehittymistä helpompaan suuntaan lukuun ottamatta Itsensä arvostaja -roolia. Eniten kehittyi Arkipäivän pyörittäjä -rooli. Kolmen roolin osalta parannettavaa-osion korttivalinnat olivat siirtyneet kokonaan osioihin helppo tai kohtalainen.

Nuorilta kysyttiin, mitä he huomaavat omissa vastauksissaan ja mistä he arvelevat muutosten johtuvan. Tutkiessaan pelialustojaan nuoret vaikuttivat hämmästyneiltä ja positiivisesti ilahuneilta. Muutoksen syytä heidän oli vaikea yksilöidä, mutta he arvelivat sen johtuvan muun muassa oman ajattelun muutoksesta.

Työntekijä: *Millaisia eroja huomaat? Mitä niistä ajattelet?*

Nuori 1: *Mitä mä olen juonu kun näyttää tältä!* [Nuori alkaa tutkia muutoksia korttien avulla.]

Nuori 2: *PIKKASEN on muuttunut. Nää on ihmeellisii muutoksia. Toiset on siirtyny ihan ihmeesti.*

Työntekijä: *Onko ne helpottunu vai vaikeutunu? Miltä se näyttää?*

Nuori 2: *Kyl nää on helpottunu.*

Työntekijä: *Tuntuuks sust myös siltä?*

Nuori 2: *En mä muista mistä asioist nää oli, mitkä numerot oli mitäkii. Nyt ilmeisesti tän mukaan on parantunu huomattavasti... Tuol mis on parannettavaa, mul on hävinny melkein kaikki pois... En oikein tiedä mistä tämä johtuu. Ajatus on kait muuttunu.*

Nuori 3: *Mull on enemmän tavaraa tuol helppo ja vähemmän parannettavaa.*

LOPUKSI

Tämän kehitystyön tuloksena on syntynyt korttipakka, joka näyttäisi toimivan myös arvioinnin välineenä. Itsenäistyvän nuoren roolikartta on toiminut kehittämisestä lähtien työvälineenä nuorten kanssa työskenteleville (Rautiainen 2001). Korteiksi kehitetyssä muodossaan tätä välinettä on mahdollista käyttää myös nuorilähtöisesti. Kaikki

kortteja kokeilleet nuoret ovat antaneet korttipakasta yleisesti hyvää palautetta: ”Tulee ajatelleeksi ja keskustelleeksi sellaisista asioista, joihin ei tule muulloin kiinnitettyä huomiota.” Roolikartan kehittäminen edelleen digitaaliseen muotoon ja yhteistoimintaan vanhemmuuden roolikartan kanssa on kokeilun arvoinen ajatus, jonka toteuttaminen on siirtynyt jo seuraavien hankkeiden tehtäväksi.

LÄHTEET

Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L. 2005. Tutkiva oppiminen: järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen syyttäjänä. Helsinki: WSOY.

Hankesuunnitelma. 2015. Siä päätät -hanke.

Helle, L. 2005. Ratkaisu- ja voimavarakeskeinen näkökulma vuorovaikutuksessa. Teoksessa Vilen, M., Leppämäki, P. & Ekström, L. Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: WSOY.

Jälkihuolto 2016. nuorten ryhmä Porvoon seudulta. Tiedon välittäjänä sosionomi (ylempi AMK) opiskelija Nina Joas.

KTM. Kuntouttavan työtoiminnan nuorten ryhmä Haminan klubitalolla. Nimen lyhenne on sanoista: kunto, mieli, taito.

Lastensuojelu 2016. lastensuojelulaitoksen nuorten ryhmä Porin seudulta. Tiedon välittäjänä sosionomi (ylempi AMK) opiskelija Sari Taka-Perälä.

Moreno J. L. 1961. The Role Concept: A Bridge Between Psychiatry and Sociology. American Journal of Psychiatry 118, 518–523.

Orsinin, J. & Deming-Cahill, D. 2013. The Essential Deming - Leadership Principles from the Father of Total Quality Management. New York: McGraw-Hill Education.

Rautiainen, M. (toim.) 2001. Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovelle. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Vuoristo, A. 2016 ja 2017. Kehittämisjohtaja Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymä. Saatavissa: <http://www.vslk.fi/index.php?id=1> [viitattu 21.4.2017]

Ylitalo, P. (toim.) 2011. Roolikartta vanhemmuuden, parisuhteen ja itsenäistymisen tueksi. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Zittoun, T. 2014. Three dimensions of dialogical movement. New Ideas in Psychology 32, 99–106.

3. Hankkeeseen liittyvät opinnäytteet

3.1 Eläinavusteista toimintaa klubitaloilla

Minna Yrjölä

Tämän tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoituksena oli kehittää Karhulan ja Haminan klubitalon toimintaa selvittämällä eläinavusteisen työskentelyn soveltuvuutta mielenterveyskuntoutujien hyvinvoinnin tukemiseen sekä heidän yhteisönsä.

Työn toimeksiantajana toimi Kaakkois-Suomen sosiaalipsykiatrinen yhdistys Kakspy, jonka tavoitteena on tukea ja edistää mielenterveystyötä. Yhdistys osallistuu kuntouttavien toimintamuotojen kehittämiseen ja toteuttamiseen sekä työskentelee avohoidossa olevien mielenterveyskuntoutujien psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin lisäämiseksi. Yhdistys tuottaa päivätoimintoja, asumispalveluja sekä kuntouttavaa työtoimintaa. Yhdistyksen toimialuetta ovat Etelä-Karjala ja Kymenlaakso. Kakspy tarjoaa Kymenlaakson alueella esimerkiksi mielenterveyskuntoutujille klubitalotoimintaa Karhulan ja Haminan klubitaloilla. (Kakspyn verkkosivut 2016.)

Työ liittyy myös Siä päätät -hankkeeseen, jossa sekä Kakspy että Kymenlaakson ammattikorkeakoulu olivat mukana. Hanke toteutettiin Haminassa. Hankkeen tavoitteena oli kehittää toimintamalleja, joilla saadaan erityisen tuen tarpeessa ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret aikuiset (16–29-v.) integroitua yhteiskuntaan sosiaalisen osallistumisen kautta (Kymenlaakson ammattikorkeakoulun verkkosivut 2017. Siä päätät hanke). Hankkeeseen osallistuneet nuoret valitsivat eläinavusteisen toiminnan yhdeksi menetelmäksi jatkokehittämiseen ja kokeiluun.

ELÄINAVUSTEINEN TOIMINTA

Minulla on ollut koira, Kiki, viiden vuoden ajan. Olen huomannut, että jo muutaman kuukauden kuluttua pennun tultua taloomme tutustuin useampiin lähellä asuviin ihmisiin ja heidän koiriinsa kuin kymmenenä edeltävänä vuotena yhteensä. Samaa kuvailee Ikäheimo (2013, 6) kirjassa Karvaterapiaa.

Eläinavusteinen työskentely pohjautuu Green Care -toimintamalliin. Green Care on luontoon ja maaseutuympäristöön liittyvää toimintaa, jolla edistetään ihmisen hyvinvointia ja elämänlaatua (Green Care Finland). Uusia yhteistyömalleja ja uudenlaisia kuntouttavia ympäristöjä on tarjoutunut sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille Green Caren kautta. Eläinavusteisen toiminnan tunnetuimpia muotoja ovat ratsastusterapia, sosiaalipedagoginen hevostoiminta ja eläinavusteiset kuntouttavaan työskentelyyn tähtäävät palvelut. (Yli-Viikari & Haapasaari 2013, 99.)

Eläimet vaikuttavat niin psyykkiseen, fyysiseen kuin sosiaaliseen hyvinvointiimme. Pieni kohtaaminen koiran ulkoilutuksen aikana, kokemus oman lemmikkieläimen hoidosta tai kaverikoirien vierailu jossakin hoitolaitoksessa vahvistaa hyvinvointia. Eläimen ja ihmisen välisen suhteen vaikutukset perustuvat oksitosiinisysteemin eli elimistön turvajärjestelmän aktivoitumiseen. (Beetz, Julius, Turner & Kotschal 2012, 234.)

Oksitosiinia kutsutaan lempinimellä halihormoni tai rakkaushormoni. Ihmisen keho vapauttaa oksitosiinia aina, kun hän haluaa tai rapsuttaa lemmikkiään. Oksitosiinia vapautuu aivolisäkkeen takaosasta, ja sillä on vaikutuksia aivoihin ja kehon muihin osiin, muun muassa lisääntymiselimiin. Synnytyksessä se lieventää kipuja, ja imettäessä se rauhoittaa, ikään kuin liimaa äidin ja lapsen kiinteästi toisiinsa sekä saa aikaan onnellisen, uneliaan ja autuaan olon. (Laukkanen 2013, 26–28.) Oksitosiinin tiedetään vaikuttavan kehollisiin toimintoihin: esimerkiksi verenpaine alenee, syke rauhoittuu, ruuansulatus vahvistuu ja immuunipuolustus paranee, haavat parantuvat nopeammin ja myös kipukynnys kasvaa. Oksitosiini hoitaa myös tehokkaasti mielenterveyttä. Stressaantuneen ihmisen kortisolien määrä veressä voi jopa puolittua oksitosiinin avulla. Lisäksi se edistää oppimista, virkistää muistia ja auttaa rentoutumaan, rauhoittumaan sekä nukkumaan. (Kivimetsä 2014.)

KEHITTÄMISYMPÄRISTÖ

Suomessa toimii 25 klubitaloa ympäri maata. Klubitalo tarjoaa mielenterveyskuntoutujille toimintaa vähintään viitenä päivänä viikossa (Suomen klubitalot ry 2016). Karhulan klubitalo perustettiin ensimmäisten suomalaisten klubitalojen joukossa vuonna 1998. Palkattuja ohjaajia toimii kolme, ja heitä täydentävät vuoden aikana useat alan opiskelijat. Kaikki toiminta klubitaloilla on vapaaehtoista, ja jokainen osallistuu toimintaan oman jaksamisen mukaan, mutta toiminta keskittyy enemmän työpainotteiseen suuntaan kuin pelkkään oleiluun. (Hiekkänen 2016.)

Haminan klubitalo on sijainnut Tanelinkulmalla vuodesta 2003. Voimavaralähtöisyys ja toiminnallisuus ovat Haminan klubitalon toiminnan pohjana. Haastattelussa ohjaaja Silvasto-Tynkkynen (2016) kertoi, että Haminan klubitalon tarjonta on hieman Kotkaa suppeampi, koska jäseniäkin on vähemmän, mutta toimintaa pyritään koko ajan kehittämään. Viikoittain kokoontuvia ryhmiä on useita: liikunta-, bändi-, lehden-toimitus-, taide- ja käsitalo-, miehet kokkaavat-, miesten turina- ja toivebiisiryhmä. Osaa ryhmistä vetävät jäsenet itse.

KEHITTÄMISMENETELMÄ

Lähestymistapana työssäni oli osallistuva toimintatutkimus. Toimintatutkimus on tapa tutkia käytännössä jotakin ajatusta, jota on tarkoitus muuttaa tai kehittää. Tavoitteena on saada tilanteesta aikaan todellista muutosta. (Kemmis & McTaggart 1988.) Toimintatutkimus on ryhmien ja yksilöiden omaa systemaattista tutkimusta muutoksen ja kehittämisen kohteena olevasta käytännöstä sekä keinoista, joilla he itse reagoivat toimenpiteiden vaikutuksiin. Toiminnan kehittäminen ymmärretään tällöin jatkuvaksi prosessiksi, joka ei pääty esimerkiksi entistä parempaan toimintatapaan vaan jatkuu edelleen. Toimintatutkimuksen määrittelyminen yksiselitteisesti on vaikeaa, koska toimintatutkimus ei ole pelkkä tutkimusmenetelmä vaan joukko tutkimusmenetelmiä. Toiminta- ja kehittämistutkimus ovat erittäin lähellä toisiaan, ja niitä pidetään usein synonyymeinä, vaikka metodologiassa niiden välillä on selvä ero. (Kananen 2014, 13.)

Tutkimusaineistoa kerättiin havainnoimalla Karhulan ja Haminan klubitalojen toimintaa, sekä niiden jäseniä että henkilökuntaa. Heidän kanssaan yhdessä muodostettiin toiminnallisen osuuden toteutusrunko. Toimintatutkimuksessa nähdään, että toiminta ja sen voima nousee itse toimijoista, ei ulkopäin annetuista ohjeista, käskyistä tai kehittämistoiminnoista. Toimijat löytävät ratkaisun yhdessä, ja samalla he itse sitoutuvat tapahtuvaan muutokseen. (Kananen 2014, 11.) Klubilaiset ja henkilökunta reflektoivat kanssani prosessin aikana omia näkemyksiään ja kokemuksiaan toiminnasta, ja suunnitelmaa kehitettiin prosessin edetessä.

Klubitaloista toiminnalliseen tutkimusosuuteen osallistui neljä jäsentä, kaksi molemmista klubitaloista. Heidän kanssaan toteutettiin neljän kerran teemoitettu koiran ulkoilutusjakso. Näiltä kerroilta kerättiin aineistoa havainnoinnin, päiväkirjojen sekä haastattelukyselyjen avulla. Kananen (2014, 79) kirjoittaa, että havainnointia voidaan käyttää toimintatutkimuksen alkuvaiheessa ongelmaa määriteltäessä, muutosten toteuttamisvaiheessa sekä tulosten arvioinnissa. Molempien klubitalojen kanssa toteutettiin myös yhteinen koiratuokio ulkona. Karhulan klubitalon kanssa menimme retkelle Keisarilliselle majalle. Mukana oli seitsemän jäsentä ja kaksi ohjaajaa. Osallistuin myös Haminan klubitalolaisten kanssa vierailuun leirialue Luovissa, jossa oli mukana kahdeksan jäsentä, kaksi ohjaajaa ja opiskelija. Tavoitteena oli saada kaikki klubilaiset osallisiksi eläinavusteisesta toiminnasta.

Toiminnallisen osuuden jälkeen toteutettiin loppuhaastattelu sekä jäsenille että henkilökunnalle ja nämä loppuhaastattelut äänitettiin. Toimitin kysymykset henkilökunnalle etukäteen sähköpostitse. Karhulan klubikokouksessa loppuhaastattelussa oli paikalla yhteensä 12 klubilaista ja 4 henkilökunnan jäsentä. Haminan klubilaisten haastatteluun osallistui 5 klubilaista ja 3 henkilökunnan jäsentä.

LOPPUPÄÄTELMÄT

Toiminnallisen osuuden ja haastattelujen pohjalta voi todeta, että klubitalolle soveltuvaa eläinavusteista toimintaa voisi toteuttaa monella eri tavalla. Kaverikoirien tai halibernien vierailut sopisivat klubitalotoimintaan. Jäsenet pääsisivät rapsuttelemaan ja silittelemään koiria ja jakamaan aikaisempia kokemuksiaan lemmikkieläimistä sekä niiden merkityksestä.

Yksi vaihtoehto olisi järjestää klubilaisille mahdollisuuksia ottaa oma lemmikki mukaan klubitalolle. Haminan klubitalo on jo ottanut tämän järjestelyn osaksi toimintaa: kerran kuukaudessa on toteutunut ”Eläimellinen iltapäivä”. Eläimen tulosta tulee tehdä varauskirjaan varaus, ettei samaan aikaan tule paikalle useita eläimiä, sillä tapahtumassa kaikki huomio jaetaan paikalla olevalle eläimelle. Kun paikalla on vain yksi eläin, vältetään tilanteita, joissa eläimet eivät tulisikaan toimeen keskenään. Toiminnasta ilmoitetaan etukäteen viikkotiedotteessa, jotta mahdollisimman moni halukas saa tiedon toiminnasta ja pääsee osallistumaan iltapäivään. Myös ne, jotka eivät halua kohdata eläintä, saavat tiedon asiasta.

Toiminta on lähtenyt hyvin alkuun, ja niin rapsutettavia kuin rapsuttajia on riittänyt. Toiminnan yhteydessä syntyi ajatuksia siitä, että klubilaiset voisivat perustaa esimerkiksi lemmikkieläimen ulkoilutuspalvelun. Tällöin klubilaiset tarjoisivat ulkoilutusapua esimerkiksi pitkää työpäivää tekeville tai henkilölle, joka on sairastunut eikä siksi itse pysty huolehtimaan lemmikin ulkoilutuksesta. Ulkoilutuspalvelusta maksettaisiin sovittu korvaus. Tällaisen toiminnan toteuttaminen vaatii resursseja suunnitteluun, markkinointiin ja toteutukseen. Tässä vaiheessa idea jäi suunnitteluasteelle molemmissa klubitaloissa.

Tärkeimpänä johtopäätöksenä voidaan todeta, että eläimen tulo klubitalolle virkisti ja sai ihmiset hyvälle tuulelle. Sosiaalinen kanssakäyminen jäsenten välillä lisääntyi. Koiran läsnäolo avasi eläinaiheisia keskusteluja, koiran ulkoiluttaminen aktivoi jäseniä myös liikkumaan.

Laadin lopuksi ohjeistuksen eläinavusteisen toiminnan suunnitteluun klubitalotoimintaan. Ennen eläinavusteisen toiminnan aloittamista klubitalolla tulee selvittää jäsenten kiinnostus asiaa kohtaan sekä kartoittaa mahdolliset allergiat. On myös tarpeellista pohtia, millaisia resursseja on käytössä. Tärkeää on selvittää, miten eläinavusteinen toiminta soveltuu klubitalon viikko- ja päiväohjelmaan eli kuinka usein toiminta toteutuisi ja missä se toteutetaan: klubitalolla vai ulkona. Toiminnan markkinointiin tulee kiinnittää huomiota. Tilaisuudesta on esimerkiksi ilmoitettava riittävän ajoissa, jotta kaikilla halukkailla olisi mahdollisuus osallistua toimintaan.

Minulle ja Kikille (kuva 1) jäi mukavia muistoja prosessista klubitaloilla. Toivottavasti saan jatkaa eläinavusteista työskentelyä tulevaisuuden työpaikassani!

Kuva 1. Kiki

LÄHTEET

Beetz, A., Uvnäs-Moberg, K., Julius, H., & Kotrschal, K. 2012. Psychosocial and Psychophysiological Effects of Human-Animal Interactions: The Possible Role of Oxytocin. *Front Psychol.* 3: 234. Päivitetty 9.7.2012. Saatavissa: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3408111/> [viitattu 10.9.2016].

Hiekkanen, A. 2016. Ohjaaja. Haastattelu 19.4.2016. Kotka: Karhulan Klubitalo.

Ikäheimo, K. 2013. Eläimen ja ihmisen suhde. Teoksessa: Karvaterapiaa. – Eläinavusteinen työskentely Suomessa. Ikäheimo, K. (toim.) Helsinki: Yliopistopaino.

Kakspy 2017. Kaakkois-Suomen sosiaalipsykiatrisen yhdistys ry. 2016a. Saatavissa: <http://www.kakspy.com/> [viitattu 8.6.2016].

Kananen, J. 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona - Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Jyväskylä: Juvenes Print.

Kemmis, S. & McTaggart, R. 1988. *The Action Research Planner*. Deakin: University Press.

Kivimetsä, R. 2014. Ihme tekoja ja ihmissuhdeliimaa. Blogi. Päivitetty

21.12.2014. Saatavissa: <https://hidastaelamaa.fi/2014/12/kivimetsassa-ihmetekoja-ja-ihmissuhdeliimaa/> [viitattu 18.4.2017].

Kymenlaakson ammattikorkeakoulu 2017. Siä Päätät -hanke. Saatavissa: <http://www.kyamk.fi/Ty%C3%B6el%C3%A4m%C3%A4lle/Projektit/Si%C3%A4%20p%C3%A4%C3%A4t%C3%A4t> [viitattu 10.1.2017].

Laukkanen, S. 2013. Eläinten läheisyys tunne-elämämme säätelykeinona. Teoksessa Ikäheimo, K. (toim.) *Karvaterapiaa. – Eläinavusteinen työskentely Suomessa*. Helsinki: Yliopistopaino, 22–36.

Silvastö-Tynkkynen, J. 2016. Ohjaaja. Haastattelu 20.4.2016. Hamina: Haminan Klubitalo.

Suomen Klubitatot ry. 2016. <http://www.suomenklubitalot.fi/historia-perustaminen/> [viitattu 9.6.2016]

Yli-Viikari, A. & Haapasaari, M. 2013. *Eläinavusteinen työskentely ja Green Care*. Teoksessa Ikäheimo, K. (toim.) *Karvaterapiaa. eläinavusteinen työskentely Suomessa*. Helsinki: Yliopistopaino

3.2 Voimavarat myönteisen kehityksen poluilla – lastensuojelun asiakkaina olleiden kertomuksia

Susan Sutela

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia voimavaroja tarvitaan haastavista elämäntilanteista selviämiseksi. Lähtökohta tutkimukselle olivat ihmisten kokemukset lastensuojelun asiakkuudesta. Tutkimuksessa käytettiin narratiivista lähestymistapaa ja aineistonkeruumenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Tutkimusaineisto muodostuu kuudesta tarinasta. Näistä lapsena huostaan otettujen aikuisten kertomuksista etsittiin vastauksia kysymyksiin: Mikä oli se kohta elämässä, josta lähti käänne parempaan? Mitkä olivat selviytymistä tukevia tekijöitä?

Tämä tutkimus liittyy Haminan kaupungin Siä päätät -hankkeeseen, jonka tavoitteena on löytää uusia ratkaisuja vaikeasti työllistyvien nuorten auttamiseksi.

YKSILÖN VOIMAVARAT JA SELVIYTYMISKEINOT

Selviytymiskeinot ovat paljon käytetty käsite, kun on tutkittu ihmisten tapoja selviytyä (Nurmi 2010, 112). Voimavarojen säilyttämisteoria kiinnittää huomioita ihmisten tarpeeseen suojella jo olemassa olevia voimavarojaan sekä lisätä aineellisia, sosiaalisia ja henkisiä varoja (Hobfoll 1989). Ihminen pyrkii suojaamaan saavuttamia voimavaroja ehkäisemällä niiden vähenemistä ja saavuttamalla niitä lisää. Teorian lähtökohtana on oletus voimavarojen kasaantumisesta ihmisille, joilla on voimavaroja. He menettävät muita vähemmän voimavaroja ja saavuttavat niitä lisää. Tätä kuvataan voimavarojen saavuttamisen kierteeksi. (Hobfoll & Shirom 2001.)

Ihmisen halua selviytyä voi lisätä toinen lähellä oleva ihminen, joka omalla toiminnallaan tuo näkyväksi elämän merkityksellisyyttä ja sen kokemisen tunteita. Toinen ihminen voi omalla toiminnallaan kasvattaa toisen itseluottamuksen ja hyväksytyksi tulemisen tunteita. Voimavaroilla on myönteinen vaikutus ihmisen jaksamiseen arjessa, oman elämän tyytyväisyyteen ja elämäntaitoihin. (Hobfoll 1998.) Ihmisen kokemus omasta hyvinvoinnista kohenee myönteisesti rakentuneessa kierteessä ja auttaa saavutettujen voimavarojen ylläpitämisessä ja niiden lisäämisessä. Voimavarojen menettämisen kierteen voi aiheuttaa voimavarojen vähäinen määrä tai niiden puute. (Gorgievski & Hobfoll 2008.)

Selviytymiskeinot ovat muuntuvia: niitä voidaan oppia ja ne voivat kehittyä elämänsä varrella. Ihminen käsittelee stressaavia tilanteita selviytymiskeinojen avulla ja yrittää välttää stressin haitallisia vaikutuksia omaan hyvinvointiinsa. Elämän suuret muutostilanteet ja traumaattiset kokemukset, kuten vakava sairastuminen, onnettomuus tai läheisen ihmisen kuolema, koettelevat ihmisen selviytymiskeinoja. Vaikeat elämäntilanteet ja kokemukset voivat kuitenkin sisältää myös myönteisiä ajatuksia ja tunteita, joihin saattaa liittyä henkistä kasvua. Kasvu voi ilmetä ihmisen elämässä esi-

merkiksi sosiaalisten suhteiden parantumisenä tai elämän arvostuksen lisääntymisenä. Myönteiset tunteet lievittävät stressiä, palauttavat ihmisen voimavaroja sekä lujittavat uskoa omaan itseensä. (Feldt & Mäkikangas 2010, 95–98.)

Voimavarat edistävät ihmisen hyvinvointia, henkistä kasvua ja kehitystä. Läheisten ihmisten antama tuki koetaan voimavaraksi, joka auttaa uusien hyvinvointia lisäävien voimavarojen hankkimisessa. Vaatimusten kohtaaminen on helpompaa uusien voimavarojen turvin, sillä ne myös heikentävät voimavarojen menettämisen todennäköisyyttä. (Hakanen 2004, 218, 288.) Ihmisen koettua hyvinvointia muokkaavat voimavarat ja elinolot, jotka vaikuttavat hyvinvointia vahvistavasti tai heikentävästi (Rouvinen-Wilén & Leino 2010, 240). Onnistumisen kokemukset ovat tärkeä voimavara ihmiselle, ne kohentavat itsetuntoa ja tuovat lisämotivaatiota selviytymiseen (Hyyryläinen 2016, 65). Arjen haastavista tilanteista selviämässä suuri merkitys on omalla asenteella, johon vaikuttavat aiemmat kokemukset ja elämän varrella kohdatut asiat (Hyyryläinen 2016, 75). Ihmisen sisäiset voimavarat vahvistuvat, kun hän osaa nähdä myönteisiä asioita vaikeissakin elämäntilanteissa (Ojanen 2007, 294). Myös ihmisen aiemmat elämäkokemukset voivat toimia voimavarana (Hyyryläinen 2016, 76).

Selviytymiskyvystä käytetään myös käsitettä resilienssi. Se on ominaisuus, joka kehittyä läpi ihmiselämän. Elämän vastoinkäymiset kasvattavat ihmisestä selviytymiskykyisen. Resilienssin muodostumiseen vaikuttavat omien voimavarojen tunnistaminen, halu selvitä ja avun hakeminen muilta ihmisiltä. Optimismiin liittyy läheisesti ihmisen kyky selviytyä, nähdä myönteisiä asioita ongelmien keskellä ja tiedostaa omat mahdollisuutensa vaikuttaa niihin. (Läpäperi 2016.) Haastavista elämäntilanteista voi selviytyä voimavarojen turvin, jotka vahvistuvat ja kehittyvät ongelmatilanteesta toiseen, ja näin resilienssi kasvaa (Salminen 2015). Vaikeista elämäntilanteista huolimatta osa ihmisistä onnistuu rakentamaan itselleen kyllin hyvän elämän yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä yksilöllisen selviytymiskykynsä ansioista. Itseluottamus ja usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin läheisten ihmissuhteiden ohella ovat keskeisiä asioita kyvyssä selviytyä. (Reinikainen 2009, 164.)

ELÄMÄN KÄÄNNEKOHTIA

Tässä tutkimuksessa keskeisiä selviytymistekijöitä ja henkisiä voimavaroja edustivat sisäiset tunteet, ystävyys, rakkaus ja optimismisuus. Sosiaalinen verkosto, tunteista puhuminen, mielikuvitus ja tiedon hankinta olivat osa tutkimushenkilöiden selviytymisprosessia, joka liittyy yksilöllisiin voimavaroihin ja keinoihin. Elämän käännekohta tai muu tilanne, joka tuo elämäntilanteen muutoksen ja henkisen kasvun, näyttää liittyvän läheisesti tähän prosessiin, jota tukevat eri asiat eri ihmisillä. (Tuomola 2005.) Elämäntilanteiden tutkimuksessa nuoruudesta aikuisuuteen siirtymistä pidetään käännekohtana, jolloin uuden suunnan etsiminen lapsuuden vaikeiden elämäolosuhteiden muodostamalle elämäntilanteelle on mahdollista, ja näitä merkittäviä muutoksia voidaan kutsua elämän käännekohtiksi. Käännekohdat voivat yhdessä hetkessä muuttaa ihmisen elämän ja tarjota hänelle uusia mahdollisuuksia. (Rönkä 1992, 41–42.)

Käännekohdat voivat rakentua ihmisen omista valinnoista sekä tapahtumista, joihin ei juuri voi vaikuttaa. Tutkimushenkilöiden elämässä käännekohdat näyttävät kehityskriiseinä, jotka muokkasivat tapoja selvitä haasteista. Näihin taitekohtiin liittyy läheisesti kokemus oppimisesta ja uuden sisäistämisestä. Ihmisen käyttäytyminen saa uusia ulottuvuuksia, kun muutokset minäkäsityksessä vaikuttavat ihmisen persoonallisuuteen ja henkiseen kehitykseen. Ratkaisevaa on, miten näihin muutoksiin suhtautuu. (Oravala & Rönkä 1999, 274–275.)

Sukupuolten välillä on eroja siinä, millaisia tapahtumia he tulkitsevat tärkeiksi käännekohtiksi. Miehillä asepalvelus, ura ja koulutus ovat tärkeitä käännekohtiin liittyviä asioita, kun taas naisilla korostuvat muutokset ihmisuhteissa ja henkilökohtaisen elämän kriisit. Myös tässä tutkimuksessa edellä mainitut erot tulivat selkeästi esiin. Naisilla käännekohtia olivat ystävien saaminen seurakuntatyön kautta, perhekotiin pääseminen, työn saaminen, sairastuminen, rakastuminen ja läheisen ihmisen omahoitajana toimiminen. Miehillä käännekohta liittyi henkiseen kasvuun, itsenäistymiseen ja oivallukseen omasta vapaudesta. Merkittävä elämäntapahtuma voi tuoda uusia mahdollisuuksia esille elämän käännekohtissa, jolloin epäsuotuisan kehityskulun suunta voi muuttua. (Oravala & Rönkä 1999, 277–278.)

Onnistumisen kokemukset ja tukea antavat ihmisuhteet ovat suojatekijöitä, jotka ovat yhteydessä elämän positiivisiin käännekohtiin ja auttavat selviytymään vaikeista olosuhteista huolimatta. Ympäristön vaihdos voi merkitä uusia mahdollisuuksia, ja ihmisen sisäiset voimavarat voivat uudistua ja kasvaa. Tutkimushenkilöiden elämässä ympäristön vaihdos näkyi itsetunnon kasvuna ja oman elämäntilanteen vahvistumisena. Lapsuudessa kohdatut vaikeudet voivat vaikuttaa ihmisen kykyyn selviytyä muutoksista ja vaikeista elämäntilanteista puuttuvien hallintakeinojen vuoksi, jolloin elämä voi tuntua olosuhteiden armoilla olemiselta. Ajan kuluessa negatiiviset elämäntapahtumat saattavat kuitenkin saada positiivisen vireen, joka vahvistaa ihmisen selviytymiskeinoja ja lisää luottamusta omiin kykyihin selvitä elämän haasteista entistä vahvempana. (Oravala & Rönkä 1999, 277–279.)

TUEN TARVE

Tässä tutkimuksessa nousi esiin ihmisten kokemus osattomuudesta. Haastateltavat kokivat vaikutusmahdollisuuksiensa olleen vähäisiä omaa elämää koskevissa päätöksissä. Apua tarvitsevia ihmisiä ei aina osata kohdata yksilöinä ja huomioida heidän tarpeitaan riittävän hyvin (Heino & Johnson 2010, 286). Asioista puhumattomuuden kulttuuri ja yksityisyyttä painottava selviytyminen voivat vaikuttaa taustalla jarruttavina tekijöinä (Holmila & Ilva 2010, 58). Ihmisten ainutlaatuisuutta ja heidän tilanteidensa yksilöllisyyttä ei aina riittävästi huomioida asiakastyössä, jossa pyritään tasapuolisuuteen. Yhteiskunnalliset rakenteet ja käytännöt ovat jatkuvasti läsnä asiakastyössä. Ne luovat omat ehtonsa asiakkaan kohtelulle. Vaarana on, että asiakkaan omia kokemuksia aliarvostetaan ja laiminlyödään, kun lukujen yksipuoliseen mittaukseen perustuva tehokkuuspaine lisääntyy. (Metteri 2012, 51–52, 54.) Tutkimukseen osallistuneista

ihmisistä kaikilla oli tarve käsitellä lapsuuden ajan tapahtumia uudelleen. Tarve terapian aloittamiselle jo lapsena oli ollut selkeä.

Tutkimushenkilöiden kertomuksista piirtyi harmaa kuva, jossa lapsi on kohdannut aikuisen ennakkoluulot. Vähättely ja leimaaminen vanhempiensa kaltaisiksi epäonnistujiksi kuvasivat heidän kokemuksiaan. (Kivistö 2006.) Onkin tärkeä kysymys, millaisina lapset ja nuoret nähdään ja miten heidät määritellään, kun asiaa tarkastellaan selviytymisen näkökulmasta. Lastensuojelussa toimivien aikuisten määritykset vaikuttavat lapsiin ja nuoriin tietoisesti tai tiedostamatta ja muokkaavat heidän minäkäsitystään ja tulevaisuuden odotuksiaan. Keskeistä on, miten sijaishuollossa kasvavat ja varttuvat lapset ja nuoret nähdään. Ovatko he lastensuojelulapsia, käytöshäiriöisiä lapsia vai kohdellaanko heitä tavallisina lapsina? Määreinä nämä sisältävät erilaisia odotuksia ja käsityksiä tietynlaisista tarpeista ja ongelmakohtista. Ennen kuin tiedämme, mitä tarpeita heillä on ja millaisia he ovat, täytyy heihin tutustua hyvin. Kuuntelemalla heidän huoliaan ja toiveitaan huolellisesti voidaan selvittää heidän yksilölliset tarpeensa. (Reinikainen 2009, 164–165.)

Lastensuojelutyössä ensiarvoisen tärkeää on tasa-arvoinen suhtautuminen lapsiin ja nuoriin sekä heidän näkökulmansa ja käsityksensä hyväksyminen osana heitä itseään (Metter 2007, 3). Tutkimushenkilöt kokivat omien vaikutusmahdollisuuksiensa olleen vähäiset ennen ja jälkeen huostaanottotilanteen. He tunsivat, että heidän mielipiteillään ei ollut merkitystä ja nuoren ikänsä vuoksi he eivät voineet tietää, mikä heille oli hyväksi siinä tilanteessa. He kokivat, että heitä ei kuultu riittävästi ja otettu ratkaisuisia huomioon (Bardy 2001, 67). Lapsen mielipide ja toivomukset tulee selvittää ja ottaa huomioon ennen päätösten tekoa sekä myös päätöksiä tehtäessä (Araneva 2016, 187–188). Aikuisilla on omat intressinsä, ja lapset on mielletty paljolti heitä edustavien aikuisten tarkoitusperien mukaan. Samalla heidät itsensä on ohitettu. (Lahikainen 2001, 27.)

Tutkimukset osoittavat, kuinka lapset ovat kykeneviä ilmaisemaan näkemyksiään ja ehdotuksiaan asioiden parantamiseksi. He osaavat arvostaa yksilöllistä tukea, terapiaa ja tiedon jakamista. (Holmila & Ilva 2010, 58.) Lapsen ääni kuuluu harvoin ja usein viiveellä, kun lapsesta on jo kasvanut aikuinen, kuten myös tässä selvityksessä (Lahikainen 2001, 27). Perhekeskeisestä toimintatavasta on siirrytty kohti lapsikeskeistä sosiaalityötä, jossa lapsen näkemykset pyritään huomioimaan entistä paremmin (Kivistö 2016, 15). On tärkeää lapsen ja nuoren hyvinvoinnin ja selviämisen kannalta, että hän tietää asiakkuuteen ja sijoitukseen johtaneet syyt. Näin hän saa tilaisuuden ymmärtää ja käsitellä tapahtuneita asioita sekä tehtyjä päätöksiä omassa rauhassa. (Kivistö 2006.)

LÄHTEET

Araneva, M. 2016. Lapsen suojele. toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum pro.

Bardy, M. 2001. Pikkulapsen sijoitus oman kodin ulkopuolelle – syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohta. Teoksessa Järventie, I. & Sauli, H. (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY, 47–82.

Feldt, T. & Mäkikangas, A. 2010. Selviytymiskeinot ja niiden käyttöä suuntaavat persoonallisuuden ominaisuudet. Teoksessa Metsäpelto, R-L & Feldt, T. (toim.) Meitä on moneksi. Persoonallisuuden psykologiset perusteet. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 93–127.

Gorgievski, M. J. & Hobfoll, S. E. (2008). Work can burn us out or fire us up: Conservation of resources in burnout and engagement. Teoksessa J. R. B. Halbesleben (toim.) Handbook of Stress and Burnout in Health Care. New York, NY: Nova Science, 7-22

Hakanen, J. 2004. Työuupumuksesta työn imuun: työhyvinvointitutkimuksen ytimessä ja reuna-alueilla. Työ ja ihminen, tutkimusraportti 27. Helsinki: Työterveyslaitos

Heino, T. & Johnson, M. 2010. Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa Hämäläinen, U. & Kangas, O. (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 266–293. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/17471> [viitattu 24.1.2017].

Hyyryläinen, S. 2016. Kun kaikki on epävarmaa, kaikki on mahdollista. X- ja Y-sukupolvet työelämän muutoksen pyörteissä. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/100437/GRADU-1483358968.pdf> [viitattu 19.1.2017].

Hobfoll, S. E. 1998. Stress, culture, and community: The psychology and physiology of stress. New York: Plenum Press.

Hobfoll, S. E. & Shirom, A. 2001. Conservation of resources theory: Applications to stress and management in the workplace. Teoksessa R. T. Coleman-biewski (toim.), Handbook of Organizational Behavior. 2. painos. New York, NY: Marcel Dekker, 57–80.

Holmila, M. & Ilva, M. 2010. Näkymätön uhri vai pätevä toimija? Vanhempiensa päihteiden käytöstä kärsivien lasten mielipiteitä ja selviytymiskeinoja. Teoksessa Roine, M., Ilva, M. & Takala, J. (toim.) Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57. Helsinki: A-klinikkasäätiö, 47–60.

Hyyryläinen, S. 2016. Kun kaikki on epävarmaa, kaikki on mahdollista. X- ja Y-sukupolvet työelämän muutoksen pyörteissä. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/100437/GRADU-1483358968.pdf?> [viitattu 19.1.2017].

Kivistö, J. 2006. "Missä mä olisin muuten"? Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Väitöskirja. Saatavissa: <http://www.sosnet.fi/loader.asp?id=a7e04db9-2cf3-417b-844f-3b6b1c53fd1d> [viitattu 12.8.2016].

Lahikainen, A.-R. 2001. Lasten kuuntelemisesta ja sen esteistä. Teoksessa Järventie, I. & Sauli, H. (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY, 21–46.

Lääperi, P. 2016. Resilienssi auttaa vastoinikäymisissä. Artikkelit lehdessä Tunne ja mieli 1/2016. Mielenterveyden keskusliitto. Saatavissa: <http://mtkl.fi/resilienssi-auttaa-vastoinikäymisissa/> [viitattu 2.8.2016].

Metter, A. 2007. Dialogisuus. Teoksessa Satka, M., Julkunen, I. & Yliruka, L. (toim.) Käytännönopetuksen aakkoset – praktikklärens ABC. Helsinki: Helsingin yliopisto, yhteiskuntapoliittisen laitoksen tutkimuksia 2/2007, 1-4. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://www.aikuissosiaalityo.fi/aikuissosiaalityo/dialogisuus/kirjallisuutta> [viitattu 25.3.2017].

Metteri, A. 2012. Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. Tampereen yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Väitöskirja.

Nurmi, J.-E. 2010. Toiminta- ja tulkintatavat haasteiden kohtaamisessa ja ongelmien ratkaisemisessa. Teoksessa Feldt, T. & Metsäpelto, R-L. (toim.) Meitä on moneksi. Persoonallisuuden psykologiset perusteet. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 111–127.

Ojanen, M. 2007. Positiivinen psykologia. Helsinki: Edita.

Oravala, S. & Rönkä, A. 1999. Käännekohtat elämänkulussa. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www12.uta.fi/kirjasto/nelli/verkkoaineistot/yht/Oravala.pdf> [viitattu 12.1.2017]

Reinikainen, S. 2009. Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Väitöskirja.

Rouvinen-Wilenius, P. & Leino, S. 2010. Terveiden edistäminen ja sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka. Teoksessa Hiilamo, H., Saari, J. (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 27. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 231–250.

Rönkä, A. 1992. Nuoren aikuisen sosiaalinen selviytyminen: katsaus kirjallisuuteen. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 319.

Salminen, A. 2015. Resilienssi positiivista psykologiaa. Blogi. Saatavissa: <https://ainosalminen.com/2015/06/23/resilienssi-positiivista-psykologiaa/> [viitattu 8.8.2016]

Tuomola, A. 2005. Usko, toivo ja rakkaus nuoren henkisen selviytymisen kulmakivet. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/92806/gradu00599.pdf?sequence=1> [viitattu 12.8.2016]

3.3 Ne olis tarvinnu apua jo ennen mua – näkökulmia lastensuojelun ennalta ehkäisevään työhön

Riina Tähti

Tutkimukseni lähtee olettamuksesta, että lastensuojelun ennalta ehkäisevät palvelut eivät tällaisenaan ole riittävät. Lastensuojelun ennalta ehkäisevä työ on tehokkainta silloin, kun ongelmat eivät ole kriisiytyneet. Kodin ulkopuolelle sijoittaminen haittaa yksilön kasvun kehitystä ja luo pahaenteisiä ennusteita tulevaisuuteen (Eronen 2013; Kestilä ym. 2012; Mustonen ym. 2013, 3). Lisäksi se on taloudellisesti kannattamatonta. Kestilän ym. (2012) seurantatutkimus vuonna 1987 syntyneistä kodin ulkopuolelle sijoitetuista nuorista kertoo, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten sosiaalisen eriarvoisuuden riski on selvä heidän siirtyessään aikuisuuteen. Heillä on suurempi todennäköisyys riskikäyttäytymiseen.

Kun saadaan tietoa ennalta ehkäisevän lastensuojelun palveluiden tarpeesta asiakkaan näkökulmasta, ymmärrys lastensuojelun ennaltaehkäisystä rakentuu entisestään. Mitkä olivat kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten elämänkuluissa niitä tapahtumia ja muutoksia, joiden vuoksi päädyttiin kodin ulkopuolelle sijoittamiseen? Millaiset olivat kodin ulkopuolelle sijoitettujen tuen tarpeet näissä tilanteissa? Olisiko voitu edistää lasten hyvinvointia ja turvallisuutta suojaavia tekijöitä ja näin edistää positiivista elämänkulkua? Millaista ennalta ehkäisevää palvelua olisi tarvittu, jotta kodin ulkopuolelle sijoittamiselta olisi välttytty?

Tutkimuksen metodologiseksi lähtökohdaksi valikoitui sosiaalisen konstruktionismin ajatus, jossa sosiaalisten rakenteiden ja ilmiöiden nähdään muodostuvan sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Todellisuus, se mitä oli ja on, muodostuu kielellisessä vuorovaikutuksessa eli puhutuilla sanoilla, ja sosiaalinen vuorovaikutus antaa tutkittavalle ilmiölle merkityksen. Tutkimuksessa tarkastellaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen elämänkulun nivelkohtia, ylisukupolvisuutta ja niin yksilön sisäisiä kuin ympäristöstä tulleita tekijöitä, jotka saattoivat ohjata elämänkulkua niin että lopulta päädyttiin kodin ulkopuolelle sijoittamiseen. Tässä tutkimuksessa käytetään valitun metodologian väljempää orientaatiota, jossa todellisuuden tunnustetaan olevan olemassa myös ilman ihmisen olemassaoloa.

Aineiston keruumenetelmäksi valikoitui puolistrukturoitu teemahaastattelu, jossa tutkija pyrkii keskustelun ja vuorovaikutuksen avulla saamaan selville tutkittavat asiat (Eskola & Vastamäki 2015, 27–28). Teemahaastattelun avulla kuultiin lapsuudessaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen ajatuksia siitä, mitkä olivat niitä käännekohtia elämänkuluissa, jotka johtivat kodin ulkopuolelle sijoittamiseen. Haastattelu keskittyi seitsemän teeman ympärille: perhe- ja ympäristötekijät, perheen tyyppillinen arki, suojaavat tekijät perheen arjessa, lastensuojelun asiakkuuden alkaminen, avoimuuden tukitoimet ja niiden vaikutus, oma käsitys tuen tarpeesta ja sen vaikutuksesta sekä henkilökohtainen resilienssi ja ylisukupolvisuus. Teemat ovat osittain päällekkäisiä ja toisiinsa kietoutuneita, ja niistä puhuttiinkin useassa eri kohdassa toisiaan sivuten.

Analyysimenetelmänä käytettiin laadullista sisällönanalyysia, jossa aineistoa on tarkasteltu etsien yhtäläisyyksiä ja eroja teksteistä sekä tekstiä tiivistäen (Tuomi & Sarajärvi 2004, 105). Haastatteluja tehtiin kaiken kaikkiaan viisi. Aineiston analyysi kokosi yhteen erilaisia henkilökohtaisia kokemuksia, joista oli havaittavissa yhteneväisiä sosiaalisia ja yhteiskunnallisia tarpeita.

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen hyvinvoinnin laiminlyönnin taustalla olivat jokaisessa perheessä heidän vanhempiansa vanhemmuuden puutteelliset taidot ja erilaiset elämän käännekohtiin kasautuneet ongelmat, joita vanhemmat eivät osanneet tai pystyneet ratkaisemaan. Elämän käännekohtiin osuneet ongelmat voidaan luokitella perheen sisäisiin muutoksiin ja ulkoa tullesiin tekijöihin. Yhteistä näille tekijöille oli, että niitä kertyi päällekkäin ja näissä tilanteissa vanhempi tai vanhemmat kokivat voimattomuutta, yksinäisyyttä, avuttomuutta tai epävarmuutta. Tutkimuksessa tuli myös esille, että kaikissa kuulluissa tarinoissa vanhemmalla tai vanhemmilla oli alkoholin väärinkäyttöä ja perheessä esiintyi väkivaltaa. Tutkimuksessa todettiin, että kun edellä mainittuihin asioihin ensimmäisen kerran lastensuojelullisesti puututtiin, oli kodin ulkopuolelle sijoittaminen enää ainut jäljellä oleva vaihtoehto lapsen suojaamiseksi. Sijoittamiseen johtaneiden tekijöiden voidaan näissä elämäntilanteissa todeta olleen aikuislähtöisiä, ja niihin olisi pitänyt puuttua jo ennen lapsen syntymää.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että tehokkaalla ja monipuolisella palveluajalla poikkileikkaavalla tuella ja varhaisella puuttumisella olisi ollut paras ennalta ehkäisevä vaikutus myös lastensuojelun kodin ulkopuolelle sijoittamisiin. Opittua elämäntilanteen mallin siirtymistä aikuiselta lapselle tulisi ehkäistä lapsen ensimmäisinä elinvuosina. Kun toimitaan perheen tukena elämän kriisitilanteissa, voitaisiin todeta vanhempien kyvyttömyys käsitellä muutoksista johtuvaa tunnemyrskyä terveellä ja optimistisella tavalla. Vanhemmat tarvitsisivat tukea omaan elämäänsä, muutosten käsittelyyn ja niistä selviämiseen mutta samaan aikaan myös omaan vanhemmuuteensa sekä lapsiperheen arkeen. Kertomukset osoittavat, että vanhemmuuden tukeminen olisi tehokkainta, kun se nousisi asiakkaan tarpeesta. Näin tuki ei jäisi vain pintapuoliseksi ”joku kävi leipomassa muffineja” -tueksi vaan olisi jatkuvaa kotona tapahtuvaa ”kädestä pitäen” -tukea.

Aikuisten kertomat lapsuudet tuovat esiin, että lapsen näkökulmasta katsottuna pääasiällisin lasta suojaava tekijä elämäntilanteissa oli se aikuinen ihminen, joka oli eniten lapsen kanssa kontaktissa. Näitä lasta suojaavia kontakteja olivat tyypilliset viranomaiset sekä lapselle läheisimmät luonnollisten läheisverkostojen terveet ihmissuhteet. Nämä kontaktit toivat lapselle pysyvyyttä ja vakautta, perushuolenpitoa, terveyttä ja etenkin turvallisen kiintymyksen ja hellyyden tunteita. Läheisverkostot olivat myös niitä kriittisen hetken tukia, joihin vanhemmat turvautuivat kriisitilanteessa. Läheisverkoston tärkeys korostuukin niin lapsen kuin vanhempien näkökulmasta.

Tärkeää kodin ulkopuolelle sijoittamisen ongelmiin puuttumisessa on avun ajoitus ja palvelun volyyymi. Palvelumuotoista tukea olisi tutkimuksen mukaan kaivattu arkeen mallintamaan perheelle sitä, mitä on kaikki turvallisuutta tuova toiminta ja

säännöllinen yhdessä tekeminen. Muita arkea tukevia suojaavia elementtejä olivat erilaiset yhteisöllisyyttä lisäävät toiminnat, kuten harrastukset, kirkolliset menot tai kyläyhteisössä tapahtuva toiminta. Tärkeää kaikissa toiminnoissa oli toiminnan luonne ja kokemusten saaminen yhdessä.

Tutkimuksen vastauksia tarkasteltaessa on tärkeää kiinnittää huomiota asioiden ja tapahtumien merkityksiin: sekä niiden seurauksiin ja yhteyksiin että niiden tarkoituksiin ja aikomuksiin. Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa tietoa asiakkaan näkökulmasta ennalta ehkäisevän lastensuojelun palveluiden tarpeesta ja lastensuojelun ennaltaehkäisyn ymmärtämisestä. Tutkimuksen tavoitteisiin selvää ja suorasanaisista vastausta palvelutarjonnan kehittämiseen tutkimus ei anna, vaan pikemminkin se tuo lukijalleen ymmärrystä siitä, kuinka laajalti ennaltaehkäisyä voidaan tarkastella. Tällöin voidaan todeta, että ennaltaehkäisyn ymmärtäminen ainakin näyttäisi avartuneen.

Nykyään tarjolla olevat lastensuojelun palvelut, jotka jo itsessään tuottavat ennalta ehkäisevää vaikutusta lastensuojelullisesti, näyttävät tutkimuksen valossa olevan myös tarpeellisia, vaikka joitain kehitystarpeita niissäkin havaittiin. Lähinnä tutkimus kuitenkin elämäkerrallisuutensa vuoksi lisää ymmärrystä ja auttaa lukijaa avartamaan ammatillista näkökulmaansa siitä, missä ja miten tehty työ saattaisi olla lastensuojelullisesti ennalta ehkäisevää. Tutkimuksella on myös haluttu herätellä ammatillista ajattelua elämäntilanteiden kompleksisuudesta ja lapsen edusta kaikessa lastensuojelussa. Useimmiten lapsen etu ja mielipide näyttäytyivät ristiriitaisina sellaisissa kriisi- ja muutostilanteissa kuin huostaanotto. Tähän tutkimukseen osallistuneiden mielestä kodin ulkopuolelle sijoitus oli kuitenkin jälkepäin ainoa vaihtoehto. Näyttäisi mahdolliselta, että voimme vastata kieltävästi kysymykseen: ”Onko kotiin jääminen aina lapsen etu?” Edelleen voimme vain pohtia sitä, oliko kaikki voitava tehty.

Tutkimus jättää jälkeensä kysymyksiä muun muassa siitä, miten ennalta ehkäisevä työ voitaisiin vieläkin paremmin tuoda näkyväksi. Ennaltaehkäisy tulisi nostaa tietoiseksi tavoitteeksi ja osaltaan toimintaa ohjaavaksi suuntaviivaksi myös lastensuojelun sijaishuollossa tai ylipäätään kaikessa lasten ja nuorten kanssa tehtävässä työssä. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kanssa on työn sisällön kuvauksesta käytetty erilaisia termejä. Esimerkiksi korjaavasta lastensuojelutyöstä puhuttaessa pääsääntöisesti ajatellaan, että lapsille voitaisiin antaa sitä, mikä heiltä on lapsuudessa jäänyt syystä tai toisesta puuttumaan ja mihin omat vanhemmat eivät ole osanneet, kyenneet tai halunneet puuttua.

Pohdittavaksi jää, miten sijaishuollon ammattilaiset ovat työssään vastuussa tulevien sukupolvien hyvinvoinnista ja niiden lasten hyvinvoinnista, joiden vanhempia me nyt kasvatamme sijaishuoltopaikoissa. Voidaanko sijaishuoltotyöllä ylipäätään vaikuttaa kodin ulkopuolelle sijoitettujen elämäntilanteisiin niin, että heidän mahdollisilla lapsillaan elämäntilanteet eivät ole yhtä huonoja kuin heidän vanhempiensa? Sen sijaan tai lisäksi, että sijaishuollossa korjattaisiin jotain, voisimmeko ajatella myös jotain, mitä ei vielä ole? Voisiko sijaishuollossa tapahtuva ennaltaehkäisy ja ylisukupol-

visuuden katkaiseminen olla sitä varhaisimmasta varhaisinta puuttumista? Eräs kodin ulkopuolelle sijoitettu totesikin: ”Ne olis tarvinnut apua jo ennen mua.”

Lastensuojelun ennaltaehkäisyyn panostaminen on lain hengen mukaista. Se on myös lapsen etu. Lastensuojelun ennalta ehkäisevä kehitystyö tähtää kodin ulkopuolelle sijoittamisten määrän vähenemiseen, ja siinä ollaan ottamassa askeleita oikeaan suuntaan, mutta silti tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että paljon on vielä tehtävää. Lisäksi muutostyö kaipaa pitkäjänteisyyttä ja uskoa siihen, mitä ollaan tekemässä. Onhan kuitenkin selvää, että tällaisessa työssä tulokset näkyvät vasta vuosien saatossa – samoin kuin tekemättä jättämiset. Kehittämistyö pitäisikin nähdä jatkuvana työnä, nopeana reagoitina muuttuvan yhteiskunnan tarpeisiin, jolloin se olisi tehokkain tapa toimia.

LÄHTEET

Eronen, T. 2013. Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 4/2013. Helsinki, THL.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2015. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 4.painos. Juva: Bookwell Oy.

Kestilä, L., Väisänen, A., Paananen, R., Heino, T. & Gissler, M. 2012. Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantalutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Artikkelit: Yhteiskuntapolitiikka77: 6. Saatavissa: <http://www.thl.fi/attachments/yp/2012/1/kestila.pdf> [viitattu 2.8.2016].

Mustonen, U., Huurre, T., Kiviruusu, O., Berg, N., Aro, H. & Marttunen, M. 2013. Elämäntietä, mielenterveys ja hyvinvointi. Seurantatutkimus 16-vuotiaista tamperelaisnuorista 22-, 32- ja 42-vuotiaina. TAM-projekti. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Julkaisu 17/2013. Tampere: Juvenes Print - Suomen yliopistopaino Oy.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, Jyväskylän yliopisto. 2016. Saatavissa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/viittausohje.html> [viitattu 27.2.2017].

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

4. Pohdinta

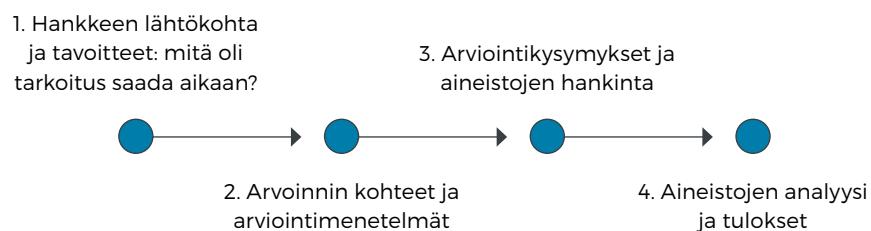
4.1 Hankkeen työpakettien toteutusten arviointia – kohti osallisuutta ja osallistavaa toimintaa

Jaana Poikolainen & Tiina Kirvesniemi

Hankearvioinnissa lähdetään liikkeelle hankesuunnitelmasta eli tarkastellaan, mitkä ovat olleet hankkeen tavoitteet, mitä hankkeessa on suunniteltu tehtävän ja miten näissä tehtävissä on onnistuttu. Hankearviointiin soveltuvaa tietoa tuotettiin hankkeen edetessä, mutta hankkeen kaikkien toimenpiteiden arviointi tapahtui hankkeen loppuvaiheessa.

ARVIOINNIN ETENEMINEN

Tässä arviointi kohdistuu hankesuunnitelmassa esitettyjen työpakettien tavoitteiden saavuttamiseen. Formattiivista itsearviointia on tehty läpi hankkeen elinkaaren ja näistä tuloksista on raportoitu myös rahoittajalle toimitetuissa väliraporteissa. Sisäistä arviointia varten tietoa saatiin Moodleen kerrytetystä hankemateriaalista. Osa hankkeen työpajoihin osallistuneista nuorista täytti myös arviointilomakkeen. Kuviossa 1 esitellään hankearvioinnin vaiheet.

Kuvio 1. Hankearvioinnin vaiheet

1. Hankkeen lähtökohtana oli havainto siitä, että Haminassa alle 30-vuotiaiden osuus TE-palveluissa ja tukipalveluissa oli kasvussa. Tavoitteena oli kiinnittää huomiota nuorten osallistamiseen, pyrkiä tarjoamaan mielekästä tekemistä ja samalla kehittää parempia menetelmiä nuorten interventioihin ottaen huomioon erilaisista syistä tukea tarvitsevien nuorten yksilölliset palvelupolut ja tarpeet. Tärkeänä pidettiin sitä, että nuoret osallistuvat myös palveluiden kehittämiseen.

Hankkeen tarkoituksena oli tukea sosiaalista osallisuutta, jolla tarkoitetaan nuorten yhdenvertaisia mahdollisuuksia olla yhteisön jäseniä ja osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon. Yleisesti osallisuus tarkoittaa yhteisöllisyyttä, johon kuuluu sosiaalisia suhteita, tunnetta johonkin ryhmään kuulumisesta ja osallistumista yhteisön tai yhteiskunnan toimintaan. Osallisuus on myös osallisuutta omaan elämäänsä. (Raivio & Karjalainen 2013.) Käytännössä nuorten osallisuus hankkeessa merkitsi heidän osallistumistaan esimerkiksi erilaisten hyvinvointia tukevien pelien kehittämiseen.

Tavoitteena oli myös kehittää voimavaralähtöisiä menetelmiä nuorten osallistamiseen. Voimavarat ovat yksilöllisiä, ja ne voivat olla esimerkiksi uskoa tulevaisuuteen ja työllistymiseen sekä nuoren sisäisen luottamuksen heräämistä omaan kykyynsä selvitä vaikeista elämäntilanteista.

Tavoitteena oli kehittää

- toimintamalleja, joiden avulla saadaan erityisen tuen tarpeessa olevia työelämän ulkopuolella olevia 16–29-vuotiaita nuoria aikuisia tuettua integroitumaan yhteiskuntaan tukemalla sosiaalista osallistumista
- uusia toimintamalleja yhdessä ammattilaisten ja nuorten kanssa osallisuuden lisäämiseen, ja mallit esitellään yhteistyötahoille, jotka ottavat ne käyttöönsä asiakastyössään
- voimavaralähtöisiä ja sosiaalisia taitoja tukevia toimintamalleja sekä voimavaralähtöinen pelillinen ratkaisu asiakkaiden, työntekijöiden ja kuntien, valtion ja kolmannen sektorin organisaatioiden hyödynnettäväksi.

2. Arvioinnin kohteet ja arviointimenetelmät. Arvioinnin kohteena oli erityisesti se, miten työpaketteihin suunnitellut tavoitteet toteutuivat. Arviointi asetui ulkoisen ja sisäisen arvioinnin rajapinnalle, mutta pääpaino oli näistä jälkimmäisellä.

3. Arviointikysymykset ja aineistojen hankinta. Arvioinnissa vastattiin seuraavaan kysymykseen: toteutettiin työpaketit 1–5 suunnitelmien mukaisesti ja mitä muutoksia mahdollisesti tehtiin? Aineistona ovat Moodleen tallennetut asiakirjat ja nuorille suunnattu kysely, joka toteutettiin neljä kertaa työpajojen jälkeen (n = 5), sekä nuorten teemahaastattelut (n = 5).

4. Aineistojen analyysi ja tulokset. Aineistojen tarkastelussa kiinnitettiin huomiota työpakettien toteutukseen. Jokaisen työpaketin kuvauksen jälkeen esitellään keskeiset tulokset.

TYÖPAKETIT JA SAAVUTETUT TULOKSET

TP 1. Kehitetään voimavaralähtöisiä menetelmiä esittelevä palvelutarjotin

Hankkeen perustaksi tehtiin selvitys Suomessa ja soveltuvin osin kansainvälisesti toteutetuista sosiaalista osallisuutta tukevista ja voimavaralähtöisyyttä korostavista hankkeista. Selvityksessä koottiin 30 menetelmää hanketyön pohjaksi laatimalla palvelutarjotin (ks. luku 1.2), jossa on lyhyet kuvaukset eri tavoin osallistamista hyödyntävistä menetelmistä. Jatkohyödyntämistä helpottaa aiheesta laadittu julkaisu (Kirvesniemi, Leppilampi & Poikolainen 2016), joka on saatavilla myös verkkoversiona: urn.fi/URN:ISBN:978-952-306-170-5.

Palvelutarjotin sisältää aiemmin toteutettujen hankkeiden menetelmiä työntekijöiden toimintamallien muokkaamiseen, vertaistoiminnan kehittämiseen sekä voimavara-

lähtöisten menetelmien hyödyntämiseen. Työpaketti muodostaa pohjan Living lab -menetelmän käyttämiselle nuorten kanssa (työpaketti 4.1).

TP 2. Peliaihoiden ja voimavaramittariston kehittäminen

Tavoitteena oli kehittää hankkeen kenttävaihtetta eli Sotekin ja Kakspyn osahankkeen työpakettia varten peliaihioita ja voimavaramittaristoa. Pelin tavoite on auttaa mahdollisesti sosiaalisesti arkaa nuorta käsittelemään tilannettaan joko työntekijän tai vertaisryhmän kanssa. Tarkoituksena on tukea nuorten kykyä tunnistaa voimavarojaan sekä kehittää heidän vuorovaikutus-, ihmissuhde- ja itsesäätelytaitojaan.

Arvioinnissa mukana olivat projektityöntekijät, nuoret ja hankkeeseen osallistuvat organisaatioiden työntekijät.

Hankkeessa kehitettiin peliaihioita ja saatiin aikaan myös valmiita pelejä. Kaikkia alla mainittuja pelejä ja toimintoja voidaan hyödyntää soveltaen nuorten osallisuuden kehittämiseen. Hankkeessa kehitettiin tai työstettiin edelleen seuraavia pelejä:

- Digitaalinen väri-tunnepeli, joka auttaa kehittämään tunnetaitoja.
- Express Yourself! -korttipeli, joka auttaa vahvistamaan nuoren ilmaisu- ja tunnetaitoja.
- N€uvoton-korttipeli, jonka avulla voidaan opetella hallitsemaan taloutta. Pelin pohjana on aiemmin kehitetty peli.
- Itsenäistyvän nuoren roolikartta -peli, joka auttaa hahmottamaan omia vahvuuksia ja kehittymistarpeita. Peli perustuu alun perin aikuisille suunniteltuun roolikarttamenetelmään.
- Tulevaisuuden muistelu -menetelmä, jossa on voimavaralähtöinen näkökulma ja joka on tulevaisuuteen luotaava menetelmä.
- Parempi filmi -menetelmä, joka pohjautuu nuorten osallisuuteen. Nuoret suunnittelevat esityksen sisällöt ja toteutustavan. Idea menetelmään saatiin elokuvakasvatushankkeen IhmeFilmistä.
- Eläinavusteisia menetelmiä kokeiltiin myös, ne tarjoavat mahdollisuuden kohtaamiseen ja palkitsevaan vuorovaikutussuhteeseen.

Voimavaramittaristoksi valikoitui Itsenäistyvän nuoren roolikartta, josta kehitettiin pelillinen versio: pelialusta ja pelikortit. Se soveltuu kartoittamaan voimavaroja nuoren itsenäistymisen vaiheessa erilaisten roolien näkökulmista. Peliä voi soveltaa myös mittarina, jolloin seurataan itsenäistymisen roolien kehitystä tietyinä ajanjaksona.

TP 3. Tiedon levittäminen ja raportointi

Tavoitteena oli varmistaa, että Haminan kaupungin työpaketissa 4 poikkialueellisesti yhteistyössä luotavat menetelmät tulevat muiden toimijoiden hyödynnettäviksi. Hanke on saanut hyvin näkyvyyttä monissa seminaareissa. Hankkeen aikana järjestettiin viisi seminaaria Haminassa. Niihin kutsuttiin laajasti nuorten kanssa toimivia

tahoja, esimerkiksi nuorisotoimen, A-klinikan, etsivän nuorityön ja seurakunnan nuorisotyön edustajia. Hanketta on esitelty myös valtakunnallisissa seminaareissa. Hankkeesta raportoivia julkaisuja on kirjoitettu eri foorumeille: sekä käytännön toimijoille että tieteellisiin lehtiin tai teoksiin. Lisäksi hankkeesta on tiedotettu muun muassa blogissa.

Hankkeen seminaarit

- Työseminaari 13.5.2015: Työseminaarissa kuultiin kokemuksia nuorten osallistumisesta kehittämistyöhön Nuoret kehittäjät -hankkeessa. Näitä asiakaslähtöisiä ja osallistavia kokemuksia hyödynnettiin hankkeen toimenpiteitä suunniteltaessa. Lisäksi tavoitteena oli selvittää nuorten palvelupolkuja palvelumuotoilullisin keinoin hanketoimijoiden workshopissa.
- Yhteistyöseminaari 10.12.2015: Yhteistyöseminaarissa esiteltiin hankkeen toimintaa ja tuloksia. Hankkeessa kehitetyt mallit esiteltiin yhteistyötahoille, joiden toivottiin ottavan menetelmät käyttöönsä omassa asiakastyössään.
- Yhteistyöjatkoseminaari 26.1.2016: Seminaarissa kerrottiin tarkemmin nuorten valitsemista menetelmistä, rekrytoitiin haminalaisia nuorten kanssa toimijoita kokeilemaan menetelmiä ja suunniteltiin yhdessä kokeilun prosesseja.
- Väliseminaari 16.1.2017: Hankkeessa toteutettiin palvelumuotoiluselvytys, jotta saataisiin syvempää asiakasymmärrystä kohderyhmästä. Selvityksen toteuttanut Hellon esitteli väliseminaarissa tyyppikuvauksia, jotka oli laadittu nuorten haastatteluiden perusteella.
- Loppuseminaari 24.4.2017: Haminalaisille toimijoille suunnatussa seminaarissa esiteltiin nuorten kanssa yhdessä kehitettyjä pelillisiä ja eläinavusteisia menetelmiä. Tapahtumaan osallistuneet pääsivät tutustumaan ja kokeilemaan menetelmiä viidellä eri rastilla, joissa menetelmiä olivat esittelemässä niitä kehittäneet henkilöt, myös nuoret ja projektihenkilöstö.

Julkaisut

- Härkönen, A. & Kirvesniemi, T. 2017. Homo Ludens – pelaava ihminen kuntoutuu ja voimavaraistuu. Xamkin TKI-toiminnan verkkolehti READ. Saatavissa: <http://read.xamk.fi/2017/luovat-alat/homo-ludens-pelaava-ihminen-kuntoutuu-ja-voimavaraistuu/>
- Kirvesniemi, T. & Poikolainen, J. 2017. Solutions for youth participation and empowerment by service design. Research in social sciences, humanities and engineering, volume 3. Arvioitavana.
- Kirvesniemi, T. & Poikolainen, J. 2017. Hyppy uudelle levelille – pelillisyyden ja palvelumuotoilun mahdollisuudet nuorten osallisuuden tukemisessa. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Arvioitavana.
- Kirvesniemi, T. 2016. Pelistä oppia raha-asioiden hoitoon. Kyamkin sidosryhmälehti Koskinen 6/2016. Saatavissa: <http://www2.kyamk.fi/Koskinen/052016/sia.html>

- Kirvesniemi, T. & Leppilampi, A. 2016. Siä päätät -hankkeessa nuoret osallistuvat menetelmien ja pelien kehittämiseen. Kaakkois-Suomen ELY-keskuksen kulttuurin teemakirje 1.12.2016. Saatavissa: <https://kehaemail.sst.fi/messages/view/1613/532/c6adb8428282ae290b6c926aa27757a7>
- Kirvesniemi, T., Leppilampi, A. & Poikolainen, J. (toim.) 2016. Menetelmätarjotin voimavaraistamiseen. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A. Nro: 79. Saatavissa: <http://www.theseus.fi/handle/10024/120713>
- Kirvesniemi, T. & Wass, E. 2016. Palvelumuotoilu ja pelillisuus nuorten osallisuuden tukena. UAS Journal 2/2016. Saatavissa: <https://uasjournal.fi/tutkimus-innovaatiot/palvelumuotoilu-ja-pelillisuus-nuorten-osallisuuden-tukena/>
- Kirvesniemi, T. 2015. Peleistä apua elämän suunnan valinnassa. Kyamkin sidosryhmälehti Koskinen 5/2015. Saatavissa: <http://www2.kyamk.fi/Koskinen/052015/pelit.html>
- Kirvesniemi, T. 2015. Siä päätät – ratkaisuja nuorten osallisuuden tukemiseen peli-innovaatiolla ja palvelumuotoilulla. Hamina-Kotka kuntakokeiluhankkeen julkaisu Hualit Siä töitä?

Seminaarit ja konferenssit

- TerveSos-koulutustapahtumassa 2015 Jyväskylässä: posterit.
- Nuorisotutkimuspäivillä 2015 Tampereella: posterit.
- Sokra-hankkeen Nuorille parhaat palvelut -seminaarissa Vuokatissa 12.–13.5.2016 hanke esillä.
- Nuorisotutkimuspäivillä 2016 Helsingissä teemaryhmäesitys: Palvelumuotoilulla nuorten palveluita kehittämässä (Kirvesniemi).
- Sosiaalipedagogiikan päivillä 2017 Mikkelissä esitys tutkimusryhmässä: Palvelusafari ja pelillisuus nuorten palveluiden sekä osallisuuden kehittämisessä (Kirvesniemi).
- Lastensuojelun Keskusliiton kesäpäivät 6.–7.6.2017 Kotkassa: esiteltiin hankkeen tuloksia ja tuotoksia.

Muu tiedottaminen

- Hankkeen kotisivu & blogi: <https://www.xamk.fi/tutkimus-ja-kehitys/sia-paatat-ratkaisuja-nuorten-osallisuuden-tukemiseen-peli-innovaatioilla-ja-palvelumuotoilulla/>
- Siä päätät -hanke Innokylässä: https://www.innokyla.fi/web/hanke3205418/etusivu?p_p_id=projects_war_projectsportlet&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&_projects_war_projectsportlet_projectId=4581194&_projects_war_projectsportlet_action=viewGeneral
- Hankkeen tulokset ilmoitettiin Sokra-hankkeen osallisuuden palasiksi:

- <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat/sokra>
- 9.5.2017 Eurooppa-päivän tapahtuma Xamkin Kouvolan kampuksella: esiteltiin hankkeessa kehitettyjä menetelmiä ja pelejä.
- 10.5.2017 Juvenia puhuu -kanavalla hanke-esittely <https://www.youtube.com/watch?v=GpuAxGtlkaA>

TP 4. Sotekin ja Kakspyn toimenpiteet

Tavoitteena oli tukea erityistä tukea tarvitsevien haminalaisten nuorten integroitumista yhteiskuntaan sosiaalisen osallistumisen ja osallistamisen kautta. Nuorille tarjottiin mahdollisuus kehittää heille suunnattuja palveluja autenttisissa ympäristöissä.

4.1 Asiakasraadit, joissa oli 10–15 kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvaa nuorta tai muuten erityisen tuen tarpeessa olevaa nuorta. Asiakasraateihin osallistui jokaisella kerralla 3–5 nuorta, ja raadit kokoontuivat 4 kertaa. Jatkokehittämistyön tuloksena syntyi 5 menetelmää, joita kokeillaan käytännössä.

4.2 Menetelmien kehittäminen ja jatkokehittäminen asiakasraadin kanssa. Kahdessa KMT-ryhmässä on kokeiltu kaikkia viittä menetelmää. Lisäksi erilaisissa asiakasryhmissä useiden työntekijöiden voimin kokeiltiin ja arvioitiin eri menetelmiä, esimerkiksi Tulevaisuuden muistelu.

4.3 Peliaihoiden kehittäminen ja jatkokehittäminen oli jatkoa työpaketille 2.1. Palvelumuotoilun työpajoissa oli 4–5 nuorta. Kyamkin pelialan opiskelijat toimivat pelien jatkokehittäjinä. Nuoret olivat mukana seuraamassa omien peliaihoidensa kehittämisprosessia Meduusa-studiolla (XAMK). Osa pelien kehittämisestä ostettiin pelialan yritykseltä (ks. luku 2.2).

TP 5. Haminan kaupungin toimenpiteet

Työpaketin tavoitteena oli tukea haminalaisten nuorten integroitumista yhteiskuntaan sosiaalisen osallistumisen ja sosiaalistamisen avulla. Nuoret osallistuvat kehitettävien menetelmien ja peliaihoiden kehittämiseen ja palvelumallien käytäntöön viemiseen.

5.1 Hankkeeseen osallistuvien nuorten toimintakyvyn mittaamisessa käytettiin osallisuuden portaat -ideaan perustuvaa arviointia, joka toteutettiin mobiililaitteen avulla. Perustelu tälle valinnalle oli se, että osallisuuden vahvistumisen ajateltiin tukevan myös yleisesti toimintakykyä. Suuri haaste hankkeessa oli kohderyhmään kuuluvien nuorten tavoittaminen ja saaminen mukaan hankkeen toimintaan. Osallisuuden kokemusta mittaava arviointi toteutettiin syksyllä 2015 Sotekin asiakasraadin nuorten kanssa.

5.2 Haminan hankevastaava osallistui menetelmien ja palveluaihioiden kokeiluun ja jatkokehittämiseen. Aktiivisen hanketyöryhmätoiminnan ohella hankevastaavan avulla hyödynnettiin Haminan nuorten kanssa toimijoiden verkostoa ja esiteltiin hankkeen

menetelmiä ja pelejä heille. Onnistuttiin rekrytoimaan menetelmien kokeiluun ja kehittämiseen myös muita kuin hankkeessa osatoteuttajina olevia tahoja, esimerkiksi Haminan lukion oppilaita.

5.3 Hanketyöryhmän kokouksissa jaettiin tietoa ja kokemuksia menetelmien ja pelien kokeilutoiminnasta. Hankkeen puolivälin aikoihin kutsuttiin asiakasraatityöskentelyssä mukana olleita nuoria peli-iltapäivään, jonka jälkeen ruokailtiin yhdessä. Kokeilutoiminnassa olleita nuoria oli mukana myös loppuseminaarissa esittelemässä Neuvoton-peliä. Seminaarin lopussa he myös kuulivat, miten nuorten kanssa toimivat ammatillaiset ottivat vastaan heidän menetelmävalintansa ja pelinkehittelynsä.

5.4 Menetelmien soveltuvuutta ja hyödyntämismahdollisuuksia suunniteltiin yhdessä Haminan hyvinvointipalveluiden johtoryhmän kanssa toukokuussa 2017. Tuloksena syntyi suunnitelma pelillisten menetelmien jalkauttamisesta haminalaisiin palveluihin. Kesäkuun loppupuolella järjestetään tilaisuus, jossa esitellään hankkeessa tuotettuja menetelmiä lasten ja nuorten kanssa toimijoille. Lisäksi laaditaan opas erilaisten menetelmien käyttömahdollisuuksia.

LOPUKSI

Hanketta toteuttavien tahojen ja toimijoiden mukaan vastaavanlaisia hankkeita suunniteltaessa kannattaisi ottaa huomioon sekä hankekumppaneiden että kenttätoimijoiden resurssit. Rahoituspäätösten jälkeen hankehenkilöstön rekrytoiminen ja käytännön toimien suunnittelu vie runsaasti aikaa. Kehittämisideana nostettiin esille myös se, että hankekumppaneiden kokoukset kannattaisi järjestää aina face-to-face. Tässä kohtaa kritiikki kohdistuu myös tietotekniikkaan, joka ei aina toimi.

Nuorten osallisuuden varmistamiseksi ei pelkästään riitä, että kehitetään erilaisia nuorten kuulemisjärjestelmiä. Keskeistä on kuulla ja huomioida nuorten näkemyksiä, samalla olisi kyettävä myös tuottamaan heille kokemus heidän arvostamisestaan ja siitä, että heidän mielipiteillään on vaikutusta - ja tässä hanke on siihen osallistuneiden nuorten mielestä onnistunut. Osallisuus on tunne, joka paljastuu nuorten tiedoista, tarinoista tai heidän toiminnastaan. Osallinen nuori tuntee itsensä päteväksi ja arvostaa omaa rooliaan osana yhteisöä. (Kiilakoski 2007.)

Raivio ja Karjalainen (2013) ovat kehittäneet edelleen Allardtin (1976) mallia, jota voidaan käyttää myös nuorten osallisuuden tarkastelussa. Heidän mukaansa osallisuus rakentuu kolmelle hyvinvoinnin ulottuvuudelle, joita ovat riittävä elintaso (having), tunne kuulumisesta (belonging) ja toiminta (acting). Tarkemmin eriteltynä having-ulottuvuudella tarkoitetaan riittävää toimeentuloa, yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyä elämää sekä hyvinvointia. Belonging-ulottuvuudella tarkoitetaan yhteisöllistä osallisuutta, kuulumisen tunnetta ja jäsenyyttä yhteisöissä sekä yhteiskunnassa. Acting-ulottuvuudella tarkoitetaan valtaisuutta, toimijuutta ja toiminnallista osallisuutta, joka kuvaa vaikutus- ja toimintamahdollisuuksia itselle tärkeissä asioissa ja ympäristöissä.

Having-ulottuvuuden osalta hankkeen merkityksiin ei päästä kiinni, mutta tarkasteltaessa hankkeen tavoitteita belonging- ja acting-ulottuvuuksien perspektiivistä voidaan todeta, että nuorten osallisuus toteutui heidän osallistuessaan hankkeen aikana erilaisten pelien ja muiden hyvinvointia tukevien menetelmien yhteistoiminnalliseen kehittämiseen. Loppuseminaarissa nuoria oli mukana myös esittelemässä peliä, jota he olivat kehittäneet yhdessä.

Hanketoimijoiden mukaan monet hankkeeseen osallistuneet nuoret ovat todenneet, että elämässä täytyy tehdä muutoksia päästäkseen elämässä eteenpäin. Esimerkiksi eräs nuori on hakeutunut psykologille, toinen koulutukseen ja kaksi nuorista on päässyt osa-aikatoihin. Arkielämän hallinnan havaittiin myös kehittyneen.

Hankkeessa saatiin aikaan useita toimivia osallisuutta ja voimavaraistumista tukevia välineitä ja menetelmiä kehittelemällä niitä yhdessä nuorten kanssa. Tähän oli hyvä pysähtyä, mutta tästä kannattaa jatkaa myös eteenpäin.

LÄHTEET

Allard, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.

Kiilakoski, T. 2007. Kasvu moneen suuntaan – kriittinen pedagogiikka ja nuorisotyö. Teoksessa Hoikkala, T. & Sell, A. (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, 57–77.

Kirvesniemi, T., Leppilampi, A. & Poikolainen, J. (toim.). 2016. Menetelmätarjotin voimavaraistamiseen. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A. Nro 79. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu.

Raivio, H. & Karjalainen, J. 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Teoksessa Ora, T. Osallisuus - Oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156. Saatavissa: http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64153/JAMKJULKAISUJA1562013_web.pdf?sequence=1 [viitattu 24.4.2017]

4.2 Nuorten arviointia hankkeen menetelmistä ja toimivuudesta

Tiina Kirvesniemi

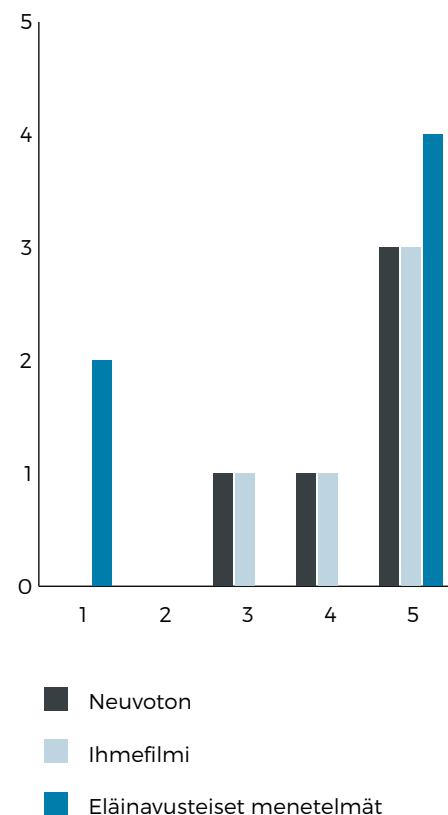
Hankkeessa toteutettujen palvelu-
muotoiluprosessien tiedon siirtyminen
palveluiden tuottamisesta vastaaville
ja tarvittavien muutosten tekeminen
on kriittinen asia nuorten osallisuud-
den tukemisessa. Hankkeessa mukana
olevien nuorten osallisuuden kehitty-
misestä saatiin tietoa sekä kyselyin että
hanketoimijoiden havaintotietona.

NUORTEN ARVIOINTI KOKEIL- LUISTA MENETELMISTÄ

Syksyllä 2015 Sotekin asiakasraad-
in nuoret valitsivat viisi menetelmää, joi-
ta hankkeen aikana kokeilivat muun
muassa Kakspyn KMT-ryhmäläiset,
Sotekin asiakasnuoret, Haminan
psykiatrian poliklinikan asiakkaat,
Ekamin opiskelijat ja Haminan l-
ukion oppilaat. Ekamin opiskelijat
olivat mukana kehittämässä Nyytin
Verkkareiden tyylistä verkkotuto-
rointimenetelmää, mutta lopullista
kokeiluversiota ei saatu luotua. Me-
netelmien arvioinneissa ei siten ole
arviointia Nyytin Verkkareista.

Nuoret saivat arvioida kokeilemaansa
menetelmää lomakkeella, jossa heitä
pyydettiin pohtimaan, missä määrin kokeiltu menetelmä oli heidän mielestään käyt-
tökelpoinen ja vastasiko se heidän palvelutarpeeseensa. Niin ikään nuoret arvioivat,
kannustettiin heitä ilmaisemaan mielipiteensä menetelmästä, kuunneltiin heitä
ja otettiin heidän näkemyksensä huomioon. Nuorilta kysyttiin myös, missä määrin
he kokivat menetelmien kokeilun kiinnostavaksi ja miellyttäväksi, osallistuisivatko
he uudelleen kokeilutoimintaan ja voisivatko he suositella tällaiseen toimintaan osal-
listumista myös muille tuntemilleen nuorille. Arviointiasteikko oli 1–5 (1 = täysin eri
mieltä, 5 = täysin samaa mieltä). Edellä mainittujen strukturoitujen kysymysten lisäksi
avoimessa kysymyksessä nuoria pyydettiin antamaan palautetta kokeilutoiminnan
onnistumisista sekä siitä, missä asioissa toimintaa voisi jatkossa kehittää.

KOKEILEMANI MENETELMÄ ON MIELESTÄNI KÄYTTÖKELPOINEN

Kuva 1. Menetelmien käyttökelpoisuus
nuorten mielestä

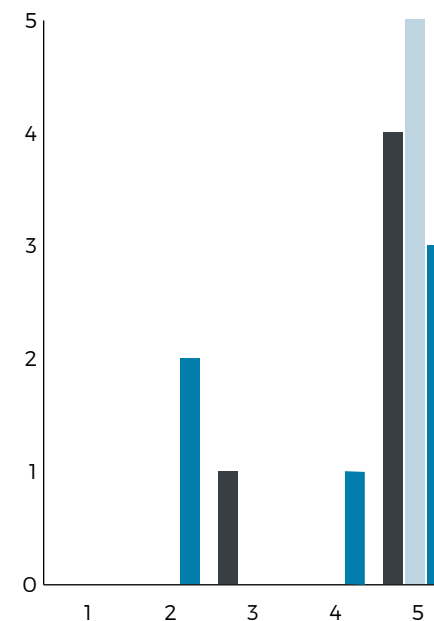
Seuraaviin kuviin on koottu KMT-ryhmän nuorten arvioita kolmesta menetelmästä: Ih-
meFilmistä, Eläinavusteisista menetelmistä ja Neuvottomasta. Arvioinnit on yhdistetty
samaan kuvaan, jotta voidaan nähdä arviointien erot eri menetelmissä. Eläinavusteisia
menetelmiä kokeili 6 nuorta ja muita menetelmiä 5 nuorta.

Kuvasta 1 nähdään, että nuoret kokivat menetelmät enimmäkseen hyvin käyttök-
poisiksi.

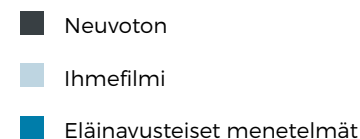
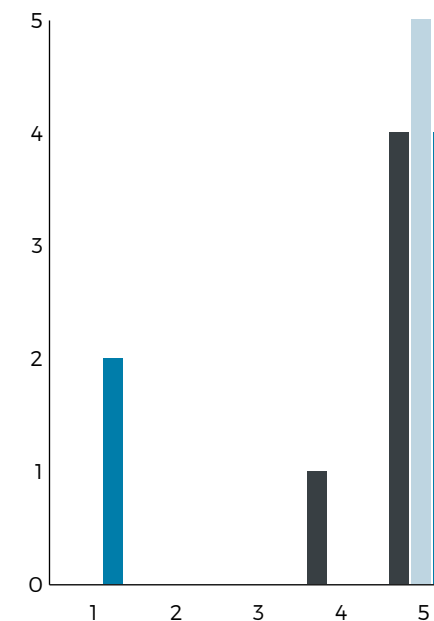
Nuoret olivat enimmäkseen sitä mieltä, että heitä on kannustettu ilmaisemaan mie-
lipiteensä ja heitä on kuunneltu (kuva 2).

Siä päätät -hankkeessa etsittiin ratkaisuja nuorten osallisuuden tukemiseen. Erilaisia
menetelmiä ja pelillisiä ratkaisuja on kehitetty ja kokeiltu, joten on tarpeen kysyä
nuorten arviota siitä, onko heitä kannustettu ilmaisemaan mielipiteensä. Osallisuudella
tässä tarkoitetaan mielipiteen tai äänen kuulemistä (esim. Bahtin 1991; Mönkkönen

MINUA ON KANNUSTETTU ILMAISEMAAN MIELIPITEENI

MINUA ON KUUNNELTU

Kuva 2. Minua on kannustettu
ilmaisemaan mielipiteeni ja
minua on kuunneltu

2002), jolla viitataan osallisuuteen omassa elämässä ja itseään koskevissa päätöksissä. Hirvilampi (2017) toteaa, että ihmisten ulkopuolelta ohjattu osallistaminen ei tue kokonaisvaltaista hyvinvointia, vaan tarvitaan autonomista toimintaa niin, että osallisuus ei ole merkityksetöntä tai päälle liimattua puuhastelua. Hanketyön toteutuksessa nuorilta kysyttiin, missä määrin heitä oli kannustettu ilmaisemaan kokeiltaviin menetelmiin liittyvät mielipiteensä. 12 nuorta oli täysin samaa mieltä väitteen kanssa, että heitä kannustettiin ilmaisemaan mielipiteensä, ja vielä useampi oli kokenut, että heitä kuunneltiin.

Yleisesti puhuttaessa rohkaisusta nuoren mielipiteen ilmaisemiseen ja hänen kuuntelemistaan tarkoitetaan osallisuutta. Toisaalta voi kuitenkin olla kyse tokenismista (Hart 1992), jolloin mielipidettä tai asiakkaan ääntä kuullaan, mutta se ei johda muutokseen tai toiminnan kehittämiseen. Nuorilta kysyttiin, missä määrin heidän näkemyksensä on otettu huomioon. Se, että nuoren näkemykset otettiin huomioon, todentui esimerkiksi hänelle mieluisan toiminnan toteuttamisena tai hänen ideoidensa edelleen kehittämisenä Parempi filmi -toteutuksessa.

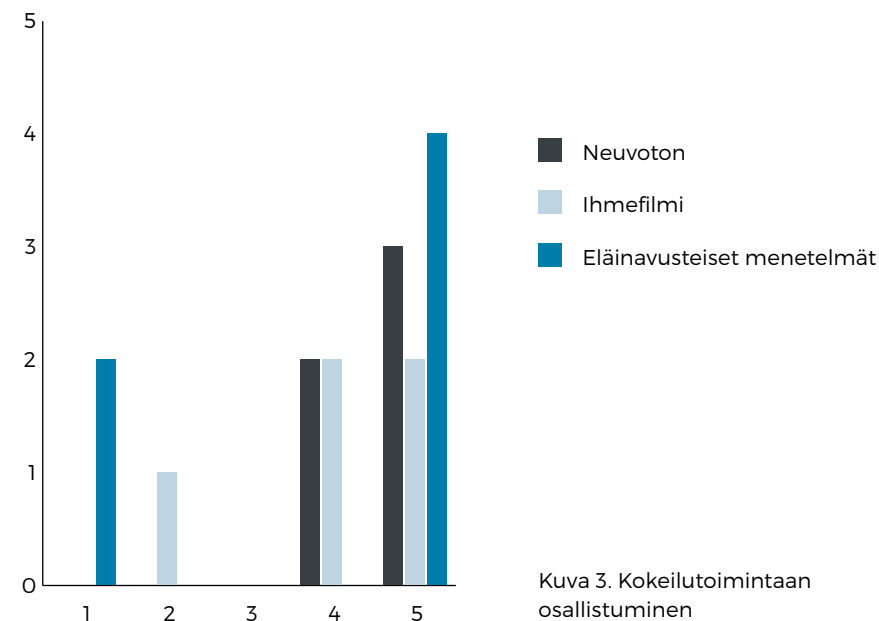
Nuoret osallistuivat menetelmien kokeilutoimintaan KMT-ryhmässä, johon heidät ohjattiin työvoiman palvelukeskus Väylän kautta. KMT-ryhmän valintaprosessissa otettiin huomioon nuorten omat tarpeet ja se, miten ryhmätoiminta voisi vastata näihin tarpeisiin. Ryhmässä toteutettiin kuntouttavaa työtoimintaa, jonka tavoitteena on pitkään työttömänä olleen aktivointi ja työllistymisen edistäminen. Lisätoimintana kokeiltiin Siä päätät -hankkeen menetelmiä ja pelejä. Kokeilutoimintaan osallistuminen tapahtui jossain määrin muun toiminnan sivutuotteena. Kuvassa 3 on kuvattu nuorten kokemuksia kokeilutoimintaan osallistumisen kiinnostavuudesta ja miellyttävyydestä. Nuoret olivat suurimmaksi osaksi samaa ja täysin samaa mieltä väittämän kanssa.

Vaikka KMT-ryhmä ei ole varsinaisesti avoin ryhmä siinä mielessä, että siihen voisi osallistua vapaasti, esitettiin kuitenkin nuorille arvioitavaksi väittämä heidän halukkuudestaan osallistua samantapaiseen ryhmätoimintaan uudelleen. Niin ikään tästä väittämästä nuoret olivat pääosin samaa tai täysin samaa mieltä (kuva 4).

Toiminnan mieluisuutta haluttiin arvioida myös sillä, missä määrin nuoret olisivat halukkaita suosittelemaan toimintaa muille tuntemilleen nuorille. Kuvasta 4 huomataan, että lähes kaikki nuoret suosittelisivat samantapaiseen toimintaan osallistumista myös muille.

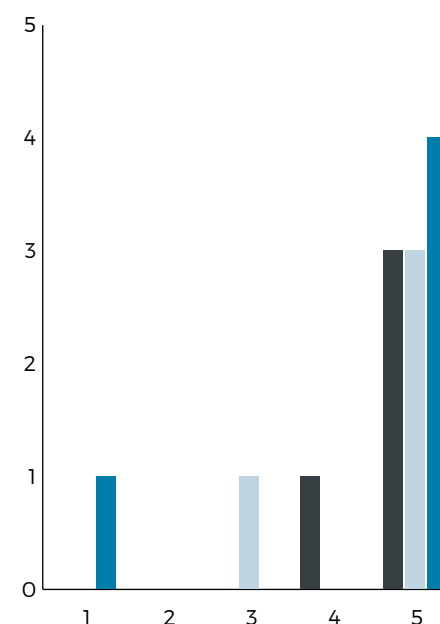
Myös Itsenäistyvän nuoren roolikartta -peliä kokeiltiin KMT-ryhmässä. Nuoret kommentoivat peliä seuraavasti: ”Hyödyllistä kartoitusta”, ”Peli herätti uusia asioita itsestään ja sai ajattelemaan” ja ”Sai ajattelemaan ja oppimaan tuntemaan itsensä paremmin”. Menetelmää pidettiin varsin käyttökelpoisena. Kokeilutoiminnan osallistavuudesta nuoret totesivat, että heitä oli kuunneltu ja että heidän näkemyksensä otettiin huomioon. Pelin kokeiluun osallistuminen oli nuorten mielestä kiinnostavaa ja miellyttävää.

KOKEILUTOIMINTAAN OSALLISTUMINEN ON OLLUT MIELESTÄNI KIINNOSTAVAA JA MIELLYTTÄVÄÄ

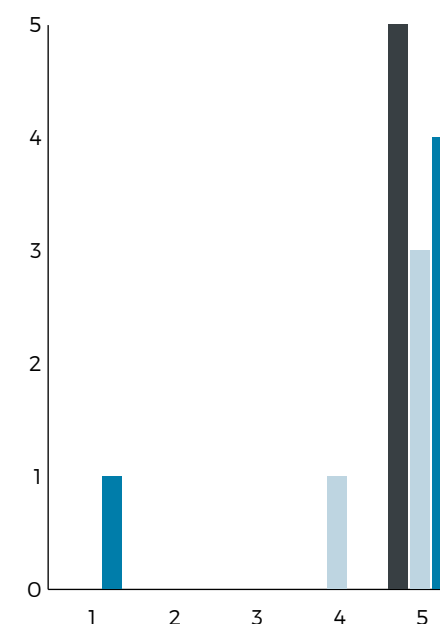

Kuva 3. Kokeilutoimintaan osallistuminen

OSALLISTUISIN TÄMÄNTAPASEEN TOIMINTAAN MIELELLÄNI UUELLEEN

SUOSITTELSIN TOIMINTAA MUILLE NUORILLE

Kuva 4. Osallistumishalukkuus

Kun palvelusafarikäynnille osallistuneita nuoria pyydettiin arvioimaan kokemuksensa, käynti Väylässä ja siihen liittyvä valmisteleva ja kokoava työskentely oli heidän mielestään kiinnostavaa ja miellyttävää. Nuoret arvioivat, että heitä kuunneltiin ja heidän näkemyksensä otettiin huomioon hyvin. Palvelusafari menetelmänä koettiin käyttökelpoiseksi, ja se myös vastasi heidän palvelutarpeeseensa. Yksi nuorista kirjoittaa: ”*Mukava kokemus, kun saa tietää palvelusta syvemmin, miten toiminta kokonaisuudessaan toimii ja mihin siellä pyritään jne.*”

Syksyllä 2015 toteutetussa pelinkehittelyn asiakasraadissa Kakspyn klubitalolla nuorilta kysyttiin, mikä oli hyvää peliraadissa. Vastausten perusteella nuoret kokivat raadin kaikin puolin onnistuneeksi. He totesivat, että hyvää olivat ”*Ihmiset*” ja ”*About kaikki, vaikka tahti olikin alkuun hitaahko ja softalla ei ollut lisenssiä*”. Toiveet samantyyppisen toiminnan kehittämistä liittyivät pääosin laitteisiin ja ohjelmiin.

LÄHTEET

Bahtin, M. 1991. Dostojevskin poetiikan ongelmia. Helsinki: Orient Express.

Hart, R. 1992. Children’s participation: from tokenism to citizenship. Innocenti essays 4.

Florence: UNICEF International Child Development Centre.

Hirvilampi, T. 2017. Osallisuus kestävän hyvinvoinnin kokonaisuudessa. Osallistu ja osallista! Kestävän hyvinvoinnin seminaari 22.3.2017 Helsingissä. Saatavissa: <https://>

www.slideshare.net/THLfi/osallisuus-kestvn-hyvinvoinnin-kokonaisuudessa220317-tuulihirvilampi [viitattu 11.4.2017].

Mönkkönen, K. 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopion yliopiston julkaisuja E. yhteiskuntatieteet 94.

4.3 Hanketoimijoiden arviointia hankkeesta

Antti Leppilampi

Siä päätät -hankkeen tärkeimpiä tehtäviä oli tukea nuoren osallisuutta ja voimavarojen löytämistä. Jotta nuori tietää, mitä tehdä ja miten voisi nauttia elämästä, on hänen löydettävä sisäinen motivaationsa elämään. Avaan tässä tekstissä nuorten KMT-ryhmän tuntemuksia ryhmän toiminnan kulusta sekä ryhmän nuorten (5 henkilöä) että muuttaman hankkeen ympärillä toimivan työntekijän (4 henkilöä) mielipiteiden kautta.

KMT-ryhmä tapasi useiden viikkojen ajan kaksi kertaa viikossa Haminan klubitalolla, jossa olivat päätoiminen ohjaaja Kakspyltä, tekstin kirjoittaja sekä vieraileva ohjaaja Xamkilta. Klubitalo on mahtava kohtaustapaikka nuorille, ja se on muutenkin hienosti ohjattu yksikkö. Nuoret kohtasivat toisensa klubitalon yläkerrassa, johon johdattavat harrypottermaiset kävelyportaat. Tila on juuri tarpeeksi avara ja sopiva toimintaan: siellä on riittävästi pöytiä, sohvia, tietotekniikkaa sekä materiaalia kaikenlaiseen puuhasteluun. Tutustuin siellä toimiessani joukkoon fiksua nuoria, joilla jokaisella oli omat taitonsa ja kiinnostuksen kohteensa, mutta toisaalta voimavarojen arvioinnin ja hyödyntämisen suhteen oli kehittämisen varaa. KMT-ryhmän kanssa työskentely on ollut opettavaista nuorille ja heidän kanssaan työskenteleville aikuisille – myös itselleni.

Haastattelin klubitalon yläkerrassa nuoria ja työntekijöitä ja kysyin heidän mielipiteitään KMT-ryhmän toiminnasta. Avaan tässä tekstissä pääosin nuorten mielipiteitä, joita tuen työntekijöiden kommentteilla. Haastatteluissa keskustelimme osallisuuden merkityksestä, nuorten voimavarojen kasvusta, ryhmän aikana toteutetuista menetelmistä sekä palveluista, joita nuorilla on käytössään.

OSALLISUUDEN TUNNE RYHMÄSSÄ

Lähes kaikilla nuorilla oli toiminnan alussa ennako-oletus, että sisällöllisesti tulee olemaan samantyyllisiä kokemuksia kuin heillä on aikaisemminkin ollut. Nuorilla oli kielteisiä kokemuksia aikaisemmasta toiminnasta, jolla ei tuntunut olevan tarpeeksi merkitystä heille.

”Aluks aattelin, et tääl on hirvee ala-aste meininki ja hirveitä nuoria... yllätti, kuinka samanhenkisiä on.”

Yhdeksi tärkeimmistä vaiheista mainittiin ryhmään tutustuminen. Nuoria keskusteltettiin keskenään pareittain ja ryhmissä niin että pareja ja ryhmiä vaihdeltiin. Miellyttäväksi koettiin se, että nuoret saivat esittää mielipiteitään vapaasti.

”Porukkaan ku tutustu vähän, oli huomattavasti parempaa, kuin oletin.”

”Oli tosi iso parannus, ku pysty keskustelemaan aiheesta, ku aiheesta.”

Pyrimme selvittämään, mikä toiminnassa oli erilaista verrattuna aiempiin kokemuksiin, ja muutama nuorista kuvasi fyysistä toimintaympäristöä. Nuorilla oli ennako-oletus pöydästä, jonka ympärillä ollaan ja keskustellaan. Lähes jokainen piti siitä, ettei heille sanottu, miten ja missä pitää toimia. Sen sijaan he saivat itse vaikuttaa toimintaympäristöönsä ja toiminnan sisältöön. Nuorten kiinnostusten kohteet oli listattu fläppitauluille kaikkien nähtäville ja sen pohjalta rakennettiin yhteinen suunnitelma jokaiselle tapaamiskerralle.

”Aluks olin ihan, et mikä juttu tää on... nyt on ollu fiilis ylöspäin, et waaaaa...”

”Ekasta kerrasta lähtien huomas, minkälainen vastaanotto oli ja tuli kivan rento fiilis. Alettiin alusta lähtien purkaa, mitä tehdään.”

Eräs nuorista piti ryhmästä niin paljon, että oli aina paikalla, myös sairaana. Tärkeintä hänelle ja kaikille muille oli, että on saanut arkipäivään jotain tekemistä. Muutamat nuoret ovat ihmetelleet, miten tällaista toimintaa edes on olemassa, ja samalla harmittelleet, etteivät useimmat nuoret ole paikalle löytäneet.

Miksi muut eivät sitten tule? Suurin ongelma ovat ennakkoluulot.

”Ku miettii, että nyt ku tuli tää ryhmä, nii ei tullu ku 2 vaa. Tuol on kuitenkin paljon nuorii?”

Keskustelimme tästä nuorten kanssa yksitellen. Tähän oli tietenkin nuorten haastava vastata, mutta yhteinen mielipide tuntui olevan, ettei nuoria ohjata tarpeeksi. Eräs nuori pohti omassa haastattelussaan, että nuoria tulisi lisää, mikäli viestintään ja nuorten palveluista kertomiseen kiinnitettäisiin enemmän huomiota.

”Mikäs se sana on? Markkinointia... niin...”

Palveluista keskusteltiin nuorten kanssa ryhmän toiminnan edetessä useaan otteeseen, ja he tutustuivat palvelumuotoilun lehtori Sanna Haapasen kanssa Haminassa paikalliseen Kotipizzaan sekä Haminan Väylään. Nuoret kertoivat pitäneensä vierailuista sekä siitä, että saivat lisää uutta tietoa lähipalveluista vierailujen kautta. Yhden nuoren kommentti oli kuitenkin mielenkiintoinen:

”Siin kohtaa, kun lopetti koulun, aatteli, et ei oo mitään tukipalvelua. Suurena yllätyksenä on kuitenkin tullut, että on niin paljon tukevia vaihtoehtoja. Sitä kautta on oppinu eniten palveluista.”

MITÄ KMT-RYHMÄ ON OPETTANUT?

Lähes kaikki nuoret puhuivat siitä, kuinka tärkeää ryhmän olemassaolo heille on ollut sen vuoksi, että on saanut merkittävää toimintaa arkeensa. Nykyään on helpompaa lähteä pois kotoa ja mennä hoitamaan arjen askareita. On myös helpompi keskittyä *”paperihommiin ja raha-asioihin”*.

”Mitä kauemmin oon himassa, sitä nopeammin passivoidun.”

Nuoret ovat alusta saakka pitäneet keskustelusta, ja lähes jokainen on todennut omien sosiaalisten taitojensa sekä itsevarmuutensa kehittyneen. Yhdeksi tärkeäksi syyksi tälle todettiin alusta lähtien hyvä ilmapiiri. Itsevarmuuden ja sosiaalisten taitojen kehittymisestä kertoi myös se, että viisi nuorta osallistui Siä päätät -hankkeen loppuseminaariin 25.4.2017 esittelemällä Neuvoton-peliä. He kertoivat itsevarmasti pelistä ja sen kehittämisestä palvelualojen ammattilaisille.

”kmt on opettanut mulle eniten sitä, että kun oon nyt niin kauan passivoitunu, niin nyt saisin enemmän rohkeutta asioiden hoitamiseen ja muuhunkin sosiaaliseen eikä tarvis olla pelkästään kotona. Ei osaa kommunikoida, jos ei oo missä...”

”Oon kokenu, että nykyään saan helpommin avattua suuni ja kerrottua mielipiteeni. Ei oo sellasta aristelua...”

Kysyimme nuorilta lopuksi, minkälaisen asioiden kehittämiseen he haluavat keskittyä tästä eteenpäin. Useat nuoret totesivat sosiaalisten taitojensa sekä itsevarmuutensa kehittyneen ja että he haluavat kehittää niitä entisestään. Tämän lisäksi osa nuorista asetti tavoitteekseen olla enemmän yhteydessä lähimmäisiinsä ja ystäviinsä. Yhteydenpito on ollut haastavaa, kun sosiaaliset voimavarat ovat vähissä ja elämä keskittyy neljän seinän sisälle. Näiden lisäksi Facebookissa viestin lähettäminen koettiin myös hankalaksi.

OSALLISUUS TYÖNTEKIJÖIDEN NÄKÖKULMASTA

Keskustelimme hankkeen etenemisestä ja arvioinnista myös hankkeen työntekijöiden kanssa. KMT-ryhmän ympärillä työskennelleiden henkilöiden mukaan nuoret saatiin hyvin mukaan alusta lähtien. Heidän ryhmäytymiseensä, kiinnostuksen kohteiden löytämiseen ja turvallisen ryhmän luomiseen käytettiin aluksi rauhassa aikaa, jotta ryhmä saatiin hyvin liikkeelle. Yleinen mielipide oli, että kun edettiin nuorten kiinnostuksen kohteet edellä, nuorten motivaatio heräsi.

Työntekijöiden kokemusten mukaan osaaminen ja tieto lähikumppaneiden palveluista ovat lisääntyneet. Tutustuminen on ollut tärkeää, koska näin on saatu hieman lisätietoa siitä, missä kohtaa nuori putoaa palveluista. On siis ymmärretty lisää arjenhallinnan vaikeuksista ja vakavuudesta.

Yksi ongelma on, että tukipalvelut eivät tiedä tarpeeksi toisistaan ja että nuoria viedään liikaa paikasta toiseen ja ulkoistetaan kaikki työ nuoren tukemiseksi tukipalveluille, jolloin nuoren vastuu omasta kehittämisestään jää todella vähäiseksi. Kun voimavarat ovat valuneet vähiin, on myös helppo huomata, että nuorella ei hirveästi ole motivaatiota omaa elämäntapaansa muuttaa. Nuoren lähimmäiset haluavat ymmärrettävästi saada tukea lapselleen, ja tukea tulee, mutta haasteet syntyvät kun ongelmien selvittämistä ulkoistetaan liikaa. Tärkeänä kysymyksenä heräsikin, mikä on oikean tuen määrä ja missä ovat oikean tuen keinot.

KMT-ryhmän nuorille tärkeintä on, että heillä on jotain, mikä rytmittää heidän arkeansa ja tuo heille tunteen siitä, että he ovat arvokkaita. Silti haasteena sekä aikuisten että nuorten mielestä on, miksi nuoria on yhä palveluiden ja toiminnan ulkopuolella ja miksi heitä tavoitetaan niin vähän. Hanke on herättänyt kiinnostusta asiantuntijoissa, mutta vaikka kiinnostusta on, nuoriin ei saada yhteyttä. Eräs haastateltava pohti, onko tässä ongelmana se, että lähestymme asioita liian asiantuntijalähtöisesti eikä edelleenkään kuunnella tarpeeksi nuorta vai ovatko ongelmana tarkasti suunnitellut rakenteet. Toisessa haastattelussa myös pohdittiin nuorten kuuntelemista, ymmärrettiin sen tärkeys ja mietittiin, olisiko pitänyt keskittää enemmän huomiota palveluiden vaikuttavuuden ja tuottavuuden tutkimiseen. Minkälaista tulosta palvelut lopulta saavat aikaiseksi?

NUORTEN JA TYÖNTEKIJÖIDEN AJATUKSIA MENETELMISTÄ JA PELEISTÄ

N€uvoton-peliä on kokeiltu lukiolaisilla ja ammattikoululaisilla. Pelin säännöt on onneksi jo rakennettu sellaisiksi, että ne ovat pelattavissa ja kokeiltavissa eri kohderyhmillä. Kokemusten mukaan nuoret ovat olleet innostuneita pelistä. Yhteinen mielipide työntekijöillä on kuitenkin ollut, että sitä pitäisi testata ja kehittää edelleen laajemmalla mittarilla ja lisätä pelaajien aktivointia.

Pelistä ovat pitäneet sekä nuoret että työntekijät, ja kun peli sai uuden nimensä N€uvoton, se alkoi haminalaisittain tuntua enemmän henkilökohtaiselta. Mielenkiintoinen huomio nuoria haastateltaessa oli, että useat nuoret kertoivat pitävänsä pelistä, mutta he eivät osanneet muuten kommentoida, mitä he pelistä ajattelivat. Nuoret kuitenkin kertoivat oman taloutensa sekä suhteensa rahankäyttöön ja paperitöihin kehittyneen.

Ryhmän kokoonpanossa oli myös sellainen hyvä puoli, että suurin osa nuorista oli sekä graafisesti että muotoilun taidoiltaan varsin hyviä. Nuoret olivat myös loistavia ideanikkareita, ja he piirsivät jaideoivat kortteja peliin. Pojat esittivät hieman rajunkin kuuloisia ideoita, esimerkiksi pelin kohta, jossa mies ryhtyy väkivaltaiseksi sähköttainnuttimen kanssa. Ideoita muisteltiin lämmöllä myös haastattelujen aikana ja pohdittiin yhteisesti, miten peliä voisi viedä digitaliseen muotoon.

Nuoret esittelivät peliä hankkeen loppuseminaarissa, jossa he kuuluivat loistavia eri alojen asiantuntijapalautteita. Lähes jokaisen palautteen mukaan pelin idea on hauska ja sitä pystyy soveltamaan laajasti varsinkin koulumaailmaan.

Parempi filmi (ks. myös luku 1.4) toimi pääosin yllättävän hyvin sekä työntekijöiden että nuorten mielestä. Nuoret pääsivät itse rakentamaan elokuvaa sekä valitsemaan omia vastuualueita ja rooleja sen tekemisessä. KMT-ryhmän nuoret valitsivat leffan aiheeksi kiusaamisen, minkä eräs nuorista kertoi vaikuttaneen häneen paljon.

Nuori: ”Siitä kiusaamisesta on tullut hyvin vähän puhuttua. Ei oo aikaisemmin tullu jaettua tietoa siitä, eikä oo aikaisemmin puhuttu...”

Haastattelija: ”Miten menetelmä sitten eteni?”

Nuori: ”Koko menetelmä eteni tosi kiinnostavasti. Ensin valittiin aihe, joka oli kaikille osuva, jonka jälkeen koko homma meni kuin lentäen.”

Hankkeen loppuseminaarissa sekä haastatteluissa tuli esille, että menetelmä voisi toimia eri kouluissa kiusaamista koskevien oppitunnin aiheiden yhteydessä. Tärkeintä on kuitenkin korostaa, että osallistujat suunnittelevat tässä kaiken ja ohjaaja keskittyy pelkästään ohjaamaan. Muina ideoina esitettiin, että menetelmää voisi hyödyntää kuvaamataidon opetuksen, videoiden editoinnin, äidinkielen tai valinnaisaineiden oppitunneilla. N€uvotonta taas suositeltiin yhteiskuntaopin tai opinto-ohjauksen opetukseen.

Loppuun voisi sanoa nuorilta ja työntekijöiltä kuultuna, että tärkeintä on saada toiminta pysymään vauhdissa. Kakspyn kanssa onkin jo sovittu, että nuoret pääsevät jatkamaan toimintaa Kotkassa eräässä mediaprojektissa, joka on tärkeä jatkumo KMT-ryhmälle. Olennaiseksi koettiin myös ryhmässä saatujen oppien ja kokemusten eteenpäin vieminen. Kaupungin palveluiden tietoon on tärkeää viedä kaikki hyvä kehitystoiminta, mitä KMT-ryhmä on saanut aikaan.

4.4 Hankkeen eteneminen, menetelmät ja jatkokehitysideat

Tiina Kirvesniemi

Hankesuunnitelmassa vastuu eri toimintojen toteuttamisesta oli jaettu eri osatoteuttajille niin, että voimavara- ja lähtöisiä menetelmiä hyödyntävä palvelutarjotin, peliaihoiden ja voimavaramittariston kehittäminen sekä seminaarit, tiedon levittäminen ja raportointi olivat Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun (31.12.2016 saakka Kymenlaakson ammattikorkeakoulu) vastuulla. Kaakkois-Suomen Sosiaalipsykiatrinen yhdistys eli Kakspy ja Sotek-säätiö vastasivat asiakasraadeista sekä menetelmien kokeilusta ja jatkokehittämisestä. Hamina vastasi tulosten keräämisestä ja arvioinnista sekä menetelmien soveltuvuudesta kerätyn kokemustiedon hyödyntämisestä kunnallisten palveluiden suunnitteluun. Toimenpiteet eivät olleet täysin erillisiä vaan nivoutuivat toisiinsa. Tämän vuoksi käytännöksi otettiin heti hankkeen alusta lähtien hanketyöryhmän kokoukset, joita pidettiin noin kerran kuukaudessa (yhteensä 27 kertaa). Hanketyöryhmän jäseninä oli kaikkien osatoteuttajien edustajia sekä Haminan työvoiman palvelukeskus Väylän työntekijä. Yhteiseksi foorumiksi luotiin hankkeen alussa Moodle-alusta, jonne hankkeen aikana koottiin dokumentit ja materiaalit.

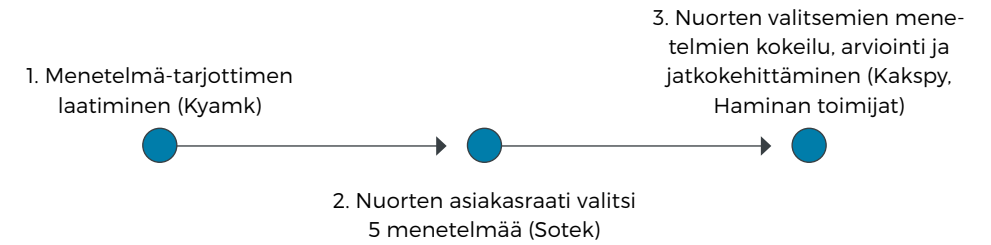
Kaikki työpaketit muodostivat yhteen nivoutuvan prosessin, jossa keskeistä on kohderyhmään kuuluvien nuorten osallistuminen hanketoimintaan. Nuoria saatiin mukaan ryhmätoimintaan yhteistyöllä työvoiman palvelukeskus Väylän kanssa. Sotekin ja Kakspyn asiakasraati- ja KMT (kunto, mieli, taito) -ryhmien nuorten lisäksi hanketoiminnassa oli mukana yksittäisiä nuoria muista palveluista. Kohderyhmään kuuluvien nuorten lisäksi hanketoimintaan osallistui myös Haminan lukiolaisia sekä Etelä-Kymenlaakson ammattioppilaitoksen opiskelijoita.

Haminan hankevastaava osallistui menetelmien ja peliaihoiden kokeilun ja jatkokehittämisen prosessiin koko hankkeen ajan. Jotta hanketyössä kehitetyt menetelmät ja pelit hyödynnettisiin palvelutarjonnassa, oli oleellista, että kaupungin palvelutarjonnasta vastaava hallinto oli mukana suunnittelemassa jatkoa. Haminan hyvinvointipalveluiden viranhaltijoille järjestettiin toukokuussa 2017 työpaja, jossa arvioitiin ja suunniteltiin Living lab -tyyppisen menetelmän hyödynnettävyyttä myös muiden kuntalaisille suunniteltavien palveluiden kehittämisessä. Samalla arvioitiin myös henkilöstön täydennyskoulutustarpeita nuorten osallistamisen sekä sen menetelmällisen ja pelillisen tukemisen osalta.

MENETELMÄKEHITTÄMÄN PROSESSI

Seuraavassa kuvassa (kuva 1) esitellään hankkeessa toteutettua menetelmäkehittelyn prosessia.

1. Hanke toteutettiin Haminan kaupungissa, jossa hankkeelle todettiin olevan tarvetta. Palveluihin ohjautuneet nuoret tarvitsevat usein tukea useilla elämänalueilla ja

Kuva 1. Menetelmäkehittelyn prosessi

heidän sitoutumisensa palveluihin vaihtelee (luku 1.1). Voimavaraistavien menetelmien kehittelyn prosessi alkoi menetelmätarjottimen laatimisella. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun lehtorit kokosivat aiemmin kehitetyistä osallistavista ja voimavaraistavista menetelmistä tarjottimen, jolle menetelmät jaoteltiin niiden käyttötarkoituksen mukaan (luku 1.2). Menetelmätarjottimen väljänä kehiksenä toimii systeemijatteluun perustuva ekologinen systeemiteoria, jossa kuvataan yksilön ajatteluun ja toimintaan liittyviä tekijöitä. Asiakasraatityöskentelyn lisäksi menetelmätarjottimesta tehtiin julkaisu (Kirvesniemi, Leppilampi & Poikolainen 2016), jonka avulla työntekijä voi muistutella mieliin ehkä jo ennestään tuttuja menetelmiä tai tutustua uusiin menetelmiin. Menetelmätarjotin-julkaisu sisältää linkit suoraan menetelmien alkulähteille, joista saa lisätietoa ja käyttöohjeistusta.

2. Seuraavassa vaiheessa Sotekin asiakasraadin nuoret valitsivat menetelmätarjottimelta heitä tai heidän luomiaan käyttäjäprofileja kiinnostavaa ja hyödyttävää menetelmää (luku 1.3): IhmeFilmi, Tulevaisuuden muistelu, eläinavusteiset menetelmät, Rahakrappi sekä Nyytin nettiryhmät ja Verkkarit. Valintaprosessissa hyödynnettiin palvelumuotoilullista työskentelytapaa, esimerkiksi käyttäjäprofilien luomista. Asiakasraatityöskentelyn prosessi oli työntekijöiden luonnosteleva, ja prosessi etenikin lähes täysin suunnitelmien mukaan. Keskivaiheilla lisättiin yksi raatikokoontuminen, sillä menetelmien läpi käymiseen meni arvioitua enemmän aikaa. Koettiin hyväksi, että asiakasraatiin saatiin valmis, olemassa oleva ryhmä nuoria ja että asiakasraatityöskentely sisältyi nuorten kuntouttavan työtoiminnan pajapäiviin. Erityisesti käyttäjäprofilien ottaminen mukaan työskentelyyn oli hyödyllistä, sillä se auttoi nuoria hahmottamaan projektin lähtökohtia ja tavoitteita. Se antoi nuorille myös mahdollisuuden ulkoistaa työskentely koskemaan jotakin kuvitteellista nuorta eikä esimerkiksi heitä itseään ja heidän ongelmiaan. Vaikeista asioista saattoi olla helpompi puhua kuvitteellisen hahmon avulla.

Asiakasraatityöskentelyn aikana tapahtui muutoksia muun muassa siinä, että aluksi menetelmien läpi käymiseen käytettiin paljon aikaa ja jokaisesta pyydettiin kommentteja Post it -lapuille. Aikaa vähennettiin seuraavalla tapaamisella ja laput jätettiin pois, koska nuorten oli selvästi vaikeampi kirjoittaa mielipiteitään kuin keskustella

niistä. Menetelmien kehittämiseen olisi voitu laatia jokin ennalta päätetty malli. Nyt menetelmiä kehitettiin läpi koko prosessin satunnaisissa vaiheissa. Olisi ehkä ollut hyvä valmistella kehittämiseen jonkinlainen pohja, esimerkiksi kysymyksiä, joita menetelmille olisi esitetty. Asiakasraatityöskentelyn arvioinnissa todettiin, että menetelmätarjotin oli osittain haastava käyttää. Menetelmistä oli esitetty dioissa hyvin vähän sisältöä, ja linkin takana oli joissain tapauksissa liikaa materiaalia, jolloin niihin oli vaikea perehtyä.

Nuorten valitsemien menetelmien kokeilun ja jatkokehittämisen vastuutahot olivat Kakspy ja Sotek, joiden lisäksi kokeilutoimintaan tavoiteltiin Haminasta myös muita nuorten kanssa toimijoita. Hankkeen yhteistyöseminaarissa tammikuussa 2016 esiteltiin haminalaisille toimijoille nuorten valitsemat menetelmät ja pyrittiin saamaan heitä mukaan niiden kokeiluun ja kehittämiseen muuan muassa tarjoamalla hankkeen apua menetelmiin perehtymiseen. Seminaarin lisäksi hanketoimijat jalkautuivat esittelemään menetelmiä ja rekrytoimaan kokeilijoita ja kehittäjiä. Menetelmien osallistavuuden ja käyttökelpoisuuden arvioiminen on oleellinen elementti, ja se pyrittiin tekemään mahdollisimman yksinkertaiseksi luomalla mahdollisuus muun muassa mobiiliarviointiin.

Kakspyn nuorten kuntouttavan työtoiminnan KMT-ryhmissä valikoiduista menetelmistä kokeiltiin ja arvioitiin Rahakrampia, eläinavusteisia menetelmiä ja IhmeFilmiä.

3. Nuorten valitsemista viidestä menetelmästä paria menetelmää kehiteltiin eteenpäin (luku 1.4). Kakspyn nuorten kehittämistyön tuloksena alun perin Lahden nuorisotoimen kehittämä tehtävärasteihin perustuva Rahakrappi muuntui Nēuvoton-lautapeliksi. Sisällöllisesti peliä rikastutettiin nuorten omista kokemuksista ja elämästä tulevilla tapahtumilla ja hahmoilla. Elävän elämän esimerkit osoittavat osaltaan, että taloudenpito ei ole aina yksinkertaista vaan elämän moninaiset tapahtumat tuovat eteen kiperiä päätöksiä ja valintatilanteita.

Toinen edelleen kehitetty menetelmä oli IhmeFilmi. Alkuperäisen menetelmän ideana on katsoa ennalta valikoituja laadukkaita elokuvia, minkä jälkeen keskustellaan niiden teemoista. IhmeFilmin viralliset elokuvat ovat klassikoita, jotka on valittu elokuvakasvatuksen näkökulmasta. Keskustelun lisäksi nuoria kannustetaan tekemään myös omia elokuvia. Kakspyn IhmeFilmin sovellus Parempi filmi alkoi myös Päihdelinkin videoiden katsomisella. Videoiden teemasta keskustelun jälkeen nuoret ryhtyivät rakentamaan omaa filmatisointia elokuvan teemasta. Elokuvan toteutus tehtiin animaationa, jossa nuorten piirtämät hahmot kuvaavat kiusaamiseen liittyviä tilanteita PowerPoint-esityksessä. Elokuvaa kehitettiin edelleen niin, että kuvitus ja teksti saivat viimeistellymmän muodon ja siihen lisättiin musiikki. Parempi filmi -menetelmän lopputuotoksena syntyi Puolustajat-animaatio, joka liitettiin YouTube-kanavalle.

Palvelumuotoilu on ollut tärkeä osa hankkeessa toteutettua menetelmien kehittelyä ja nuorten osallistamista. Palvelumuotoilulla tuotetaan asiakasnäkökulmaista tietoa (luku 2.1). Pelillisuus ja osallisuuden vahvistaminen pelillisin keinoin on hankkeen kantava juonne, pelejä ja pelillisyyttä voidaan hyödyntää monipuolisesti aktivoimaan nuoria

toimimaan (luku 2.2). Hankkeen työpaketin 2 tavoitteena oli nuorten voimavarojen tunnistamista auttavan mittariston tai menetelmän kehittäminen. Voimavaramittareita on kehitetty monenlaisiin tarpeisiin ja monenlaisista lähtökohdista, kuten mittaamaan nuorten osallisuutta, toimintakykyä, terveyttä, arvoja ja subjektiivista käsitystä omista voimavaroista. Lähtökohdaksi otettiin useita nuoren voimavaroja koskevia mittareita, joita hankkeen aikana testattiin käytännön toiminnassa nuorten kanssa. Pelillistämistä hyödynnettiin voimavaramittarin edelleen kehittämässä. Voimavaramittariksi valikoitui jo pitkään käytössä ollut itsenäistyvän nuoren roolikartta, josta hankkeessa tehtiin pelillinen versio (luku 2.3).

Hankkeeseen tehtiin kolme opinnäytetyötä (YAMK). Green Care -toimintamalliin perustuvien Eläinavusteisten menetelmien todettiin soveltuvat hyvinvoinnin tukemiseen (luku 3.1). Yksilöiden voimavarat ja selviytymiskeinot ovat muuntuvia ja yksilöllisiä, tästä kertoivat lastensuojelun asiakkaina olleet aikuiset (luku 3.2). Tarkasteltaessa näkökulmia lastensuojelun ennalta ehkäisevään työhön avautui asiakasnäkökulmasta tarve lasten ja nuorten kuulemiselle (luku 3.3).

SIÄ PÄÄTÄT -HANKKEEN TUOTOKSET, TULOKSET JA INNOVAATIOT

Siä päätät -hankkeessa onnistuttiin saavuttamaan lähes kaikki hankesuunnitelmaan kirjatuihin tavoitteisiin ja hankkeeseen osallistujien kokemukset osallistavista menetelmistä ja niiden kehittämisestä olivat pääasiassa positiivisia (luvut 4.1–4.3). Tarkasteltaessa hankkeen tuloksia voidaan havaita lukuisia lyhyen ja pitkän aikavälin vaikutuksia. Lyhyen aikavälin vaikutuksista voimavaralähtöisten menetelmien kartoittaminen ja valinta menetelmätarjottimelle osallisti asiakasraatitoiminnassa mukana olevia nuoria. Menetelmätarjottimelta valittiin laajasti eri tarkoitukseen soveltuvia voimavaraistavia menetelmiä, joten hankkeen osallistamiseen liittyvät vaikutukset ovat toivottavasti nähtävissä myös pitkällä aikavälillä, kun menetelmiä otetaan käyttöön nuorten palveluissa. Sama on todettavissa pelillisten menetelmien osalta: lyhyen aikavälin vaikutuksena on peliraatitoimintaan osallistuvien nuorten osallisuuden tukeminen, mutta pitkällä aikavälillä pelillisten ratkaisujen käyttö ja osallisuuden tukeminen osana palvelurakennetta nähdään vasta tulevaisuudessa. Pelillisten ratkaisujen ja pelaamisen ei ole tarkoitus korvata nuorten ohjauksen työvaiheita kokonaan, vaan ne voivat toimia tilannetta eteenpäin vievänä kevennyksenä. Pelkän pelaamisen sijaan olisi tärkeää reflektoida omaa tilannetta ohjaajan kanssa.

Lyhyellä aikavälillä pyrittiin hankkeeseen osallistuvien nuorten osallisuuden ja työkyvyn lisääntymiseen hanketoiminnan aikana. Osallistuminen asiakasraatitoimintaan eli menetelmävalintaan ja pelinkehittelyyn on tuottanut mahdollisuuden osallisuuden tunteen lisääntymiseen. Toimintakykyisyys liitettiin hankkeeseen osallisuuden kokeemukseen, jota nuoret arvioivat asiakasraatitoiminnassa. Arviointimittarina käytettiin osallisuuden portaita (Arnstein 1969; Hart 1992) noudattavia kysymyksiä, joihin nuoret vastasivat asiakasraadin työskentelyn päättyessä neljänä asiakasraatikertana. Näin saatiin 19 vastausta yhteensä 4–5 nuorelta.

Pitkällä aikavälillä toivotaan nuorten köyhyyden, työttömyyden ja sosiaalisen osattomuuden vähenevän Haminassa, ja tähän tavoitteeseen päästään auttamalla nuoria oikea-aikaisesti eri vaiheissa heidän elämänsä kulkuaan. Erityistä tukea tarvitsevien nuorten palveluverkosto voi hyödyntää hankkeessa kehitettyjä menetelmiä ja pelillisiä ratkaisuja keinoina tunnistaa esimerkiksi itsenäistymiseen liittyviä kehitystarpeita. Parhaimmillaan Siä päätät -hanketyössä nuoret ovat kokeneet osallisuutta ja ovat saaneet käänteentekevän positiivisen kokemuksen, joka on johdatellut heitä eteenpäin elämänsä polulla. Tämä on askel köyhyyden, työttömyyden ja sosiaalisen osattomuuden vähentämiseen ainakin yksilötasolla.

Niin ikään pitkällä aikavälillä on odotettavissa myös muiden kuin hanketoimintaan osallistuneiden kohderyhmään kuuluvien nuorten osallisuuden paranemista, mikäli uudet toimintamallit saadaan jalkautettua nuorten palveluihin myös hankkeen ulkopuolisten organisaatioiden hyödynnettäväksi. Nuorten kanssa toimivien organisaatioiden yhteistyön parantamiseen huomattiin tarvetta. Kun käytiin keskusteluja nuorille suunnattujen eri palveluiden toimijoiden kanssa menetelmien ja pelien kokeilusta, havaittiin epätietoisuutta nuorten kanssa toimijoiden tehtävistä ja rooleista. Palvelukokonaisuutta ei koettu selkeäksi, joten työnjakoon liittyvät seikat kaipaavat täsmennyksiä ja tarkennuksia. Eri organisaatioiden yhteistyön paranemiselle on edellytyksiä, kun kehitetään nuorten palveluita nuorten omien lähtökohtien, kokemusten ja tarpeiden perusteella eli otetaan laajasti palvelumuotoilun menetelmät käyttöön.

Siä päätät -hankkeen innovaatioina on nostettava esiin ensinnäkin ne menetelmät ja peliaihiot, joita nuoret ovat olleet luomassa ja kehittämässä. N€uvoton-peli on hyvä esimerkki nuorten kokemusten käyttämisestä todentamaan arjen rahankäytön vaikeuksia, haasteita ja tilanteita. Pelihahmojen ja -tapahtumien kautta luodaan yllätyksellisyyttä pelinkulkuun, vaikka talouden tasapainon luominen tapahtuu omilla kulutukseen liittyvillä valinnoilla. Niin ikään Paras filmi -sovellus Puolustajat on hyvä esimerkki nuorten luomisvoimasta. Omasta elämäkokemuksesta kumpuavat ideat ovat hyvä pohja animaatiofilmin toteutukselle, mutta filmiprojektin loppuun saattamiseen tarvitaan pitkäjänteisyyden lisäksi graafista osaamista. Paras filmi -malli on käyttökelpoinen menetelmä elokuvalliseen ilmaisuun vaikeistakin teemoista. Nuorten rakentamat digitaaliset peliaihiot ovat myös innovatiivisia. Värien ja tunteiden liittäminen yhteen pelillisesti on inspiroiva lähtökohta digitaalisen pelin jatkokehittelylle. Express Yourself! -pelissä voi havaita myös monipuolisen, luovan otteen. Pelissä on niin ikään jatkokehittelyn mahdollisuuksia.

Innovatiivisena tuotoksena voidaan myös pitää menetelmätarjotinta, johon koottiin ja uudella tavalla ryhmiteltiin aiemmin kehitettyjä voimavaraistavia ja osallistavia menetelmiä. Osin on kyse vanhojen menetelmien uudelleen löytämisestä, mutta osin menetelmät on otettu jatkokehitettäväksi. Itsenäistyvän nuoren roolikartta -pelin osalta voidaan puhua molemmista edellä mainituista. Roolikartta on vanha mutta hyväksi havaittu ja moneen tarpeeseen käyttökelpoinen menetelmä. Siitä on hankkeessa jatkokehitetty pelillinen versio, jossa on mukana aiemmin kehitetyn roolikartan idea, mutta toteutukseen on luotu uusia mahdollisuuksia.

JATKOKEHITYSIDEAT

Siä päätät -hankkeen tuloksia tarkasteltaessa huomattiin nuorten osallisuuden merkitys esimerkiksi kuntouttavien ryhmien toiminnassa. Kokemus siitä, että omalla mielipiteellä on vaikutusta ja että saa äänensä kuuluviin, näytti lisäävän nuorten sitoutumista ja osallistumista ryhmään.

Hyvin toimineista nuorten ryhmistä syntyi jatkokehitysidea, jossa kiinnitetään huomio vertaisauttamiseen työllistymisen tukena. Vertaisauttamisen idea voi toteutua konkreettisesti ryhmässä tai verkossa sosiaalisen median avulla. Prosessissa oleva Vertaisauttamisen hanke voidaan nähdä luontevana jatkohankkeena, jossa syvennetään ja kehitetään edelleen Siä päätät -hankkeessa kehitettyjä ja kokeiltuja menetelmiä.

Nuorten palveluita kehitetään kiivaasti tällä hetkellä. Yleisesti nuorille suunnattujen palveluiden lisäksi tarvitaan kuitenkin myös erityisiä palveluita erityisen tuen tarpeessa oleville nuorille. On tärkeää, että palveluiden lähtökohta on asiakaslähtöisyys ja yksilöllisten tarpeiden huomioiminen. Panostaminen palvelupolkujen nivelvaiheisiin tuottaa inhimillisesti ja myös taloudellisesti katsottuna parempia vaikutuksia. Panostaminen palvelupolkuihin voi olla asiakastiedon ja -ymmärryksen käyttäminen palveluiden kehittämiseen. Tähän tarvitaan edelleen kehittämisen resursseja.

LÄHTEET

Arnstein, S. 1969. A ladder of citizen participation. Journal of American Institute of Planners 35 (4). 216–224.

Hart, R. 1992. Children's participation: from tokenism to citizenship. Innocenti essays 4. Florence: UNICEF International Child Development Centre.

Kirvesniemi, T., Leppilampi, A. & Poikolainen, J. 2016. Menetelmätarjotin voimavaraistamiseen. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A, nro 79. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-306-170-5>

Liite 1. Ohjausryhmä

Merja Nätkinniemi, 1.1.2017 alk. Tomi Rossi	Sotek-säätiö
Miia Kurttila	Kakspy ry
Elise Wass	Haminan kaupunki
Anne-Marie Terämä	Haminan kaupunki (pj.)
Kai Hämäläinen	Ravimäkiyhdistys
Merja Mattila	Kaakkois-Suomen ELY-keskus
Valdemar Kallunki	Kymenlaakson AMK
Johanna Mononen, 1.1.2016 alkaen Maarit Ruusu	A-klinikkasäätiö
Aki Lindholm	Nuorten edustaja

